

**ŒEYH ALİ CELÂLEDDİN ÇELEBİ VE
DÖNEMİNDE AFYONKARAHİSAR MEVLEVİHÂNESİ
(1894-1918)**

Lokman Derya SOLMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Mustafa GÜLER

Haziran, 2011

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEYH ALİ CELÂLEDDİN ÇELEBİ VE DÖNEMİNDE
AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ
(1894–1918)

Hazırlayan

Lokman Derya SOLMAZ

Danışman

Doç. Dr. Mustafa GÜLER

AFYONKARAHİSAR 2011

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “ŞEYH ALİ CELÂLEDDİN ÇELEBİ VE DÖNEMİNDE AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ (1894–1918)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserler olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu bütün onurumla doğrularım.

09/06/2011

Lokman Derya SOLMAZ

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

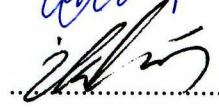
JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı :Doç.Dr. Mustafa GÜLER

Jüri Üyeleri : Yrd.Doç.Dr. İbrahim BALIK

: Yrd.Doç.Dr. Sezai KÜÇÜK

İmza

Tarih Anabilim Dalı tezli yüksek lisans öğrencisi Lokman Derya SOLMAZ'ın “**Son Dönem Afyonkarahisar Mevlevihanesi ve Afyonkarahisar’da Mevlevilik 1900-2010**” başlıklı tezini değerlendirmek üzere 09.06.2011 günü saat 14:00’de Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof.Dr.Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

ŞEYH ALİ CELÂLEDDİN ÇELEBİ VE DÖNEMİNDE AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ (1894–1918)

Lokman Derya SOLMAZ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Haziran 2011

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Mustafa GÜLER

Mevlânâ Celâleddin Rumi'nin torunlarının halen yaşadığı bir kent olan Afyonkarahisar, Mevlevîlik Tarihi açısından önemli bir merkezdir. Özellikle XV. ve XVI. yüzyıllarda, Sultan Divânî zamanında, “*Konya’dan Sonraki En Önemli Mevlevîhâne*” olma özelliğini daha da pekiştirmiştir.

Kendisi de Mevlânâ torunlarından olan Ali Celâleddin Çelebi, 1894–1918 yılları arasında şeyhlik yapmıştır.

Afyonkarahisar Mevlevîhânesi; Ali Celâleddin Çelebi dönemine rastlayan Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarında hem maddî hem de askerî yardımda bulunarak Osmanlı Ordusuna destek sağlamış, 1902’de tamamen yanmasının ardından zor şartlar altında tekrar inşa edilmiş ve Sultan Reşad Döneminde çıkan kanûna rağmen, Müstesna (ayrıcalıklı) vakıflardan kabul edilmiştir.

1918 yılında Celâleddin Çelebi'nin vefatının ardından, Tekke ve Zaviyelerin kapatılması ile ilgili kanunun yürürlüğe girdiği 1925 yılına kadar, aktif bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür.

Anahtar Kelimeler: Celâleddin Çelebi, Afyonkarahisar Mevlevîhanesi, şeyh, vakıf.

ABSTRACT

THE PERIOD OF ŒYH ALİ CELÂLEDDİN ÇELEBİ THE MEVLEVÎ LODGE AFYONKARAHİSAR (1894–1918)

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT of HISTORY

June 2011

Lokman Derya SOLMAZ

Advisor: Assoc. Doç. Dr. Mustafa GÜLER

Afyonkarahisar, in which the grandchildren of Mevlânâ Celâledin Rûmî (*Jalal al-Din al-Rumi*) have still been living, is an important center in the history of Mevlevî teaching. Especially in the 15th and 16th centuries, at the period of Divane Mehmet Çelebi(1546 or 1547) ,this Mevlevî Lodge underlined once more its specialty of being “the most important Mevlevî Lodge after Konya”.

Ali Celâleddin Çelebi who is one of the grandsons of Mevlânâ was a Sheikh between the years 1894-1918. Afyonkarahisar Mevlevî Lodge provided financial and military support to the Ottoman Army during the Balkan War and First World War which was broke out in the period of Ali Celâleddin Çelebi. Tough it was burnt up completely in 1902, it was reconstructed under the harsh circumstances and was considered as one of the privileged foundations despite the law “Emvâl-i Gayrı- Menkûle” about mysticism, issued at the period of Sultan Dîvânî it has been concerned as one of the privileged foundations.

After the death of Celâleddin Çelebi in 1918 this Mevlevî Lodge carried on its activity until 1925 in which the law of abolition of dervish lodges was put in force.

Key words: Mevlânâ, Ali Celâleddin Çelebi, Afyonkarahisar Mevlevi Lodge Mevlevîlik.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ.....	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ÖNSÖZ.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR (KARAHİSÂR-I SÂHİB) MEVLEVÎHÂNESİ VE ALİ CELÂLEDDİN ÇELEBİ'NİN HAYATI

1.AFYONKARAHİSAR (KARAHİSÂR-I SÂHİB) MEVLEVÎHÂNESİ VE ŞEYHLERİ.....	3
2. ALİ CELÂLEDDİN ÇELEBİ'NİN HAYATI.....	5
2.1. AİLESİ.....	5
2.2.ŞECERESİ.....	8
2.2.1. Ali Celâleddin Çelebi'nin Çocukları, Torunları.....	10
2.3. EĞİTİMİ.....	11
3. KİŞİLİĞİ.....	13
3.1. İTİBARI VE NÜFÜZU.....	13
3.2. AZMİ VE ÇALIŞKANLIĞI.....	18
3.3. TEVÂZÛ VE NEZAKETİ.....	20
3.4. YARDIMSEVERLİĞİ.....	21
4. ŞEYHLİK DÖNEMİ.....	22
4.1. ŞEYHLİĞE ATANMADAN ÖNCE MEVLEVÎLİĞİ.....	22
4.1.1. Naathan Ve Duâgû Oluşu.....	22
4.1.2. Mütevellîliği.....	23
4.2. ŞEYH/POSTNİŞİNLİĞİ.....	25
4.2.1. Şeyhliğe/Postnişinliğe Atanması.....	25
5.VEFATI.....	25
5.1. TEREKESİ.....	26

İKİNCİ BÖLÜM
ALİ CELÂLEDDİN ÇELEBİ DÖNEMİ MEVLEVÎHÂNE İDARESİ VE İMAR
FAALİYETLERİ

1.DÖNEMİNDE AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİNDE YAPILAN ETKİNLİKLER	34
1.1. ZİKİR VE SEMÂ TÖRENLERİ.....	34
1.2. AŞÛRE TÖRENLERİ.....	36
1.3. EĞİTİM VE İLMÎ FAALİYETLER.....	37
2.BALKAN VE I. DÜNYA SAVAŞLARINDA AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ	39
2.1.BALKAN SAVAŞLARINDA AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ.....	39
2.2. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ.....	41
3. İMAR FAALİYETLERİ	46
4. 1902 YANGINI VE YENİDEN İNŞA	52
4.1. YANGININ SEBEP VE SONUÇLARI.....	52
4.1.1. Yangın Öncesi Mevlevîhânenin Mîmârî Yapısı.....	52
4.1.2. Yangının Sebebi.....	53
4.1.3. Yangının Sonuçları ve Hasar.....	55
4.2. YENİDEN İNŞA ÇALIŞMALARI.....	56
4.2.1.Yeniden İnşa Kararı ve Ödenek Sorunu.....	56
4.2.2. Yeniden İnşa.....	58
4.2.3. Açılış.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALİ CELÂLEDDİN ÇELEBİ DÖNEMİ'NDE MEVLEVÎHÂNENİN VAKIF
MESELELERİ

1.VAKIF İŞLERİ	60
1.1. AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ VAKIFLARI.....	61
1.1.1. Ali Celâleddin Çelebi Döneminden Önce Oluşturulan Vakıflar.....	61
1.1.2. Ali Celâleddin Çelebi'nin Mütevellîliği Döneminde Oluşturulan Vakıflar.....	63
1.1.3. Afyonkarahisar Mevlevîhânesi Vakfının Aldığı İsimler.....	64
2.EMVÂL-İ GAYR-I MENKÛLENİN TASARRUFU HAKKINDAKİ KANÛN VE AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ	64
2.1. EVKÂF-I HUMÂYÛN NEZÂRETİ'NİN KURULUŞU.....	65
2.2. TANZÎMAT DÖNEMİ UYGULAMALARI.....	66
2.3. MÛSTESNA VAKIFLAR.....	66
2.3.1. Guzât Vakıfları.....	67
2.3.2. E'ızze Vakıfları.....	67

2.4. EMVÂL-İ GAYR-İ MENKÛLE’NİN TASARRUFU HAKKINDAKİ KANÛNUN MÛZAKERE VE UYGULAMA SÛRECİ.....	69
2.5. EMVÂL-İ GAYR-İ MENKÛLE’NİN TASARRUFU HAKKINDAKİ KANÛNUN YÛRÛRLÛĞE GİRMESİNİN ARDINDAN DEVAM EDEN MÛCADELE.....	73
2.6. KANÛNUN UYGULAMA SÛRECİNDE YAPILAN İTİRAZIN SONUCU.....	75
3.DİĞER MESELELER.....	75
3.1. MEVLEVÎHÂNE’NİN VE ÇELEBİLERİN MÂLÎ DURUMU.....	75
3.2. GEZLER KÖYÜ İLE İLGİLİ SORUN.....	76
3.3. TİCARİ FAALİYET.....	77
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA.....	82
EKLER.....	89
BELGELER.....	89
RESİMLER.....	92

ÖNSÖZ

Dergâhlar, Osmanlı Devleti döneminde dini yaşantının gelişmesi ve yaygınlaşması için önemli merkezler olduğu gibi; eğitim, kültür ve sanat faaliyetleri gibi etkinlikler alanında da faaliyet göstermişlerdir. Mevlevîhâneler de bu kurumlar arasında oldukça önemli bir yer edinmiştir.

Hz. Mevlânâ'dan hemen sonra kurumsallaşma sürecine giren Mevlevîhâneler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan önce, Anadolu coğrafyasında varlık göstermeye başlamışlardır. Özellikle Hz. Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi (ö.1320)'nin seyahatleri, Mevlevîhânelerin kurumsallaşması açısından çok önemli kabul edilmektedir.

Afyonkarahisar Mevlevîhânesi de, Anadolu'da kurulan ilk Mevlevîhânelerden biridir ve bir Asitânedir. Bu özelliğinin yanı sıra, şehrin Konya'ya yakın olması ve Hz. Mevlânâ torunlarının da yerleştiği bir coğrafya özelliği taşıması, Afyonkarahisar Mevlevîhânesini diğerlerine göre avantajlı kılmıştır. Özellikle Hz. Mevlânâ'nın yedinci kuşak torunlarından Mehmed Semâî / Sultan Dîvânî (ö.1546 veya 1547) zamanında, Konya'dan sonraki en önemli Mevlevîhâne olma kimliğini daha da pekiştirmiştir. Tekke ve Zaviyelerin kapatılması ile ilgili kanunun yürürlüğe girdiği 1925 yılına kadar, aktif bir şekilde hizmet vermiştir.

Biz tezimizde, Afyonkarahisar Mevlevîhânesi'nin son döneminin en önemli Postnişîni (Şeyhi) olan Ali Celâleddin Çelebi Dönemini ele aldık. 1894–1918 yılları arasında Afyonkarahisar Mevlevîhânesi Postnişînliğinde bulunan Celâleddin Çelebi, Mevlevîlik tarihi açısından da önemli özelliklere sahip bir şahsiyettir.

Balkan ve Birinci Dünya Savaşları, Afyonkarahisar Tarihinin en büyük yangını (1902) ve bu yangında Mevlevîhâne'nin de yanması, Sultan Reşad döneminde yapılan vakıflarla ilgili yeni düzenlemeler, Şeyh Celâleddin Çelebi döneminin koşullarını yansıtmaları açısından oldukça önemlidir.

Çalışmamızda, Celâleddin Çelebi'nin ailesi, eğitimi, diğer Mevlevîhâne ve dergâhlarla ilişkisi, kişiliği gibi konuların yanında, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları'nda Afyonkarahisar Mevlevîhânesi'nin rolü, 1902 yangını ve yeniden inşa, Emval-i Gayr-ı Menkûle'nin Tasarrufu Hakkındaki Kanun ve sonuçları gibi başlıklar mevcuttur.

Tezimizde, Afyonkarahisar Mevlevîhânesi hakkında önemli tespitlerin mevcudiyetinin yanı sıra, Mevlevîlik Tarihi ve Afyonkarahisar Tarihi hakkında da yeni bilgi ve belgelerin mevcut olduğunu da söyleyebiliriz. Bu açıdan baktığımızda tezimizin, hem Afyonkarahisar, hem de Mevlevîlik tarihi açısından kaynaklık teşkil edeceğini de ümit etmekteyiz.

Bu çalışmanın her aşamasında, kendisinin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım saygıdeğer hocam Doç. Dr. Mustafa GÜLER'e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca, belgelerin tespiti ve faydalanılması hususunda yardımlarını esirgemeyen Konya Mevlâna Müzesi, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü, Milli Kütüphane idaresi ve çalışanlarına da teşekkür ediyorum. Son olarak da, sözlü tarihin önemli tanıkları olan Afyonkarahisar Mevlevî Kültürünün yaşayan temsilcilerini de şükranla anıyorum.

Lokman Derya SOLMAZ

KISALTMALAR DİZİNİ

age	: Adı geçen eser.
agm	: Adı geçen makale.
agt	: Adı geçen tez.
Bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
s	: Sayfa
MK	: Milli kütüphane
MMA	: Mevlânâ Müzesi Arşivi
DN	: Dosya Numarası
DN	: Gömlek Numarası
SN	: Sıra Numarası
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BOA. BEO	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bâb-ı Âlî Evrak Odası
BOA. DH. MKT	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Mektûbî Kalemi
BOA. İ.ML	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 1310 Sonrası İrade Maliye
BOA. İMMS	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 1310 Sonrası İrade Meclis-i Mahsus
BOA. MV	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vükelâ
BOA. ŞD	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Şurâ-yı Devlet Evrakı

Mazbataları

- BOA. YPRK : Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı
- BOA. Y.A.HUS : Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
- BOA. Y.PRK.BŞK : Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabeti
- BOA. Y.PRK.SGE : Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Mabeyn Erkânı ve Saray Görevlileri Arizaları

GİRİŞ

“Şeyh Ali Celâleddin Çelebi ve Döneminde Afyonkarahisar Mevlevîhânesi (1894–1918)” ismini verdiğimiz bu tez, köklü bir geleneğe sahip olan Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin son dönemlerine ait bir çalışmadır. Aynı zamanda Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin şeyhlerinden birini ele alan ilk eserdir.

Mevlevîhâne ile ilgili Yusuf İlgar’ın 2008 yılında yayımladığı “*Karahisâr-ı Sâhib Sultan Divânî Mevlevîhânesi ve Mevlevî Meşhurlar*”¹; Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınlarından olan 2002 yılına ait “*Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar’da Mevlevîlik*”² isimli yayınlar, Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin tarihçesini genel anlamda ortaya koymuşlardır.

H. Fikri Yazıcıoğlu tarafından 1963’de yayımlanan “*H. Mevlânâ Torunlarından Sultan Dîvânî*”³, Mustafa Çıpan’ın kaleme aldığı “*Dîvâne Mehmed Çelebi, Afyon Mevlevîhânesi Şeyhi*”⁴ isimli eserler de Sultan Dîvânî/Mehmed Çelebi döneminin ele alındığı çalışmalardır. Hâlen yayımlanmamış olan Hamdi Özkara’nın 1955 tarihli “*Sultan Dîvânî Hayatı ve Şiirleri*” isimli eseri, zaman aralığı bakımından kapsamlı fakat yüzeysel bir eserdir.

Ayrıca Sezai Küçük, “*Mevlevîliğin Son Yüzyılı*”⁵ isimli bütün Mevlevîhânleri ilgilendiren çalışmasında kısa ve öz olarak Ali Celâleddin Çelebi’nin şeyhlik döneminden bahsetmiştir. Ş. Barihüdâ Tanrıkorur ise doktora çalışması olan “*Türkiye Mevlevîhâneleri’nin Mîmârî Özellikleri*”⁶ isimli tezinde de Mevlevîhânelerin mîmârî özelliklerini kapsamlı olarak ele almıştır.

¹ Yusuf İlgar, *Karahisâr-ı Sâhib Sultan Divânî Mevlevîhânesi ve Mevlevî Meşhurları*, Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları, Afyonkarahisar 2008.

² Yusuf İlgar, *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar’da Mevlevîlik*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Yayın No:42, Afyonkarahisar 2002.

³ H. Fikri Yazıcıoğlu, *H. Mevlânâ Torunlarından Sultan Dîvânî*, İleri Basımevi, Konya 1963.

⁴ Mustafa Çıpan, *Dîvâne Mehmed Çelebi, Afyon Mevlevîhânesi Şeyhi*, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları: 34, Konya 2002.

⁵ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yayınları, İstanbul 2003.

⁶ Ş. Barihüdâ Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhâneleri’nin Mîmârî Özellikleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, C.I, Konya 2000.

Bu önemli izahlardan sonra hemen belirtelim ki, Ali Celâleddin Çelebi geride anı, hatırat ve benzeri yazılı belge bırakmamıştır. Arşiv belgelerinin haricinde ona ait yegâne materyal; Afyonkarahisar’da yaşayan, kardeşi Ferruh Çelebi’nin torunlarında bulunan birkaç fotoğraf ve bir adet mühürdür⁷.

Hâl böyle olunca çalışmanın ana iskeletini Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) ve Mevlânâ Müzesi Arşivi (MMA)’inde bulunan belgeler oluşturmaktadır. Özellikle Mevlânâ Müzesi Arşivi’ndeki 234 No’lu zarfın muhtevası, teziminizin içeriğini oldukça zenginleştirmiştir.

Aynı şekilde Ankara Millî Kütüphaneden elde ettiğimiz bazı belgeler, kimi bulgularımıza katkı sağladı. Keza Ömer Fevzi Atabek’in⁸ henüz yayımlanmamış olan hatıratı da tezimizin önemli kaynaklarındanır.

Konu ile alakalı, hâlen Afyonkarahisar’da ve diğer illerde yaşayan, Afyonkarahisar Mevlevî geleneğinin son dönem önemli isimlerinin ahfadı ile yaptığımız mülakat da bize hayli ışık tutucu olmuştur.

İlk bakışta tezimiz, her ne kadar yerel tarih içerikli olsa da incelediğimiz dönemin özellikleri gereği ileride görüleceği üzere daha farklı coğrafyaları da ilgilendiren bir niteliğe sahiptir.

Bu yönü ile Ali Celâleddin Çelebi ve dönemini içeren tezimiz, hem Afyonkarahisar’a hem de Mevlevîlik tarihine hem de dönemin bazı önemli olaylarına ışık tutucu mahiyet arz etmektedir.

⁷ Hayrullah Çelebi’nin arşivinde bulunan mühür için bkz., Resim-4.

⁸ Ömer Fevzi Atabek, *Hayatım*, Yayımlanmamış.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR (KARAHİSÂR-I SÂHİB) MEVLEVÎHÂNESİ VE ALİ CELÂLEDDİN ÇELEBİ (ö. 1918)'NİN HAYATI

1.AFYONKARAHİSAR (KARAHİSÂR-I SÂHİB) MEVLEVÎHÂNESİ VE ŞEYHLERİ

Afyonkarahisar Mevlevîhânesi, özellikle Hz. Mevlânâ'nın yedinci kuşak torunlarından, Dîvâne Mehmed Çelebi olarak da bilinen Sultan Dîvânî/Mehmed Semâî (ö.1546 veya 1547)⁹ zamanında en parlak dönemini yaşamıştır. Bir başka ifade ile Sultan Divânî dönemi, Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin kendi varlığını en üst seviyede kabul ettirdiği bir zaman dilimidir. Hatta Mevlevî âyinlerinin sonunda okunan gül-bângde¹⁰, ismi zikredilen önemli Mevlevî büyüklerinin arasında Sultan Dîvânî'nin de isminin bulunması, Mevlevîler tarafından kendisine verilen önemin bir başka göstergesidir¹¹.

Mehmed Çelebi, Sultan Veled¹² (ö.1312)'in kızı Mutahhara Hatun'un torunlarından. Babası tarafından veliaht tayin edilip şeyhlik makamına nasbedilmiş olup dergâh ve tekkeler yaptırarak tarîkatin yayılmasına büyük katkı sağlamıştır. Bu hususa dair Bekâyî Dede tarafından,

Pîr-î sâni dinse lâyıkdır ana bi'l-ihdirâm,

şeklinde anılmıştır¹³. Yine, Zîver Paşa bir beyitte de kendisinden şöyle bahsetmektedir:

Tarîk-ı Mevlevîde pîr-i sâni gavs-i a'zamdır¹⁴.

⁹ Sultan Dîvânî (Dîvâne Mehmed Çelebi): Hz. Mevlânâ'nın yedinci kuşak torunlarından. Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi'den sonra Mevlevîlik Tarîkatine mühim hizmetlerde bulunmuştur. 1448 veya 1471 tarihlerinin birinde doğmuş olma ihtimali vardır. Vefat tarihi hakkında da iki rivayet mevcuttur (1546 veya 1547). Diğer ismi Mehmed Semâî'dir. Teşkilatçılık özelliği ile Mevlevîlik tarihinde çok önemli bir yer edinmiş olan Sultan Dîvânî, aralarında Galata Mevlevîhânesinin de bulunduğu birçok Mevlevîhânenin kurucusudur. Türbesi Afyonkarahisar Mevlevîhânesindedir. Bkz., Mustafa Çıpan, *a.g.e.*, s.23.

¹⁰ Gül-Bâng: *Gül Sesi* anlamına gelen bu Farsça terkip, *bûlbûl çilemesine* denir. Bütün tasavvuf yollarında umûmî bir terimdir ve *gülbenk* tarzında söylenegelmiştir. Mevlevîlikte her iş için ayrı bir gül-bâng vardır. Bkz., Abdûlbaki Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb Ve Erkân*, Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayınları, Konya, Tarihsiz, s.20.

¹¹ '...*Mazharaddin Âdil Efendi ve Muhammed Âlim Efendi ve Ârif Efendi ve Pîr Âdil Efendi ve Cemâleddin Efendi ve Hüsvrev Efendi ve Ferruh Efendi ve Hazret-i Sultan Dîvânî Muhammed Efendi ve...*' Bkz., Yakup Şafak, *Mevlevî Gülbangleri*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayın No:207, Konya 2010, s.33.

¹² Sultan Veled: Hz. Mevlânâ'nın büyük oğlu.

¹³ Mustafa Çıpan, *a.g.e.*, s.12.

¹⁴ "O, melvevîlik tarîkatinde ikinci pîr ve gavs-i a'zamdır". Bkz., Mustafa Çıpan, *a.g.e.*, s.12.

Mehmed Çelebi'nin yetişmesinde en büyük paya sahip olan babası Bâlî Çelebi (ö.1485), Mevlevîhânenin önemli şeyhlerinden olup aynı zamanda ilmi ve irfanı ile temeyyüz etmiş âlim ve ârif bir zattır¹⁵.

Mevlevî kültürünün önemli eserlerinden sayılan “*Tuhfe-i Şâhidî*”¹⁶ müellifi Muğlalı İbrahim Şahidî Dede, Mehmed Çelebi'nin mürididir. İbrahim Şâhidî Dede'nin kabri hâlihazırda Afyonkarahisar Mevlevîhânesindedir.

Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin bu güne kadar uzanan tarihinde, 1925'e kadar görev yapan şeyhlerin neseben dört ayrı özellik gösterdiği görülmektedir. Bunlar:

1- Sultan Veled (ö. 1312) kızı Mutahhara Hatun (ö. 1322) soyundan gelen çelebilerin dönemi olup, Hızır Paşa (ö. 1349 ?)'dan başlayarak, torunu Mehmed Çelebi oğlu üçüncü Mehmed Arif Çelebi'ye kadar uzanır. Üçüncü Mehmed Arif Çelebi'nin Konya şeyhliğine atanmasıyla 1637'de birinci dönem son bulmuştur.

2- Mehmed Arif Çelebi'nin ardından, çelebi olmayan Kehhâlzâde Ebûbekir Dede şeyhlik makamına tayin edilmiştir. Daha sonra yine çelebi olmayan Mustafa Dede, Seyyah Ebûbekir Dede, Mehmed Mukîm Dede (ö.1718), Şekîb Dede (ö.1723), Abbas Dede meşîhatte bulunmuşlardır. Yaklaşık yüz yıl, çelebi olmayan kişiler Mevlevîhâneyi idare etmişlerdir.

3- XVIII. yüzyılın yaklaşık ilk çeyreğinden itibaren Mevlevîhâne, Mevlânâ'nın zükûr çelebilerden şeyhlik makamında bulunmuşlardır. Bu dönem, Ali Efendi'nin idam edilmesine kadar (1258 / 1842) devam etmiştir.

4- Bu dönem de, Hz. Mevlânâ torunlarından, Zükûr Çelebi kolundan Hüseyin Çelebi oğlu Mehmed Râşid Çelebi ile birlikte 1842 yılı itibariyle başlayıp; Ahmet Râşid Çelebi'nin şeyhliği zamanında 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapanmasına kadar devam etmiştir¹⁷.

Buradan hareketle, Afyonkarahisar Mevlevîhânesinde şeyhlik yapmış kişilerin isimlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Hızır Paşa (Sultan Veled kızı Mutahhara Hatun Oğlu), Abâ Pûşî Mehmed Bâlî Çelebi (Hızır Paşa torunu Ahmet Paşa Oğlu), Dîvâne (Dîvânî) Mehmed Çelebi, Hızır Şah (Dîvânî-Dîvâne Mehmed Çelebi Oğlu), Şah Mehmed Çelebi (Hızır Şah Çelebi Oğlu), Çelebi Küçük Mehmed Efendi (Şah

¹⁵ Bâlî Çelebi'nin türbesi, Mevlevîhâne'nin içerisinde bulunan en eski mezardır.

¹⁶ Ahmet Hilmi İmamoğlu, *Tuhfe-i Şâhidî*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2005.

¹⁷ Yusuf İlgar, *Karahisâr-ı Sâhib*, s.64-68.

Mehmed Çelebi Oğlu), Küçük Mehmed Arif Çelebi III (Mehmed Veled Çelebi Oğlu), Kehhlzde Ebûbekir Dede, Dervif Mustafa Dede (İsmail Oğlu), Seyyah Eb Bekir Dede (Mustafa Dede Oğlu), Mehmed Mukim Dede, Őekib Dede, Abbas Dede, Şeyh Yahya Efendi (Celâleddin Hasan Çelebi Oğlu), Osman Çelebi (Seyyid Şeyh Yahya Efendi'nin Oğlu), Yahya Çelebi (Osman Çelebi Oğlu), Seyyid Alâaddin Çelebi (Osman Çelebi Oğlu), Ahmed Çelebi (Alâaddin Çelebi'nin büyük oğlu), Seyyid Şeyh Yahya Efendi (Alâaddin Efendi Oğlu), Murat Efendi (Ahmet Efendi Oğlu), Ali Efendi-BaŐı Kesik (Ahmet Efendi Oğlu), Mehmed Râşid Çelebi (Hüseyin Çelebi Oğlu), Ahmet Kemâleddin Çelebi (Mehmed Râşid Çelebi Oğlu), Ali Celâleddin Çelebi (Kemâleddin Çelebi Oğlu), Ahmed Râşid Çelebi (Ali Celâleddin Çelebi Oğlu)¹⁸.

2. ALİ CELÂLEDDİN ÇELEBİ'NİN HAYATI

2.1. AİLESİ

Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin 18. postnişini, Hz. Mevlânâ'nın torunlarından Şeyh Ali Efendi'nin, 1842 yılında idam edilmesi zerine¹⁹, Afyonkarahisar Mevlevîhânesine Hüseyin Çelebi Oğlu Mehmed Râşid Çelebi postniŐin tayin edilmiŐtir²⁰. Bu atama ile Hz. Mevlânâ'nın erkek evlatları (zkr elebiler)nin ikinci kolu, Afyonkarahisar'da postniŐinlik makamına getirilmiştir. Aynı zamanda mesnevhan olan Mehmed Râşid Çelebi, Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin 19. postniŐinidir.

Şeyh Ali Efendi'nin idamının ardından ortamı yatıŐtırmak gayesi ile olsa gerek, Konya'dan bir Şeyh tayin edilmesi yoluna gidilmiştir. Konya'dan, ailesiyle birlikte Afyonkarahisar'a gelen Mehmed Râşid Çelebi, Őartlara hemen uyum sağlamış ve len Şeyhin ailesine sahip çıkmakta gecikmemiŐtir.

Mevlevî geleneğine göre, len Şeyhin ailesine sahip çıkmak bir vazife olarak addediliyordu. Bu hâl, çocukları varsa onlara eğitim veya iş kurmaları için gerekli desteği sağlamak yanında, hanım veya hanımları varsa ya evlendirmek ya da maŐetlerini temin etmek Şeklinde tezahür ediyordu. İki aile arasındaki iliŐkinin

¹⁸ Yusuf İlgar, *Karahisâr-ı Sâhib*, s.66, 67, 68.

¹⁹ Ali Efendi'nin Sultan Abdülmecit zamanında bir iftira sonucu idam edildiği bilinmektedir. Bkz., Yusuf İlgar, *Tarih Boyunca Afyon'da Mevlevilik*, Türkeli Yayınları, Afyon 1985, s.87.

²⁰ Mevlânâ Müzesi Arşivi (MMA), Zarf No: 159/01-a., Sezai Küçük, *a.g.e.*, s. 58.

yanlış anlaşılma ve söylentilere mahâl bırakmaması düşüncesinden dolayı, Mehmed Râşid Çelebi, vefat eden Şeyh Ali Çelebi'nin eşi Rabia Hanım ile evlenmiştir²¹.

Afyonkarahisar Çelebilerinden Hüseyin Mollaoğlu'nun hazırladığı şecereye göre²², Mehmed Râşid Çelebi üç evlilik yapmıştır. İlk eşi Fadime Hanım'dan olan evlatları; Kemâleddin Çelebi, Rıza Çelebi ve Emine Hanım'dır.

Mehmed Râşid Çelebi, oğlu Kemâleddin'i ölen şeyhin kızı Münîre Hanım'la evlendirdiği gibi ilk eşi Fadime Hanım'dan olma kızı Emine Hanım ile de yine ölen Şeyhin oğlu Bâki Çelebi ile evlendirerek iki aile arasındaki bağları daha da kuvvetlendirmiştir. Yine aynı şecereye göre Mehmed Râşid Çelebi, üçüncü evliliğini Zâhide Hanım ile gerçekleştirmiş ve bu evlilikten de Kadir ve Selâhaddin Çelebiler dünyaya gelmiştir.

Kemâleddin Çelebi'nin Münîre Hanım'la olan evliliğinden olan çocuklarının ilki Ali Celâleddin Çelebi'dir. Karahisâr Çelebileri'nin künyelerinin kayıtlı olduğu deftere göre²³ hane numarası 42/2'de kayıtlı olan Ali Celâleddin Çelebi'nin doğum tarihi 1272/1856-57'dir. Şemseddin Çelebi (ö.1986)'nin²⁴ 20 Ağustos 1977 tarihli notlarına göre Ali Celâleddin Çelebi'nin kardeşlerinin isimleri de şöyledir: Bahar Hanım, Sadr (Sadreddin) Çelebi, Zehra Hanım, Ferruh Çelebi ve Güneş Hanım.

Hz. Mevlânâ soyundan olmaları ve buna mütenâsib olarak taşıdıkları manevî mîras, onların halk nazarında ve Mevlevîler arasındaki itibarlarını oldukça yükseltmiştir. Bu hâl sadece yerli halkın değil o dönemin Avrupalı seyyahı Ramsay ailesinin de dikkatinden kaçmamıştır²⁵. İskoç arkeolog Sir William Mitchell Ramsay'in eşi Agnes Dick Ramsay, Ali Celâleddin Çelebi ve ailesinden övgüyle bahseden sayyahlardan birisidir²⁶. Ramsaylar, Ali Celâleddin Çelebi'nin babası Şeyh

²¹ Sezai Küçük'ün, konu ile ilgili tespitinde isim benzerliğinden dolayı karışıklık sözkonusudur. Bkz., Sezai Küçük, *a.g.e.*, s. 181. Şöyle ki; Mehmed Râşid Çelebi'nin torununun oğlunun da ismi (Celâleddin Çelebi'nin oğlu) Râşid'dir. Ölen şeyhin eşi ile evlenen torun Râşid Çelebi değil, Dede Mehmed Râşid Çelebi'dir. Afyonkarahisar çelebilerinden Hüseyin Mollaoğlu'nun hazırladığı şecereye göre²¹, Mehmed Râşid Çelebi üç evlilik yapmıştır. İlk eşi Fadime Hanım'dan olan evlatları; Kemâleddin Çelebi, Rıza Çelebi ve Emine Hanım'dır. Mehmed Râşid Çelebi'nin hangi evlilikten olduğunu tespit edemediğimiz bir oğlu daha mevcuttur. Bkz., MMA, Zarf No:54/03,45.

²² MMA, Zarf No: 159/01-a.

²³ MMA, Zarf No: 54/03-45.

²⁴ Şemseddin Çelebi (1918-1986): Şemseddin Çelebi Hz. Mevlana'nın 20. kuşak *zükûr* çelebilerdendir.

²⁵ Agnes Dick Ramsay (1850-1927): 1890 yılında Afyonkarahisar Mevlevîhanesinin 1872-1894 yılları arasında postnişini Kemâleddin Çelebi ve oğulları ile görüşmüş ve Mevlevîhane'de sema seyretmiştir. Bayan Ramsay, iştirak ettiği seyahatlerin izlenimlerini 1897 yılında yayınlanan *Everyday Life in Turkey* (Türkiye'de Gündelik Hayat) adlı kitabında toplamıştır. Bkz., W. Mitchell Ramsay, *Everyday Life in Turkey*, Hodder and Stoughton, London 1897., s. 3, 36-37, 260-265, 269-277.

²⁶ W. Mitchell Ramsay, *a.g.e.*, s. 277.

Kemâleddin Çelebi ve kardeşlerinin, şehirdeki ve civardaki kendine has, asil tavırlı (aristokrat) bir aile olduklarını belirtmektedirler²⁷.

Ramsaylar, araştırmalarını Afyonkarahisar merkez ve köylerinde sürdürmüş ve bunlardan birinde 18 Ağustos Pazartesi günü öğleden sonra Sülümenli'den²⁸ ayrılmışlar ve akşam Karaarslan köyüne ulaşmışlardır. Burada, birçok Anadolu köylerinde olduğu gibi, aynı zamanda köyün misafirhanesi olarak da kullanılan Mevlevîhânenin çiftlik evinde misafir edilmişlerdir. Seyyah, bu misafirliği ilk gününden sonuna kadar çok canlı tasvir etmekte ve bu sırada konumuzla ilgili çarpıcı detaylara girmektedir.

19 Ağustos günü bizzat Ali Celâleddin Çelebi ile karşılaşan Ramsey, onunla ilgili bilinen durumunu (Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin ikinci merkez olması) zikrettikten sonra, normal bir seyir ifadesi ile önce giyiminden, sonra çevresindekilerden, sonra fiziki görünümünden ve taşıdığı kisvenin detaylarından bahsetmektedir. Kendilerine daima hizmet etmek isteyen gönüllü insanların var olduğu da önemli bir gerçekliktir.

Şeyh, oldukça temiz giyimli ve kibar bir yapıya sahiptir. Çevresindeki insanlara pek benzemeyen giyiniş tarzının olması, aynı zamanda titizliğini de göstermektedir. Şeyh Kemâleddin Çelebi'nin başındaki şeyhlik makamının en önemli remzi olan Destarlı Mevlevî Sikkesi²⁹, Bayan Ramsay'ın dikkatini çekmiş, o başlığı ters çevrilmiş bir saksıya benzetmiştir.

Şeyh Kemâleddin Çelebi, seyyahların kendilerini ziyaretleri esnasındaki ilgilerinden hoşlanıp onların samimi hâllerine güvendiği için, perşembe akşamı gerçekleştirecekleri semâ törenini izlemeleri için kendilerini Mevlevîhâneye davet

²⁷ Ramsaylar, 19 Ağustos 1890 Salı günü, arkeolojik araştırmalar yürüttükleri Kula-Çavdarhisar istikametinden Afyonkarahisar'a dönüşte, çelebilerin mülkü olan Karaarslan köyünde, bir dere kenarında çadır kurarak konaklamışlardır. Aynı gece Afyonkarahisar Mevlevîhanesinin şeyhi, yanında küçük oğlu ve bir dervişi bulunduğu hâlde, köydeki çiftliğine bakmak için orada bulunmuş ve sabahında Ramsay'lerin bulunduğu mevkide, onları ziyarete gelmiştir. Bayan Ramsay, kitabında, ne şeyhin ne de oğullarının adını verse de, seyahat tarihinden şeyhin Kemâleddin Çelebi olduğu ve yaşları itibarıyla küçük oğlun Ferruh Çelebi, büyük oğlun ise Celâleddin Çelebi oldukları anlaşılmaktadır. İleriki yıllarda, Celâleddin Çelebi, babasının vefatının ardından, Afyonkarahisar Mevlevîhanesi'nin postnişinliğinde; Ferruh Çelebi ise Üsküdar ve Karaman Mevlevîhanelerinin postnişinliklerinde bulunacaktır. W. Mitchell Ramsay, *a.g.e.*, s. 36,37.

²⁸ Rıza Duru'nun ifadesine göre, Ramsay'lerin Afyonkarahisar merkezine varmadan önce geçtikleri yerler - Afyonkarahisar'dan uzağa doğru - , Karaarslan, Sürmene, Seyidler (bugünkü Seydiler) ve Bayat'tır. *Sürmene*; ya müellifin galatı ya da bugünkü Sülümenli'nin o dönemki adı olmalıdır.

²⁹ Destarlı Sikke: *Destar*, sarık demektir. Mevlevilerde destâr sarmak, Şeyhlerin ve halifelerin hakkıdır. Bkz., Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb Ve Erkânı*, Konya Ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayınları, Konya (Tarihsiz), s.15.

etmiştir. Bayan Ramsay, o gece yapılan (22 Ağustos 1890) semâ töreninin bütün ayrıntılarını dikkatle izlemiştir. Hatta zenci bir semâzenin varlığı, seyyahın dikkatini çekmiştir. Kemâleddin Çelebi'nin diğer oğlu Ferruh Çelebi'nin de semâzenbaşı olduğu da vurgulandığı gibi, semâzenlerin kullandığı renkli tennûreler de dikkatinden kaçmamıştır³⁰.

Ramsay, bu semâ töreni esnasındaki ritüellerden detaylı olarak bahsetmiş ve şeyh ailesinin sosyo-ekonomik durumunun yanında Mevlevîhânenin mîmârî yapısını da anlatmıştır. Özellikle Şeyh ve çevresi hakkında nerede ise bütün batılılarda var olan önyargılarının aslında mesnetsiz olduğunu görmüştür. Şeyh ailesi ve çevresindekilerin samimi hâllerinden oldukça etkilenmiş olduğundan, yaşadıklarını içtenlikle aktarmaktan kendini alamamıştır³¹.

Ali Celâleddin Çelebi'nin ailesinin nüfûzuna başka bir örnek de, Bahariye Mevlevîhânesinin son postnişinlerinden ve önemli bestekâr-neyzenlerden olan Hüseyin Fahreddin Dede'nin³², şeyhlik makamına otururken, Şeyh Kemâleddin Çelebi'den de icazet almış olmasıdır³³.

2.2.ŞECERESİ

Türk ve Osmanlı toplum yapısında şecere çıkarmak çok yaygın bir uygulama olmasa da tarikatler arasında ilmî ve tasavvufî yeterlilik noktasından bir ölçü olması, aynı zamanda Büyük Pir'e sıhrî yakınlık kurulması bakımından şecerecilik oldukça yaygınlık kazanmıştır. Bunun Mevlevîliğe yansımaları ilk etapta Hz. Mevlânâ soyunun tespiti şeklinde olmuşsa da aynı zamanda tekke şeyhlerinin şecereleri de kaydedilmiştir. Buna, Konya Mevlânâ Dergâhı'nın merkez olması hasebiyle katkısı muhakkaktır. Osmanlı Hanedânı ile ilişkilerin üst seviyede olması, hatta akrabalık

³⁰ W. Mitchell Ramsay, *a.g.e.*, s.260-265. Günümüzde hemen hemen hiç kullanılmayan renkli tennûreler (semâzenin entarisi) dikkat çekicidir. Ayrıca âyin sonunda semâzenlerin hırkalarını, görevli başka bir dervişin onların omuzlarına vermesi, günümüzde uygulanmayan diğer bir icraattir.

³¹ Muhtemelen Bayan Ramsay, kendisinin cinsiyetinden dolayı şeyh ve dervişlerden, daha resmi bir tavır bekliyordu. Aksine şeyh ve dervişler samimi ve sıcakkanlı davranışlar, haremlik-selamlık uygulamamışlardır.

³² Hüseyin Fahreddin Dede (1853–1911): Beşiktaş Mevlevîhânesinde doğmuştur. Babası Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhi Hasan Nazif Dede, annesi ise Zübeyde Havva Hanımdır. Önce babasından, vefatından sonra da Afyonkarahisar Mevlevîhânesi Şeyhi Kemaleddin Çelebi ve Mısır Mevlevîhânesi Postnişini Hüseyin Avni Dede'den icazet almıştır. Bestelediği Acemaşîrân Mevlevî Âyini, Mevlevî Musıkîsinin son dönem Osmanlı Kültürün'de vardığı noktayı göstermesi açısından önemli kabul edilmektedir. Hüseyin Fahreddin Dede'nin meşihati sırasında Bahariye Mevlevîhânesi çok verimli bir tasavvuf, kültür-sanat merkezi olmuştur. Hüseyin Fahreddin Dede, 1 Eylül 1327/14 Eylül 1911 tarihinde vefat etmiştir. Bahariye Mevlevîhânesi hazîresinde bulunan babası Hasan Nazif Dede'nin sağ yanına defn edilmiştir. Bkz., Sezai Küçük, *a.g.e.*, s.152,153,158,162., Sezai Küçük, "Bir Sahil-i Selâmet, Beşiktaş-Bahariye Mevlevîhânesi", *Keşkül Dergisi*, Yaz 15, Mayıs 2010, s.53-62.

³³ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s.135.

bağının bulunması³⁴, Hz. Mevlânâ soyunun şeceresinin tutulmasındaki titizliği beraberinde getirmiştir. Birçok Mevlevîhâne postnişînlğine, çelebi makamından bir kişinin tayin edilmesi de geleneğe büyük katkı sağlamıştır. Kendisi de çelebi olan Ali Celâleddin Çelebi'nin şeceresini aşağıdaki gibi tespit etmiş bulunmaktayız³⁵:

³⁴ Devlet Hatun: Hz. Mevlâna'nın torunu Mutahhara Hatun'un kızı. Devlet Hatun, Yıldırım Beyazıt ile evlenmiştir. Bkz., H. Fikri Yazıcıoğlu, *a.g.e.*, s.123.

³⁵Yusuf İlgar, *Karahisâr-ı Sâhib*, s. 142.

2.2.1. Ali Celâleddin Çelebi'nin Çocukları, Torunları

Ali Celâleddin Çelebi, bütün ömrü boyunca toplam dokuz evlilik yapmıştır. Bu rakam bize, eşlerinin bir kısmının yaşlı ve erken öldüğü yolunda ipuçları vermektedir. Bu evliliklerden 5 erkek, 9 kız evladı olmuş olup isimleri de şöyledir: Raşid Çelebi, Hayrullah Çelebi, Firdevs Hanım, Veled Çelebi (Artün), Ali Celâl Çelebi (Artün), Adeviye Hanım, Kamer Hanım, Kerîme Hanım, Münîre Hanım, Cemile Hanım, Sâbire Hanım, Zeynep Hanım ve İffet Hanım³⁶. Şemseddin Semâî Çelebi'den³⁷ tespit edebildiğimiz torunlarının isimleri de şöyledir:

Oğlu Râşid Çelebi'den; Hüseyin Çelebi, Gevher hanım (Turunç), Seniha Hanım, Ratibe Hanım, Ahter Hanım, Mahmûre Hanım.

Oğlu Hayrullah Çelebi'den; Abidin Çelebi, Mümine Hanım (eşi Hüsrev Çelebi), Rukiye Hanım, Vacit Çelebi.

Kızı Firdevs Hanım'dan; Hüseyin, Pehlâne, Metin.

Oğlu Veled Çelebi (Şenel)'den; Erman Çelebi.

Oğlu Ali Celal Çelebi (Artün)'den; Demet, Murat, Yasemin.

Kızı Adeviye Hanım (eşi Azmi Mollaoğlu)'dan; Şakire Hanım, Mehmed Mollaoğlu, İhsan Mollaoğlu.

Kızı Kerîme Hanım (Turunç)'dan; Cemal Turunç, Semiha Turunç, Mualla Turunç.

Kızı Münîre Hanım (Turunç)'dan; Yusuf Turunç, Fatma Turunç, Emine Tokman.

Kızı Cemile Hanım'dan; Ulu Çerçel.

Sabire Hanım (Hami Demirtaş ile evli)'dan; Levent Demirtaş, Ethem Demirtaş, Afife hanım.

Şeyh Ali Celâleddin Çelebi döneminde Afyonkarahisar'da yaşayan çelebi nüfusunun kaç hane olduğu hakkında net bir tespitimiz olmasa da Balkan Savaşları esnasında Osmanlı Ordusuna, Afyonkarahisar çelebilerinin katkısını beyan eden arızada; '*..şimdilik otuz Çelebi Hanesi'nin yardımı..*' ifadesi, Afyonkarahisar'da yaşayan çelebi nüfusunun durumu hakkında ipucu vermektedir³⁸.

³⁶ MMA, Zarf No: 159/01-c.

³⁷ Şemseddin Semâî Çelebi: 1972 İstanbul doğumlu. Hz. Mevlana'nın 22. kuşak, *zükûr* torunlarından. Babası Kadir, Annesi Nurten Çelebi'dir.

³⁸ MMA, Zarf No: 234/58.

2.3. EĞİTİMİ

Mevlevîhâneler, Osmanlı Toplumunun en önemli eğitim merkezlerinden idi. Buralarda sadece dînî ve tasavvufî değil, klasik Osmanlı sanatlarının birçoğunun eğitimi de verilmiştir. Döneminde meşhur olmuş musikî erbâbı, bestekâr, ebrûzen gibi değişik sanatlardan ustaların aynı zamanda Mevlevî Dedesi olduğuna şahit olmaktayız³⁹. Bütün bunları birlikte düşündüğümüzde, Afyonkarahisar gibi önemli bir Mevlevîhânenin şeyhinin de almış olduğu eğitimin seviyesinin oldukça düzeyli olacağını tahmin etmek zor değildir.

Ali Celâleddin Çelebi'nin çocukluk dönemine ait teferruatlı bir bilgiye henüz ulaşamamış olsak da gerek yukarıda bahsettiğimiz gelenekten, gerek kendisinin resmi makamlara yazdığı yazılardan, gerekse şeyh ailesinin saygınlığından, Ali Celâleddin Çelebi'nin en üst seviyede eğitim aldığı anlaşılmaktadır.

Mevlevîhâne vakıflarının mütevellîsi⁴⁰ olması, İstanbul Mevlevîleri ve Konya Mevlevîhânesi ile üst düzeyde münasebetlerde bulunması, başka Mevlevîhânelerin, tekkelerin, mütevellî ve şeyhleriyle de iyi ilişkiler kurabilmiş olması, onun idarecilik vasfının özelliklerini yansıttığı gibi eğitim durumunun da üst düzeyde olduğunu göstermektedir.

Ali Celâleddin Çelebi'nin ilk tahsil hayatını yaptığını düşündüğümüz eğitim kurumu, *Divânî Mehmed Efendi Mektebi*'dir.

Ali Celâleddin Çelebi döneminde bütün Osmanlı topraklarında olduğu gibi, Afyonkarahisar'da da eğitim müessesesi ve faaliyetleri hayli hareketlidir⁴¹. İşte bu hareketlilik içerisinde Ali Celâleddin Çelebi, zorunlu olan ilk mektepten itibaren hem medreselerde din eğitimi almış, hem de Mevlevîhânedede tasavvufî terbiye görmüştür.

Öğretimi süresince Çelebi'nin tarih ilmine de ayrı bir ilgisinin olduğu açıktır. İleriki yıllarda (1912) ilmî araştırmalarda bulunmak üzere bir heyet Konya'ya gitmiş ve bu heyet içerisinde Şeyh Ali Celâleddin Çelebi de bulunmuştur⁴². Heyetin, Konya

³⁹ Sâfi Arpağuş, *Mevlevîlikte Ma'nevî Eğitim*, Vefa Yayınları, İstanbul 2009, s. 13–17.

⁴⁰Mütevellî: Vakfın bütün işlerini yürüten, vakfî temsil ve idare eden kişiye denir. Mütevellî vakfın tasarruf yetkisine sahip olup, bir vekil olarak vakıfla ilgili tasarruflarda bulunur. Bkz., Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda Ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, OSAV Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1996, s.296,356.

⁴¹ Ahmet Selâhaddin Çelebi'nin, dönemin Maarif Komisyonu üyesi olması, çelebi ailesi ile eğitim camiasının yakınlığını göstermesi açısından önemlidir. Bkz., Mehmed Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, Hazırlayanlar: Mehmet Fatih Birgül, Levent Ali Çanaklı, Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, Bursa 2008, s.288

⁴² Millî Kütüphane, *Şehbal Dergisi*, Yer Numarası 1957 SC 9, C.III, Sayı 57, s.168.

ve Mevlevîlik Tarîkati hakkında araştırmalarda bulunmak üzere teşekkül etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'ye 1914 yılında verilen Silsilenâme çıkarma görevi de liyakat sahibi olduğunun başka bir göstergesidir⁴³.

Onun eğitim seviyesini gösteren diğer bir unsur da, mühürleri ile ilgilidir. Mevlânâ Müzesi Arşivi'nde mevcut, Ali Celâleddin Çelebi'nin kendisine ait yazılı belgelerin hemen hemen tamamında mühür tarihi 1299/1881 olarak kazanmıştır (Bkz., Resim-3). Daha önceki çalışmalarda tespit edilememiş olan bu mühür başka bir gerçekliği de gün yüzüne çıkarmıştır.

Ali Celâleddin Çelebi'nin bu güne kadar bilinen mührü 1312/1894 tarihli olup (Bkz., Resim-4), babasının vefatından sonra kendisinin şeyhlik döneminin başlangıcını ifade etmektedir. Bundan böyle 1299/1881 tarihli mühür, Ali Celâleddin Çelebi'nin mütevellîliğinin başlangıç tarihi olsa gerektir. Daha önceki dönemde de dedesi Mehmed Râşid Çelebi'nin postnişînlîği sırasında, babası Kemâleddin Çelebi'nin de henüz postnişîn değilken mütevellî olduğu gerçeğine bakarsak aynı uygulama, Ali Celâleddin Çelebi'nin kendisinde de zuhûr etmiştir⁴⁴. Ali Celâleddin Çelebi'nin, babasının vefatından önce mütevellî olmasından mütevellid, onun liyâkat sahibi biri olduğu da ifade edilebilir. Bu durum, kendisinin eğitim durumunun seviyesini gösteren diğer bir gerçekliktir.

Özetle söyleyecek olursak, tahminimize göre Ali Celâleddin Çelebi ilk eğitimini *Dîvâne Mehmed Çelebi Mektebi*'nde almış, ardından Mevlevîhâneye intisap ederek orada hem dînî hem de tasavvufî eğitimini ikmal etmiştir. Afyonkarahisar'daki eğitiminin ardından Konya'da bir süre bulunmuş olması ve burada Mevlevîliğe dair ileri derecede dersler okumuş olması muhtemeldir. Şu nedenledir ki, bir Mevlevî Şeyhi sadece Mevlevîhâne idarecisi değil; aynı zamanda önemli bir eğitim geleneğinin önderidir. O, bir yandan Mesnevî okuyup şerh etmiş, bir yandan semâ âyinleri sebebiyle musikî ile direk münasebet hâlinde olmuş ve yeri geldiğinde Konya'daki eğitim imkânlarından faydalanarak bilgi ve birikimini artırmıştır.

⁴³ MMA, Zarf No:234/32.

⁴⁴ Celâleddin Çelebi'nin, babasının vefatından önce mütevellî olması ile ilgili bkz. Mustafa Karazeybek, "Karahisâr-ı Sâhib Sancağında Mevlevî Vakıfları", *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, Yayına Hazırlayan: Yusuf İlgar, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon 2002, s.328-349.

3. KİŞİLİĞİ

3.1. İTİBARI VE NÜFÜZU

Mevlevîhânenin mevcut şeyhinin vefatından sonra kimin bu makama tayin edileceği konusu her zaman önem arz ediyordu.

Ali Celâleddin Çelebi'nin babası Kemâleddin Çelebi'nin vefatının ardından, şeyhlik makamına atanacak şahsın belirlenmesi hususunda süreç, o güne kadar uygulanan teâmüllerin dışında yürümüştür.

Ölen şeyhin kardeşlerinden birisinin postnişîn olması gerekirken, Kemâleddin Çelebi'nin kardeşi atanmamış, şeyhin oğlu Ali Celâleddin Çelebi postnişîn olarak tayin edilmiştir. Bu sıra dışı uygulama, izaha muhtaçtır. Teâmül gereği, uygulamanın gerekçesi ile ilgili rapor, Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişîni tarafından Padişah'a arz edilmiş ancak Padişah bu açıklamadan tatmin olmamış ve bu durumu açıklamak üzere bir heyet gönderilmiştir. Bu heyete; Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Ahmed Dede, Üsküdar Mevlevîhanesi Şeyhi Ahmet Remzi Dede ve bazı kimseler de dâhil olmuşlardır. Heyetin konuşmaları sırasında, Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin sözcülüğünü üstlenen Kadir Çelebi; Mevlevîhâne idaresinde kendisinin ne kadar idealist olduğunu arz ettikten sonra, böyle bir icraati titizlikle yerine getirebilecek kişinin Ali Celâleddin Çelebi olduğunu söylemiş ve kendisinin de rızasının bulunduğunu beyan etmiştir. Ayrıca son zamanlarda, Mevlevîhâne şeyhliği ve mütevellîliği konusundaki uygulamaların istismar konusu olduğunu da sözlerine eklemiştir⁴⁵. Böyle seçkin bir Mevlevî topluluğunun, Ali Celâleddin Çelebi'nin atanması konusunda bir araya gelip inisiyatif kullanması, onun ilmî sahada ne kadar liyâkat sahibi olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Onun, Mevlevîler arasındaki nüfûzuna başka bir örnek de, bazı önemli şahısların nikâh törenlerine davet edilmiş ve hatta bir tarafın da şahitliğini yapmış olmasıdır.

Bahariye Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'nin kızı Nakiyye Hanım'ın 1895 yılındaki nikâh merasiminde kız tarafı şahidi olarak bulunmuştur⁴⁶. Ali Celâleddin Çelebi, 29 Recep 1318/16 Kasım 1900 perşembe günü saat beş buçukta, Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi ile birlikte, İstanbul Mevlevîhânesi ileri

⁴⁵ Şemseddin Çelebi'nin 20 Ağustos 1977 tarihli notları.

⁴⁶ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s.156,180.

gelenlerinin de bulunduğu merasimde hazır bulunmuştur. Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin Mevlevîler arasındaki kıymetinin bir nişânesi olarak, Şeyh Celâleddin Efendi'ye nikâh şahitliği teklif edilmesi gayet normal karşılanmıştır⁴⁷.

Ali Celâleddin Çelebi, İstanbul'a çok sık seyahat etmesi ile de dikkat çekmektedir. Bu seyahatleri sırasında hem Osmanlı Devleti yönetimi hem de İstanbul Mevlevîleri ile gayet sağlam bir irtibat kurmuştur. İstanbul seyahatlerinin birinde, kendisine mahsus Hırka-i Şerîf'i ziyaret imkânının sağlanması, şahsına gösterilen hürmetin bir ifadesidir. Çelebi, bu ziyaretin neticesindeki duygularını da şu şekilde dile getirmiştir: "...Ziyâret-i hırka-i şerîfde duâ-yı devâm-ı ömr-i âfiyet ve tezâyüd-i şevket ve muzafferiyet-i hazret-i padişâhı duâyı vâcibu'l edâsına terdîfen da'vât-ı hayriyyet-i âyât-ı cenâb-ı mürşidânelirine ref' ve bârgâh-ı ehâdiyet kılındığını arz ile...⁴⁸".

Ali Celâleddin Çelebi İstanbul'da bulunduğu sırada, bazı önemli merasimlere de davet edilmiştir. Bunlardan birisi de, Sultan Reşad zamanında oldukça büyük bir onarımdan geçen Yenikapı Mevlevîhânesinin açılış törenidir⁴⁹.

Tahir-ül Mevlevî (ö.1951) de Şeyh Ali Celâleddin Çelebi hakkında; müttakî, mütevâzî, derviş-nihâd⁵⁰ gibi sıfatlarla anlattıktan sonra, dönemin Mevlevî şeyhlerinin çoğunda bulunan sigara kullanma alışkanlığının bulunmayışını hele de kahve bile içmemesini ayrıca takdir eder⁵¹.

İhtifalci lakâbıyla bilinen ve İstanbul Mevlevîliğinin son dönem önemli simâlarından olan Mehmed Ziya Bey⁵² "Bursa'dan Konya'ya Seyahat" isimli seyahatnamesinde de Afyonkarahisar'daki izlenimlerine önemli yer ayırmıştır.

⁴⁷ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s.157.

⁴⁸ Bkz., MMA, Zarf No: 234/69.

⁴⁹ MMA, Zarf No: 234/65. Katıldığı bu tören, kendisine Balkan Savaşları esnasında Balkan Mevlevîhânelerinin durum tesbiti ile ilgili verilen görev ile eş zamanlıdır.

⁵⁰ Derviş-Nihad: Derviş yaratılışı.

⁵¹ Tahir Olgun, *Mevlevî Çilesi*, Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz, Gülgün Yazıcı, Vefa Yayınları, İstanbul 2008, s.74.

⁵² Mehmed Ziya Bey (1866–1930): Aldığı iyi bir eğitim neticesinde, Anadolu'nun birçok yerinde öğretmenlik yapmıştır. 1917 de Âsâr-ı Atika Encümeni'ne seçilmiş, ayrıca Evkâf-ı İslamiye Meclisi ve Tarih-i Osmanî Encümeni gibi üst düzey kademelerde çalışmıştır. 27 Mart 1930 da vefat eden Mehmed Ziya Bey Eyüp'te, Bahariye Mevlevîhânesi'nin haziresi içindeki aile kabristanına defnedilmiştir. Yorulmak bilmez araştırmacılığı sayesinde hazırladığı 'İstanbul ve Boğaziçi', 'Yenikapı Mevlevîhânesi', 'İstanbul'daki Âsâr-ı Atika Hakkında Muhtasar Malumat', 'Tarih-i Sanayi', 'Âlem-i İslâmiyet', 'Konya Seyahati Hâtıratından' gibi ondan fazla basılı eseri olan Mehmed Ziya Bey, aynı zamanda sık sık anma programları düzenlediği için *İhtifalci* lakabıyla tanınmıştır. Mehmet Ziya, *a.g.e.*, s.5.

Ziya Bey'i tren istasyonunda karşılayanlar arasında Ali Celâleddin Çelebi de hazır bulunmuştur. Bu jestten çok etkilenen Ziya Bey bütün Afyonkarahisar günleri boyunca, kendisine gösterilen ilgi ve alâkadan memnuniyetini sık sık dile getirmiştir⁵³.

Konya Makam Çelebiligi de bazı önemli konularda Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'nin fikirlerine başvurmuştur. Bunlardan birisi, Konya Mevlâna Dergâhı Postnişini'nin, Tavşanlı Zâviyesi türbedarlarından Ziya Dede hakkında yaptığı tahkikat esnasında, görüşlerini almış olmasıdır. O, cevabında Ziyâ Dede'nin önceden işret hâlinin olduğunu ancak birkaç yıldır görüşmediklerini beyan etmiştir. Eğer malum şahsın olumsuz hâllerinin devam ettiği vaki ise, o zaman onun ıslahı için girişimde bulunulmasının faydalı olacağını da eklemiştir⁵⁴.

Üsküdar Mevlevîhânesi şeyhlerinden Arif Efendi'nin görevi ile ilgili sorunun giderilmesi hususunda da Şeyh Ali Celâleddin Çelebi inisiyatif kullanmış ve nüfûzunun etkisini burada da göstermiştir. 1908 yılında Konya Postnişini tarafından tahsil ve terbiyesinin noksanlığı ve mübtelâ-yı sû-i akrân olması sebebiyle görevinden alınmış olan Arif Efendi⁵⁵, yaklaşık dört yıl sonra tekrar görevinin iadesi için girişimde bulunmuş, akabinde Şeyh Ali Celâleddin Çelebi duruma müdahil olmuştur. Mevlânâ Dergâhı Postnişini'ne yazdığı arızada kendi görüşlerini bütün açıklığıyla ifade etmiştir. Arif Efendi'nin ahvâlinin, Tarikat-i Mevlevîye'yi zor durumda bıraktığını, eski hâlden vazgeçip durumunu düzeltip düzeltmediğinin henüz belli olmadığını ve kendisine verilen cüz'î miktar maaşın bile hem tarikat müntesibleri arasında hem de halk arasında çok görüldüğünü bildirmiştir. Tekrar göreve getirilmesi hâlinde, halkın galeyâna geleceğini ve tarikatın de zor durumda kalacağını vurgulamıştır⁵⁶.

Buna benzer bir durum da, Manisa Mevlevîhânesindeki Murtaza Çelebi'nin görevinin sonlandırılması esnasında tezahür etmiştir. Ali Celâleddin Çelebi; Manisa Mevlevîhânesi Şeyhi Murtaza Çelebi hakkındaki şikâyetlerin, Meclis-i Meb'ûsân'a, hatta Meşihat-i İslâmiye'ye dahi iletilebileceği endişesini padişaha arz etmiştir. (Padişah'ın Murtaza Çelebi'ye müsâmahakâr davrandığı anlaşılmaktadır). Bu arada,

⁵³ Mehmed Ziya, *a.g.e.*, s. 273.

⁵⁴ MMA, Zarf No: 234/27.

⁵⁵ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s.242,243.

⁵⁶ MMA, Zarf No: 234/63.

Manisa'da bulunan Sertabbah Nizâmeddin Efendi eli ile Murtaza Çelebi'ye nasihat içeren bir mektup da göndermiştir. Ali Celâleddin Çelebi, Murtaza Çelebi'ye gönderdiği bu mektuptan olumlu bir sonuç ummadığı için, görevinden azledilmesinin yerinde bir karar olacağını ve tebliğatın kendisine posta ile gönderilmesi hâlinde, beş-on gün sonra Murtaza Çelebi'ye bizzat götüreceğini de bildirmiştir⁵⁷. Nitekim Murtaza Çelebi, başarısız yönetiminden dolayı görevinden azledilmiştir⁵⁸.

Ali Celâleddin Çelebi, Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin meseleleri yanında, büyük vakıfların hukûkî problemlerinde de inisiyatif kullanmıştır. 1912 Nisanında, Gazi Evranos Vakfı mütevellî vekîli Osman Nuri Bey, Konya ziyaretinin ardından Afyonkarahisar'a uğramış ve Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'yi ziyaret etmiştir. Çelebi, Osman Nuri Bey'in ziyaretinin akabinde durumu, 4 Nisan 1328/17 Nisan 1912 tarihli arzusunda Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişînine bildirmiş, meselenin padişaha aktarılması gereğini ifade etmiştir.

Balkan Savaşları'nın, Balkanlar'daki Mevlevîhâneleri zor duruma sürüklediği esnada Ali Celâleddin Çelebi'ye bu süreci takip etmekle ilgili görev verilmiştir⁵⁹. Çelebi, görevi ile ilgili yaptığı tahkikatın sonucunu da rapor hâlinde Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişînine takdîm etmiştir⁶⁰.

Şeyh Ali Celâleddin Çelebi, başka dervişlerin resmî işleri hakkında da girişimlerde bulunmuştur. Şam Mevlevîhânesinde vefât eden, Manastır Vilayetinden ve Debre-i Bâlâ Kasabası Bayram Bey Mahâllesi'ne kayıtlı Dervîş Yusuf'un, Afyonkarahisar Emniyet Şirketi'nde bulunan toplam üç yüz bir kuruşluk hissesinin, kime gönderileceği hususunda inceleme yapmış, vefât eden dervişin memleketinde bulunan biraderinin tespit edilmesinin ardından da gerekeni tatbik etmiştir⁶¹. Yine malum dervişin mirası hakkındaki uygulamada bir karışıklık (isim yanlışlığı) olsa gerektir ki, aynı konu ile ilgili Konya Mevlânâ Dergâhı'na tebliğatta bulunmuş, hisse sahibinin kimlik bilgilerini tashih etmiştir⁶².

⁵⁷ MMA, Zarf No: 234/66.

⁵⁸ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s. 212.

⁵⁹ MMA, Zarf No: 234/65.

⁶⁰ MMA, Zarf No: 234/65.

⁶¹ MMA, Zarf No: 234/64.

⁶² MMA, Zarf No: 234/60.

Ali Celâleddin Çelebi, bazı önemli Mevlevî Dedeleri'nin yetişmesinde de etkin olmuştur. Bu teşebbüs ve gayretlerinin sebebi; Mevlevîhânedeki liyâkat sahibi neyzen ve semâzenlerin sürekli bulunmasının gerekliliğidir.

Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'nin bu anlamda emek sarfettiği kişilerin başında, Neyzen Feyzi Dede (ö.1948) gelmektedir⁶³. Ali Celâleddin Çelebi, Feyzi Efendi'nin yetenekli olduğunu fark etmiş, onu Bursa Mevlevîhânesi neyzenbaşısı Mustafa Dede'ye göndermiş ve iyi bir neyzenin yanında yetişmesi için gayret göstermiştir. Bursa'da eğitimini tamamlayan Feyzi Efendi, hemen ardından Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin neyzenbaşısı olmuş, bunun yanında semâzenlik vasfı da kazanan Feyzi Dede, Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin son neyzenbaşısı unvanı ile 1925'e kadar görevini layıkıyla sürdürmüştür⁶⁴.

Sadece Mevlevîhâne için değil, diğer dînî kurumlara da ehil kişilerin görevlendirilmesi sözkonusu olduğundan, Gezler Karyesi'ndeki camiye görevlendirilecek kişinin durumu hakkında da Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'nin görüşüne müracaat edilmiştir. Çelebi de, Muhammed Râşid Çelebi (Rıza Çelebizâde) oğlunun Gezler Köyü Camiindeki görevinin müktesep hakkı olduğunu ve şimdilik bu göreve vekâleten başka birininin bakabileceği konusunda da görüş serdetmiştir⁶⁵.

Şeyh Ali Celâleddin Çelebi, Konya'da yapılan ilmî toplantılarda da bulunmuştur. Bu toplantılardan biri 1912 yılının Temmuz ayında gerçekleşmiştir. Önemli Mevlevî temsilcilerinin ve Osmanlı Bürokratlarından bazılarının da bulunduğu bu heyete, Mevlânâ Dergâhı Postnişini Veled Çelebi başkanlık etmiştir. Padişah'ın özel olarak hazırlattığı seccadeler Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî Türbelerine takdim edilmiş ve heyetin bu jesti Konya halkı tarafından büyük takdir toplamıştır⁶⁶. Bu heyette bulunan diğer şahıslar şunlardır: Konya Makam Çelebisi, Bursa Mevlevî Şeyhi Muhammed Şemseddin Efendi, Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Muhammed

⁶³ Nazım Bursalıoğlu, *Afyonkarahisar Mutasavvıfları ve Din Bilginleri*, Taraşlı Ofset Matbaası, Denizli 2000, s. 48,49. Bu gönüllü Alay'ın, her ne kadar bir kurşun bile atmadan geri döndüğü bilinse de; Yalçın Doğaner, babası Feyzi Dede'nin, Mücahidîn-i Mevlevîye Alayı'nda bulunup, yararlılıklar gösterdiğini ve vücudunda kurşun yaraları bulunduğunu ifade etmiştir. (Mart 2010 tarihli mülakatımız)

⁶⁴ Neyzen Feyzi Dede, Tekke ve Zâviyelerin kapatılması ile ilgili kanûnun yürürlüğe girmesinden sonra (1925), Mevlevîhânedeki görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Feyzi Dede, Afyonkarahisar ziyaretinde Mustafa Kemal Atatürk ile tanışmıştır. Hâl ve tavırlarından çok etkilenen Atatürk, Feyzi Dede'nin içinde bulunduğu maddî sıkıntıyı da tespit edince, Afyonkarahisar'daki okullarda müzik öğretmenliği yapmak üzere görevlendirmiştir. (Kemal Alpergöl ve Rıza Sarı ile 12 Mayıs 2009 tarihli mülakatımız)

⁶⁵ MMA, Zarf No: 234/78.

⁶⁶ M.K., *Şehbal Dergisi*, Yer Numarası 1957 SC 9, C.III, Sayı 57, s.168.

Abdülbâkî Efendi, Selânik Şeyhi Eşref Efendi, Kasımpaşa Şeyhi Seyfeddin Efendi, Bahariye Şeyhi Nazif Efendi, Sertarık Adil Efendi, Musullu Âmâ Hafız Osman Efendi, Nâib Efendi, Manastır Eski Valisi Hafız Paşa, Şûrâ-yı Devlet Âzâsından Reşat Fuat Bey, Hazîne-i Hâssa Müdür-ü Umûmiyesi Hafız Feyzi Bey, Maliye Nezâreti Hukuk Müşaviri Cemal Bey, Mahsûsât-ı Zâtiye Müdürü Muavini Muhyiddin Bey, Maarif Nezareti Şube Müdürü Ziya Bey, Sadâret Mektûbî Kaleminden Müstâfi Şevket Bey⁶⁷.

Anlattıklarımıza istinaden söyleyebiliriz ki, Afyonkarahisar Mevlevîhânesi, bulunduğu konum itibariyle birçok Mevlevî Dedesi ve dervişinin aynı anda toplanmalarına vesîle olan bir yerdir. Bundan dolayı Mevlevîhânenin fizikî yapısı ve sahip olduğu imkânlar, ancak Yenikapı Mevlevîhanesinde mevcuttur⁶⁸.

Emvâl-i Gayr-i Menkûlenin Tasarrufu hakkındaki kanûnun müzakere sürecinde de, İstanbul'daki dergâh temsilcilerinin, Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'yi, gelişmelerden sürekli haberdar ettikleri vakîdir⁶⁹.

Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'nin, dönemin önemli Mevlevî Postnişinlerinden olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Sahip olduğu itibar sayesinde, İstanbul ve Konya Mevlevîleri arasında önemli bir yer edinmiştir. Çok önemli toplantılara davet edilmesi, Osmanlı Devleti'nin güvenlik sorunu yaşadığı kritik dönemlerde kendisine tahkikat görevinin tevdi edilmesi, hatırı sayılır Mevlevî Ailelerinin nikâh törenlerine davet edilip bir tarafın şahitliğini yapmakla görevlendirilmesi, başka Mevlevîhâne ve dervişlerin sorunlarının kendisine danışılmasının yanında inisiyatif kullanması oldukça önemlidir.

3.2. AZMÎ VE ÇALIŞKANLIĞI

Ali Celâleddin Çelebi'nin hem mütevellî hem de şeyhliği esnasındaki icraatlarından edindiğimiz izlenim; işini iyi takip eden, tabiri câizse tuttuğunu koparan, kararlı bir şeyh olduğu şeklindedir.

Ali Celâleddin Çelebi döneminin en önemli talihsizliği denilebilecek olay 1902 yangınıdır. Bu hadise, Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin tarihinde dönüm noktası denilebilecek olayların başında gelmektedir.

⁶⁷ M.K., *Şehbal Dergisi*, Yer Numarası 1957 SC 9, C.III, Sayı 57, s.169.

⁶⁸ Ş. Bârihüdâ Tanrıkorur, *a.g.e.*, s.452.

⁶⁹ MMA, Zarf No: 234/ 59,99,85.

Afyonkarahisar'daki büyük yangın sonucu, Mevlevîhâne de tamamen yanmıştır. Mâlî bilançosu oldukça ağır olan bu yangında sadece Mevlevîhâne değil, tüm şehir harap olmuştur. Şehri oldukça derinden sarsan bu afet neticesinde, herkes kendi meskeninin derdine düştüğünden, Mevlevîhânenin inşası ile ilgilenen olmamıştır. Bu zorlu durumda tekrar inşa, hem moral hem de maddi olarak pek mümkün görünmüyordu. Özellikle ödenek sorunu durumu imkânsız hâle sokmuştu.

Bu sıkıntılı süreç, Ali Celâleddin Çelebi'yi yıldırılmamış, meseleyi takip işini aksatmadan, sık sık İstanbul'a seyahatler gerçekleştirmiştir. İşi bizzat takip ederek Yeniden İnşa sürecini başlatmış ve gerekli ödenek sağlanarak Mevlevîhâne bugünkü mîmârî görünümüne kavuşmuştur.

O dönemin önemli sorunlarından biri de Mevlevîhânenin vakıf meseleleri idi. Özellikle 5 Cemâziye'l-Evvel 1331/12 Nisan 1913 tarihinde çıkan Emvâl-ı Gayr-i Menkûlenin Tasarrufu hakkında kanûnun⁷⁰, Mevlevîhâneyi mâlî yönden zor durumda bırakacağı endişesi ile Ali Celâleddin Çelebi, uygulamadan vakıfların istisna tutulması için olağanüstü gayret göstermiştir.

Tabiidir ki bu süreçte Ali Celâleddin Çelebi'nin İstanbul seyahatleri oldukça sık tekerrür etmiştir. Hamdi Özkara (ö.1956)'nın⁷¹ naklettiğine göre, Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'nin bu dönemde trenle İstanbul'a seyahat etmesi yasaklanmıştır. Fakat o yılmamış, Çay ilçesinden trene binerek İstanbul seyahatlerine devam etmiştir⁷². Bu yasağın menşei, yerel yönetim olmalıdır. Böyle bir yasağı Osmanlı Devleti yönetimi emretmiş olsaydı, şartları bu kadar zorlamayabilirdi. Zîra Şeyh Ali Celâleddin Çelebi, hem Konya Mevlânâ Dergâhı'na hem de Padişah'a karşı sorumluluklarını aksatmadan yerine getirebilmiş bir Postnişindir.

Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'nin, diğer Mevlevîhâne ve Mevlevîlerin sorunları ile ilgilenmesi, karşılaşılan sorunlarda Mevlevîhânenin menfaatlerini korumak için üstün gayret sarf etmesi, dikkat çekici özellikleri arasındadır.

⁷⁰ M.K., *T.C. Adliye Vekaleti Kanunnâme Mecmuası 1926*, Cilt I, Poz 457,458, Tertîb-i Sâni Düstûr, C.V., s.145,158, 239.

⁷¹ Hamdi Özkara (1898–1956): Küçük yaşlarda hafızlığını tamamlamasının yanı sıra Hidayet Karahafizoğlu Medresesinde tahsil görmüştür. O dönemde Mesnevî şerh eden sayılı kimselerdendir. Tıp Fakültesindeki eğitimini İstiklâl Harbine katılması sebebiyle tamamlayamayan Özkara, savaş yıllarının ardından lisede beden eğitimi öğretmenliği yapmıştır. Öğretmenliği de bırakıp ticaret hayatına atılır. Dükkânı aynı zamanda Afyonkarahisar eşrafının ve fikir önderlerinin uğrak yeri olmuştur. Arapça, Farsça, Fransızca bilen Hamdi Özkara, İstiklâl Madalyası sahibidir. (Oğlu Muzaffer Özkara ile 2 Şubat 2010 tarihli mülakatımız)

⁷² Hamdi Özkara, *a.g.e.*, s.81.

3.3. TEVÂZÛ VE NEZAKETİ

Mevlevîhânelerdeki tasavvufî eğitimin en önemli gayelerinden biri, tevâzû ehli olmayı başarabilmektir. Bu gayeye ulaşmak için günlük hayattaki davranışların da terbiye edilmesine gayret edilirdi. Hatta tevâzû ifade eden davranışların, dervişlerin sofrâ âdâbını bile etkilediğini söylemek mümkündür. Bunun yanında, kullandıkları konuşma dilinde olduğu gibi, gerek resmi gerek gayr-ı resmi yazışmalarının içeriğinde de âdâb ve erkâna dikkat edegeldikleri gözlenmektedir. Günümüzde de tasavvuf geleneğinin konuşma ve yazışma uslûbunun niteliklerini inceleyen müstakil çalışmaların sayısı gittikçe artmaktadır⁷³.

Ali Celâleddin Çelebi de hem ailesinden hem de Mevlevî geleneğinden aldığı terbiye gereği, tevâzû ehli olmaya gayret gösteren bir şeyh idi. O, Mevlevîhânenin işlerini takip konusundaki ısrarcı ve mücadeleci kişiliğinin yanında, mütevâzı kimliğini de muhafaza etmiştir. Konuşmalarının yanı sıra resmi yazılarında, şahsına izafeten ‘*Hâdim-i Mevlevîhâne-i Karahisârî*’⁷⁴, ‘*el-Fakru’d Dâ’î*’⁷⁵, ‘*Ma’rûz-ı Dâ’î-i Kadîmleridir*’⁷⁶, ‘*Ma’rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir*’⁷⁷ gibi ifadeleri sürekli kullanmıştır.

Her ne kadar resmî yazışmalar olsa da, dînî açıdan önemli gün ve gecelerde de tebriklerini arz etmeyi ihmal etmemiştir. Hatta tespit ettiğimiz bazı belgeler, sadece tebrîk içeren ifadelerden oluşmaktadır:

“Ma’rûz-ı Dâ’î-i Kadîmlerîdir

Şeref-i idrâki cümle-i muvahhidîne bâis-i feyz ve saâdet olan Leyle-i Mî’râc-ı bâhir-
ul ibtihâc Hazret-i Reşâdpenâhîlerine arz-ı tebrîkle, emsâl-i kesîresini, bi’l-hak ve’l
intibak hüsn-ü idrâke muvaffakiyet-i celîle-i Cenâb-ı Reşâdpenâhîleri huzûr-ı
fuyûzat-ı nüşûr, Hazret-i Sultân Dîvânî Kuddise Sırrahu’s-samedânî Efendimiz’de
yâd ve tekrar olunmuştur.

fi 29 Haziran [1]328 / [12 Temmuz 1912]

ed-Dâ’î-ül Hakîr

[Mühür]: Celâleddin İbn Mevlânâ⁷⁸.”

⁷³ Ali Işık, *Mevlevî Mektupları*, Karaman Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2010 ve Fatih Çıtlak, *40 Mektub*, Sufi Yayınları, İstanbul 2010. Bu eserler, konumuzla ilgili en yeni örneklerdir.

⁷⁴ Hâdim-i Mevlevîhâne-i Karahisârî: *Karahisâr Mevlevîhânesi’nin hizmetkârı*.

⁷⁵ El-Fakr-ud Dâî: *Fakîr duâcımız*. Tasavvuf geleneğinde Fakîr; kişinin kendinde gördüğü her şeyi, kendine değil; Allah’a ait ve Allah tarafından olduğunu bilmesi ve bu bilinci kuvvetle taşır hale gelmesidir. Bkz., Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 2005, s. 204.

⁷⁶ Ma’rûz-u Dâî-i Kadîmleridir: *Kadîm / sürekli duâcımız arz eder*.

⁷⁷ Ma’rûz-u Çâker-i Kemîneleridir: *Âciz kulunuz arz eder*.

⁷⁸ MMA, Zarf No: 234/57.

Mevlevîhânelerin mâlî yapısını derinden etkileyecek olan Emvâl-i Gayr-i Menkûle'nin Tasarrufu hakkındaki kanûn ile ilgili yazışmalarında dahi ailesinin içinde bulunduğu hürmetkâr tavrını arz etmekten de geri kalmamıştır. Söz konusu kanûnun uygulamasıyla ilgili kendi fikirlerini beyan ettiği yazısındaki tespitimiz, bununla ilgili önemli bir örnektir:

“...siyadtlü Çelebiyân-ı dâîleriyle Ahmet Çelebi, Râşid ve Hayrullah dâîleriniz Çelebiyân-ı mürşidânelerine yüz sürerler efendim.
18 Temmuz [1]329 / [31 Temmuz 1913]
Hâdim-i Mevlevîhâne-i Karahisâr
ed-Dâ‘î
[Mühür]: Celâleddin İbn Mevlânâ⁷⁹.”

3.4. YARDIMSEVERLİĞİ

Toplumun sosyal ihtiyaçlarının da karşılanabildiği Mevlevîhâneler, her zaman dayanışma ve paylaşma ameliyelerinin gerçekleştirilebildiği önemli merkezler idi. Tabîî felaketlerin ardından insanlara maddî – manevî yardım elinin uzatılmasının yanısıra, günlük yaşam içerisinde fukaraya yemek dağıtmak da sözkonusu paylaşım faaliyetlerinin örneklerindedir.

Sadece Afyonkarahisar dâhilinde değil, dışarıdan gelen yardım talepleri de dikkate alınmıştır. Muhacir durumunda olup, özellikle barınma ihtiyaçları ön planda olan ailelerin de ihtiyaçlarını karşılamayı önemseyen Şeyh Ali Celâleddin Çelebi, 1327/1899 yılında Girit'ten hicret eden Müslüman Muhacirlerin mağduriyetini gidermek için elinden geleni yapmıştır. İnşâ edilecek evler için yer tahsisi konusunda girişimde bulunmuş, hatta kendisinin bu hamiyetperver davranışından etkilenen Karahisâr Eşrâfından Rüstemezâde Hacı Süleyman Efendi de arazi bağışlamıştır. Bağışlanan arazi sebebiyle Ali Celâleddin Çelebi ile Rüstemezâde Hacı Süleyman Efendi, nişân ile ödüllendirilmişlerdir⁸⁰.

Yukarıda bahsettiğimiz millî meselenin bir benzeri durum da Balkan Savaşları esnasında cereyan etmiştir. Hem Mevlevîhânenin Şeyhi olmanın hem de Hz. Mevlânâ neslinden olmanın getirdiği manevî sorumluluk gereği Çelebi, ailelerini bilinçlendirip onların tam desteğini almak hususunda aktif rol oynamıştır.

⁷⁹ MMA, Zarf No: 234/87.

⁸⁰ BOA, Dâhiliye Nezareti Mektûbî Kalemi (DH. MKT), Dosya No:1773, Gömlek No:47/1.

Ali Celâleddin Çelebi, Afyonkarahisar Çelebilerinin Osmanlı Ordusu'na aynî yardımda bulunmasına öncülük etme noktasında oldukça gayret sarfetmiştir. Yaklaşık otuz hane kadar olan Afyonkarahisar Çelebileri adına gerçekleştirdiği bu yardım faaliyetinin ardından yazdığı yazıda, çelebi ailesinin bu hizmetten dolayı iftihar ettiğini de bildirerek, mânevi desteklerinin tam olduğunu beyan etmiştir⁸¹. Mevlevîhânenin mâlî durumunun sıkıntılı olduğu zamanlarda bile, Masârif-ı Harbiye karşılığı olmak üzere, %3 harb vergisini ödemeyi de ihmal etmemiştir⁸².

Bunun gibi davranışlarla geniş kitlelerin takdirini topladığı için savaş gibi millî sorunlar zuhur ettiğinde halkın orduya aynî ve nakdî yardımda bulunması kolaylaşmıştır. Zîra mânevi yönden önderlik hüviyeti taşıyan şahıslar, bu ve benzeri durumlarda öncülük ettikleri zaman halk ile bütünleşme daha da kolay sağlanabilmiştir.

4. ŞEYHLİK DÖNEMİ

4.1. ŞEYHLİĞE ATANMADAN ÖNCE MEVLEVÎLİĞİ

Önemli bir görevin sorumluluğu kendisine henüz tevdî edilmemiş Mevlevîhâne şeyhinin sahip olduğu özellikler aynı zamanda o Mevlevîhânenin idaresini şekillendirmesi pek tabiidir.

Binâenaleyh Ali Celâleddin Çelebi de taşıdığı mânevî mirasın sonucudur olarak, bir Mevlevîde bulunması gereken vasıfları taşımakta ve çevresine örneklik teşkil edebilecek icraatlerde bulunmakta idi.

4.1.1. Naathan⁸³ Ve Duâgû Oluşu⁸⁴

Şeyh Kemâleddin Çelebi'nin en büyük oğlu olan Ali Celâleddin Çelebi, babasının şeyhliği döneminde de oldukça önemli bir mevki edinmiştir. O, iki haftada bir düzenlenen semâ âyinlerinde aktif olarak icrâ heyetinde görev almıştır. Mevlevî âyinlerinin en başında okunan Naat-ı Mevlânâ'yı⁸⁵ okumakla alâkalı olan bu sorumluluğu, sıradan bir görev değildir. Kendisini ilk defa izleyenleri de etkileyen

⁸¹ MMA, Zarf No: 234/58.

⁸² MMA, Zarf No: 234/94.

⁸³ Mevlevîlerde Na't, "Na't-ı Şerîf" ve "Na't-ı Mevlânâ" diye anılır. Mukâbelede namazdan sonra mutripten okunur. Bestekârı İtrî (ö.1712)'dir. Na't okuyana Naathân denir. Bkz., Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlevî Adab ve Erkânı*, Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayınları, Tarihsiz, s.30.

⁸⁴ Duâgû: Tören ve toplantılarda dua eden kimse. Bkz., İlhan Ayverdi, *Misallı Büyük Türkçe Sözlük*, C. I, Kubbealtı Neşriyat, İbtanbul, Mart 2006, s.761.

⁸⁵ Naat-ı Mevlânâ: Semâ âyinlerinin başında okunan, Hz. Mevlânâ'nın yazdığı kabul edilen eser. Rast makamında olan bu eserin bestekârı İtrî'dir. Bkz., Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlevî Adab*, s.30.

ses tonu ve başındaki destarlı sikkesi⁸⁶, mutrip heyeti içerisindeki yetki ve mesuliyetini gösteren nitelikleridir. Âyin sonunda okunan özel dâânın (gûlbang) da kendisi tarafından okunması, duâgû özelliğinin bir göstergesidir.

Ali Celâleddin Çelebi'nin, naathânlığının yanında duâgû olma özelliğinden anladığımızı göre, başından sonuna kadar ayin icra edebilecek hânendelik⁸⁷ vasfına da sahiptir. Bununla birlikte, Ali Celâleddin Çelebi'nin herhangi bir enstrüman icra edip etmediği de bilinmemektedir. Fakat dönemin önemli neyzenlerinden ve bestekârlarından olan Bahariye Mevlevîhânesi Şeyhi Neyzen Hüseyin Fahreddin Dede ile olan dostluğunun, Ali Celâleddin Çelebi'nin musıkî ile olan ilişkisini şekillendirmiş olduğunu düşünmekteyiz.

4.1.2. Mütevellîliği

Mevlevîhâne idareciliğinin diğer önemli bir vechesi de Vakıf Mütevellîliği'dir. Bilindiği üzere, Vakıf kurulunca hükmî şahsiyet meydana gelir ve vakfın, *vakfiye* adı verilen tüzüğü vâkıf tarafından düzenlenirdi. Ayrıca vakfiyede, maddelerinin uygulamada nasıl tatbik edileceğine dâir kâideler de mevcuttur. Bir de vakıf mallarının titizlikle korunmaya ve kendisinden amaçlanan gayenin tahakkuku için bakıma ihtiyaçları vardır. İşletilmesi ve elde edilen gelirin dağıtılması gibi vakfın bütün bu işlerini yürüten, vakfi temsil ve idare eden kişi (mütevellî)⁸⁸, vakfın en üst yöneticisi olma vasfına sahiptir.

Sözlükte; başkasının işini gören, dostluk gösteren, bakımını üstlenen⁸⁹ gibi anlamlara gelen *mütevellî* kelimesi terim olarak, vakfın umûr ve mesâlihini ahkâm-ı şer'ıyye ve şerâit-i vakfiye dairesinde idare etmek üzere tayin olunan kimse anlamındadır⁹⁰. Bu görev ve yetkiye *velâyet*, görevlendirmeye *tevlîyet* denir⁹¹. Mütevellîliğe tayin edilecek kişinin akîl-bâliğ, âdil ve emîn, vakfın işlerini yürütecek bilgi ve tecrübeye sahip bir kimse olması gerekir. Erkek veya kadın arasında fark

⁸⁶ Agnes Dick Ramsay, *a.g.e.*, s. 3, 36, 3, 260-265, 269-277.

⁸⁷ Hanende: Bir musıkî topluluğunda eser okuyan şahıs, ses sanatçısı.

⁸⁸ Ahmet Akgündüz, *a.g.e.*, s.296.

⁸⁹ Nazif Öztürk, "Mütevellî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXII, İstanbul 2006, s.217-219.

⁹⁰ Ömer Nasûhî Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstîlâhat-ı Fıkhiyye Kamusu*, C. IV, Bilmen Yayınevi, İstanbul (Tarihsiz), s.217.

⁹¹ Nazif Öztürk, *a.g.m.*, s.217-219.

yoktur⁹². Bu gibi hukûkî zemîni teferruatlı olan vakıf idaresi, her zaman Mevlevîhânelerin ciddiyetle üzerinde durduğu konu olmuştur.

Bilindiği gibi dergâhlar, toplumun dînî eğitim ihtiyaçlarını karşıladığı gibi aynı zamanda barınma, yeme-içme, ibadet, zikir, muâvenet, güzel sanatlar eğitimi vb. sosyal gereksinimlerinin giderildiği yerler olmuşlardır⁹³. Bir Mevlevî, aynı zamanda iyi bir sanatkâr olabilirdi. Mevlevîhânenin aş evinde (matbâh-ı şerîf) sadece dervişlerin değil, fakara ve kimsesizlerin de ihtiyaçları karşılanmıştır. Mevlevîhâneler aynı zamanda bir yolcunun konaklayabileceği güven telkin eden yerler olmuşlardır.

Yukarıda anlattıklarımızdan hareketle Mevlevîhânenin önemli bir mesâisinin var olduğu görülmektedir. Bu yoğun mesâinin görevlilerine *zâbitân*⁹⁴ denilirdi. Sofra âdâbından, bir dervişin çilesinin tamamlanmasına; semâhânedede icrâ edilecek âyini-i şerîfin tertiplenmesinden, misafirlerin ağırlanmasına kadar bütün işler, kurumsallaşmış bir icraat içerisinde sözünü ettiğimiz zâbitân tarafından yürütülürdü.

Mevlevîhânelerin idaresinde iki önemli makam mevcut idi. Birincisi; tarikat işlerinin temsilcisi *şeyh* veya *postnişîn*; diğeri ise temel gelir kaynağı olan vakıfları idare eden *mütevellîdir*. Kimi zaman iki görev aynı kişide birleşmiş, kimi zaman da ayrı ayrı kişilerce temsil edilmiştir.

Bu doğrultuda Ali Celâleddin Çelebi'nin mütevelliği postnişînliğinden önce, henüz babası Kemâleddin Çelebi hayatta iken başlamıştır. Bu uygulamada, babası Kemâleddin Çelebi'nin gözlerinin âmâ oluşunun etkisinin olabileceği de ihtimal dâhilindedir⁹⁵. Ali Celâleddin Çelebi'nin de kişilik olarak liyâkat sahibi olması, bu görevin kendisine tevdi edilmesini hızlandırmış olmalıdır. Zira Mevlevîhânenin maddî-mânevî işlerinin aksamaması ve itibar kaybetmemesi gibi önemli sebepler,

⁹² Nazif Öztürk, *a.g.m.*, s.217-219.

⁹³ Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin *Şerbethâne* bölümünde özel günlerde cemaate şerbet ikram edildiği bilinmektedir. Damat adayının nişan merasiminin tayin edilen bir namaz vakti sonrası Mevlevîhânedede yapılıp şerbet içilmesi, konumuza örneklik teşkil etmektedir.

⁹⁴ Zâbitân: Mevlevîhânedede, maddî-mânevî hizmetlerin yürütülmesi ile ilgili görevli kimseler. *Sertabbah, Kazancı Dede, İçeri Meydancısı, Bulaşıkçı, Halife Dede, Neyzenbaşı, Semâzenbaşı, Mesnevîhan* mevlevîhânelerdeki görevlilerin bazılarıdır. Bkz., Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb*, s. 49., Mehmet Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998, s.238.

⁹⁵ Çelebilerin bir kısmında soydan gelen *tavukkarası* denilen görme rahatsızlığının bulunduğu, bazı kaynaklarda da ifade edilmiştir. Kemâleddin Çelebi de 30-40 yaşlarından itibaren bu rahatsızlığa düçar olmuştur. Bkz., Hamdi Özkara, *a.g.e.*, s.79., Agnes Dick Ramsay *a.g.e.*, s. 260-265. Günümüzde (2011), Celâleddin Çelebi'nin kardeşi Ferruh Çelebi torunlarında da bu rahatsızlık mevcuttur.

ehil kişilerin yönetici olması gerekliliğini sürekli gündemde tutmuştur. O dönemde bu uygulamanın, Afyonkarahisâr Mevlevîhânesinin kurumsal kimliğinin ne kadar kökleşmiş olduğunu göstermesi açısından da önemli görülmektedir.

4.2. ŞEYH / POSTNİŞİNLİĞİ

4.2.1. Şeyhliğe/Postnişinliğe Atanması

Ali Celâleddin Çelebi, babasının 17 Muharrem 1312/21 Temmuz 1894 tarihinde vefâtının ardından, Konya Seccâdenişini Çelebi Efendi'nin icazet-i meşîhatnâmesi ile Karahisâr Mevlevîhânesinin şeyhi olmuştur⁹⁶. Şeyh olurken, Mevlevîhânedede âyin-i şerîf icrâ edilerek tarîkatin vecibeleri de yerine getirilmiştir. Yapılan merasim ile ilgili, Hüdâvendigâr Vilâyetine bilgi verilmiş ve Valilik de 27 Temmuz 1310/8 Ağustos 1894 tarihinde, Dâhiliye Nezâret-i Celflesi'ne atamayı şu şekilde bildirmiştir:

“Devletlû Efendim Hazretleri

Cenâb-ı Rabb-ül-Âlemîn lâ yezel velî nîmetimiz, Pâdişâhımız Efendimiz Hazretlerini ilâ âhirü'd-deverân erîke-i pîrâ-yı şevket ve şân buyursun. Karahisâr-ı Sâhib Kasabası'nda vâkı' Sultân Dîvânî Kuddise Sırrahu's-samedânî hazretlerinin dergâh-ı şerîfi postnişini Kemâleddin Çelebi Efendi'nin düçâr olduğu hastalıktan rahâyâb⁹⁷ olamayarak, geçen şehr-i Muharremü'l-Harâm'ın on yedinci cuma gecesi [21 Temmuz 1894] hulûl-i ecel-i mev'ûdiyle irtihâl-i dâr-i bekâ eylediği ve mezkûr postnişinliğe, Reşâdetlû Çelebi Efendi Hazretleri tarafından mahdûmu Celâleddin Efendi'nin ta'yîn kılındığı ve şu vesileyle icrâ edilen âyîn-i tarîkda, da'avât-ı mefrûza, Hazret-i Zıllüllâhî yâd ve tekrâr edildiği mumâileyh Celâleddin Efendi tarafından, bu kerre vilâyete vârid olan tahrîrâtın müstebân⁹⁸ olması ve mumâileyh Kemâleddin Çelebi Efendi'nin vukû-ı vefâtının, te'hîr-i arz ve iş'ârı, bu bâbda mahallî mutasarrıflığından bir gûne iş'âr vuku' bulmasından münba'is bulunmuş olunur. Ol bâbda emr ve fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Vâli-i Vilâyet-i Hüdâvendigâr

fi 27 Temmuz [1]310 / 6 Safer [1]312⁹⁹”

5. VEFATI

Süheyl Ünver'in tespitine göre 25 Eylül 1334 / 25 Ağustos 1918 tarihinde¹⁰⁰ vefat eden Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'nin, vefat sebebi hakkında henüz herhangi bir

⁹⁶Yusuf İlgar, *Karahisar-ı Sâhib*, s.97.

⁹⁷ Rahâyâb: Hastalığı iyileşip kurtulmak. Bkz., İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük...*, C. II, Kubbealtı Neşriyat, İkinci Baskı, İstanbul Mart 2006, s.2566.

⁹⁸ Müstebân: Açıkça ortaya konmuş olan, şüpheye yer bırakmayacak şekilde anlaşılan, açık, âşikar, vâzih. Bkz., İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük*, C. II, s.2239.

⁹⁹ BOA, Yıldız Sadaret Husûsî Maruzat Defteri (Y.A.HUS.), DN:306, GN:39/1,2.. Bkz., Belge- No: 1.

¹⁰⁰ Abdülbaki Gölpınarlı her ne kadar Ali Celâleddin Çelebi'nin 1908 yılında vefat ettiğini belirtiyorsa da Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'nde bulunan belgelere göre vefat tarihi 1918 yılıdır. Bkz., MMA, Zarf No: 234/92 ve 40/1.

malumata sahip değiliz¹⁰¹. Sadece vefatından altı sene kadar önceki bir yazısında (1 Kânûn-u Sâni 1327/14 Ocak 1912), Zâtü'l Cenb (akciğer veya göğüs zarı iltihabı) rahatsızlığından bahsetmektedir¹⁰².

5.1. TEREKESİ

Ali Celâleddin Çelebi'nin vefatından sonra, şeyhlik makamına geçecek olan oğlu Ahmet Râşid Çelebi'nin atanması, o dönemdeki yeni uygulama ile gerçekleşmiştir. Bu uygulamaya göre şeyh olarak atanacak kişinin sınava tabi tutulması gerekiyordu. Ahmet Râşid Çelebi'nin başarılı olduğuna dair mazbatası, sözkonusu sınavın ardından, Mahâllî Encümen Meşâyihî tarafından tasdik olunmak üzere Meşihat-Penâh (Şeyhülislâm)'a gönderilmiştir¹⁰³. Râşid Çelebi'nin postnişinliği, tekke ve zâviyelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar devam etmiştir.

Yukarıda da görüldüğü gibi, Ali Celâleddin Çelebi'nin vefatının ardından meşihat sorunu yaşanmamış, teâmüller kendi mecrâsında işlemiş ve terekresi ile ilgili işlemler de usûlünce gerçekleşmiştir.

Ali Celâleddin Çelebi, annesi ve kardeşleri ile birlikte bir değirmen vakfederek gelirini, Sultan Dîvânî Camii'nde sabah namazında yarım cüz Kur'an okuyan hafız efendiye verilmesini istemişlerdir¹⁰⁴.

Kendi özel mülkiyeti, eşyalarının durumu ve miras olarak bıraktıkları hakkında net bir bilgiye sahip olamasak da vefatının ardından mütevellîliğinden kaynaklanan bir hesap cetveli tutulmuştur. Kendisinin vefâtından sonra, oğlu Râşid Çelebi'nin Mevlevîhâne Şeyhi ve Mütevellîsi olmasının ardından, Mevlevîhâne gelir ve giderleri ayrıntılı olarak kaleme alınmıştır. Bu belge, '1334 Senesinde Peder Merhûmun Vefatında Mevcûd ve Daha Sonra Tahsil Edilen Mahsul Gelirleri Cetveli' şeklinde Mevlânâ Müzesi Arşivinde yer almaktadır¹⁰⁵. Afyonkarahisar

¹⁰¹ Süheyl Ünver, *Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhâneleri ve Son Şeyhleri- Mevlânâ Güldestesi*, Konya 1964, s.35. Kendisine ait 26 Kânûn-u Sâni 1329/8 Şubat 1914 tarihli bir arıza ve vefatının ardından Mevlevîhâne için düzenlenen 1918 yılı hesap cetveli, Gölpinarlı'nın tespitinin yanlış olduğunu göstermektedir. Celâleddin Çelebi, bazı arızalarında romatizma rahatsızlığından bahsetse de bunun vefat sebebi olduğunu düşünmüyoruz. Romatizma rahatsızlıklarının müzminleşmiş olma ihtimali yüksektir. Bu müzminleşmenin, işlerini aksatacak derecede olmasını da sıklıkla kaplıcalara gitmesinden anlıyoruz. Bkz., MMA, Zarf No: 234/32,33,52,57,62,75,76.

¹⁰¹ Yusuf İlgar, "Afyonkarahisar Mevlevîhânesi Postnişinleri ve Mevlevî Meşhurları" *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları:25, Afyon 2002, s.233-270.

¹⁰² MMA, Zarf No: 234/68.

¹⁰³ Yusuf İlgar, *a.g.m.*, s.233-270.

¹⁰⁴ Yusuf İlgar, *Karahisar-ı Sâhib*, s.99.

¹⁰⁵ MMA, Zarf No: 40.

Mevlevîhânesinin o döneminin zâbitânının da isimlerinin tespiti açısından önemli olan bu belgeyi, 6 adet tablo hâlinde aşağıda sunuyoruz:

1334/1918 – 1335/1919 Senelerinde Köylerden Tahsil Edilen Mahsul Gelirleri Cetveli

1334/1918 Senesinde Ali Celâleddin Çelebi'nin Vefatında Mevcûd Olan ve Vefatından Sonra Tahsil Edilen Mahsul Gelirleri Cetveli ¹⁰⁶				
Satış Yapılan İsimler	Buğday (Kürek)	Arpa (Kürek)	Çavdar (Kürek)	Kuruş
Turunçzâde Yakub Bey'e satılan	100	280000
Nalburcu Hâlil Ağa'ya satılan	137	41250
Büyük Kalecik Köyü'nden satılan	100	20000
Necati Efendi'ye satılan	...	250	...	40000
Necati Efendi'ye satılan	101,5	18270
Necati Efendi'ye satılan	50	11050
Hacı Ahmed'in Süleyman'a satılan	...	252	...	10150
Toplam	288,5	502	100	173720
Müşterilerden alınan afyon oşür gelirinden. Afyon kîlo (17), mecîd (470)	005192
Karaarslan Köyü gögeri oşür gelirinden	029600
Büyük Kalecik gögeri oşür gelirinden	021954
Küçük Kalecik gögeri oşür gelirinden	012269
1334 senesi, 1335 senesine nakl olunmakla kapatılmıştır.	288,5	502	100	242735

Görüldüğü üzere, Çelebi'nin vefatının ardından Mevlevîhâneye 288,5 kürek buğday, 502 kürek arpa, 100 kürek çavdar kaydedilmiştir. Bunların para olarak değeri 173.720 kuruş tutmuş ancak 4 kalemden daha eklenen 69.015 kuruşluk meblağ ile 242.735 kuruşa ulaşmıştır. İlave edilen 4 kalem ekinin miktarı belirtilmemiştir.

¹⁰⁶ MMA, Zarf No: 40/1-a.

1335/1919 Senesinde Köylerden Elde Edilen Mahsul Gelirleri İle Tüm Gelirlere Ait Cetvel¹⁰⁷	
Gelir Elde Edilen Yerler	Kuruş
Büyük Kalecik Köyü sebzelerinin öşür geliri	18700
Küçük Kalecik Köyü sebzelerinin öşür geliri	07225
Karaarslan Köyü sebzelerinin öşür geliri	15100
Şehr Önü göğerinin öşürü	22300
Karaarslan Köyü sebzelerinin öşür geliri	44200
Duyûn-u Umûmiye'den alınan afyon öşür geliri	42291
Evkâf Dâiresinden alınan koyun akçesi	34600
Dergâh-ı Şerîfin İzmirliâde Şükrü Efendi'ye kiraya verilen Süğlün Köyünde olan bahçesinin üç senelik kira bedeli	60000
Toplam	244416
Aşağıda müfredâtı gösterilen gelirler	284828
Maliye sandığından ferağ akçesi olarak alınan	004200
Ara Toplam	533444
Müfredâtı karşıda gösterilen üçyüz otuzdört senesi gelirleri	242735
Toplam	776179

1335/1919 Senesinde Köylerden Tahsil Edilen Vakf Öşür Gelirleri¹⁰⁸			
Vakf A'şârı Olan Köy İsimleri	Çavdar (Kürek)	Arpa (Kürek)	Buğday (Kürek)
Şehr Önü, Çukur, Süğlün, Deper, Kışlacık köylerinde olan vakf öşür geliri	...	1044	1956
Karaarslan, Nûri Bey, Salar Köylerinde olan vakıf öşür geliri	...	0686	0535
Büyük Kalecik Köyü	200	900	0700
Küçük Kalecik Köyü	120	166	0200
Toplam	320	2796	3391
Masraflar	044	0559	0678
Aşağıda harcamalar aynen gösterilerek kapatılmıştır	176	2237	2713

1335/1919 gelirlerinin, bir önceki yıla göre 290.609 kuruş daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. 1335/1919 senesinin öşür gelirlerinin bir önceki seneye göre 4 kalem daha fazla olmasının yanında, tarım açısından verimli bir yıl olduğunu da söyleyebiliriz.

¹⁰⁷ MMA, Zarf No: 40/1-a.

¹⁰⁸ MMA, Zarf No: 40/1-a.

1334/1918 – 1335/1919 Seneleri Masraf Cetveli ¹⁰⁹	
Ağnam akçesinden çelebilere dağıtılan	7000
Zilk'ade 1336'dan, Zilhicce 1337 tarihine kadar bir senelik dergâhta bulunan ihvâna ve hizmetlilere verilen yiyecek masraflarına	55840
Merhum Şeyh Efendi'nin ailesinin hizmetlilerinin oturdukları evin iki senelik kirasına	16000
Zahire ambarı kirasına	3000
Merhum Efendi'nin çocuklarının ayakkabısına	10000
Merhum Efendi'nin çocuklarına alınan basma ile Ramazan Ayı'nda derviş ve hizmetlilere alınan çamaşır bedellerine	25500
Dergâh-ı Şerîf'in meydan odasının vesair yerlerin kurşunlarının tamirine	15000
Kurban Bayramında, dergâha ve hademelere alınan kurban bedellerine	12000
Ramazan Ayı'nda sahurda mukabele okuyan Hafız Efendilere	08000
Büyük Kalecik Köyü'nün müşirine verilen ücret	06500
Merhum Efendi'nin çarşıya parekende suretiyle olan borçlarına	08800
Matbah canlarına alınan altı adet tennûre ile altı adet hırka için kabut bezi vesâire ile dikim masraflarına	06800
Mizan memuruna verilen ücret	03500
Merhum Efendi'nin çocuklarına alınan kumaş bedeline	14000
İzmir'e Hacı Toma Mağazasına gönderilen zahire için Kuva-yı Milliye'ye	04200
İzmir'e, Hacı Toma Mağazasına gönderilen zahire için komisyona	01000
İzmir'e Hacı Toma Mağazasına gönderilen zahire bedelini almak için Bank-ı Osmaniye'ye verilen işlem ücretine	03500
Bayramlarda ihvâna yardım için verilen	06000
1334 ve 1335'de dergâhın yiyecek masrafları için Vekil-i Harç İbrâhim Efendi'ye verilen	657827

Yukarıdaki tabloya göre, dergâhın yeniden yapılışının üzerinden yaklaşık on yıl geçtikten sonra bazı bölümlerinin tadilattan geçtiği anlaşılmaktadır. Meydan Odası ve bazı bölümlerin kurşun kaplamalarının tamiri için 1334 / 1918 – 1335 /1919 yıllarında 15.000 kuruş harcanmıştır.

Ramazan Ayı geldiğinde mukabele okuyan hafızlar için bütçeden ayrılan 8.000 kuruş ve Kurban Bayramı zamanında da dergâha ve dergâh hizmetlilerine kurbanlık alınmak üzere ayrılan 12.000 kuruş, dînî günlerde Mevlevîhânenin infak giderlerinin tespiti açısından önemlidir. Bayram harçlığı için İhvana ödenen 6.000 kuruşu da ilâve ettiğimizde toplam 18.000 kuruş gibi önemli bir meblağ ortaya

¹⁰⁹ MMA, Zarf No: 40/1-c.

çıkılmaktadır. Merhum Ali Celâleddin Çelebi'nin çarşı esnafına olan toplam borcu 8.800 kuruştur.

İzmir'deki tüccarlardan Hacı Toma, Mevlevîhâne hâsılatının müşterisidir. Hacı Toma ile yapılan alış – verişin nakliye, banka ve komisyon giderlerine de toplam 8.700 kuruş ödenmiştir.

Dergâhta Bulunan Dervîşlere Ve Hizmet Görenlere Yapılan Ödemeler¹¹⁰		
Görev İsimleri	Görevli İsimleri	Kuruş
Birinci İmam	Gümüşzâde Beyefendi	080
İkinci İmam	Mumcuzâde Ahmet Efendi	100
Duâgû	Müftü Hüseyin Efendi	060
Mesnevîhanlık	Hasan Efendi	060
Müezzin	Müftüzâde Kemal Efendi	120
Sertabbahlık	Şeyh Efendizade Hayrullah Çelebi	400
Serneyzenlik	Feyzi Dede Efendi	250
Kazancılık	Dervîş Yeğen Abdullah	070
Meydancılık	Dervîş Süleyman	070
Bevvâblık	Dervîş Reşîd	070
Bevvablık	Dervîş Hacı Abdullah	070
Dervîşâna tedarikat vazifesi	Dervîş Reşîd	020
Âyinhanlık	Dervîş Mehmed	070
Âyinhanlık	Siyâhî Dervîş Mehmed	070
Âyinhanlık	(...) Dervîş Fehmi	060
Neyzen ve Mûşîr	Dervîş Nûri	200
Neyzen	Dervîş Ahmet	060
Hücrenîşinler, Dervîş Mehmed, Dervîş İsmail, Dervîş Ferhat, Dervîş İbrahim, Dervîş Hilmi, Matbah Cân'ı Dervîş Hasan ve Dervîş İbrahim'in her birine altmışar kuruş.		420

Yukarıdaki tablo, Mevlevîhânedeki hiyerarşiyi göstermesi açısından da önemlidir. Harcamalar tablosunda da görüldüğü gibi en çok ödeme, Mevlevîhânenin Neyzenbaşı ve Sertabbah konumunda olanlara yapılmıştır.

Bu dönemde henüz ondört yaşında olan Kemal Bayık (ö.1983)'a da babası Müftü Hüseyin Bayık'tan daha fazla ödeme yapılmış olması da dikkat çekicidir. Bu listeye göre o dönemde Mevlevîhâne Zâbitânı toplam yirmi dört kişiden oluşmaktadır.

¹¹⁰ MMA, Zarf No: 40/1-d.

Harcamalar¹¹¹				
	Çavdar (Kürek)	Arpa (Kürek)	Buğday (Kürek)	Kuruş
Dergâh-1 şerîfin bir senelik yemeklik	500	...
Dergâh-1 şerîfin bir senelik bulgurluk	100	...
Sertabbâh Hayrullah Çelebi Efendi'ye	100	...
Türbedâr Reşîd Dede Efendi'ye	020	...
Düâgû Hüseyin Efendi'ye	020	...
Bevvâb ve Zahire Ambarcısı Dervîş Hacı Abdullah	024	...
İmam Efendi Gümüşzade Bekir Efendi	020	...
Neyzenbaşı Feyzi Dede Efendi	040	...
Mûşîr ve Neyzen Dervîş Nûri	120	...
Vekilharç ve mûşîr İbrahim Efendi	070	...
Mesnevîhân Hasan Efendi	020	...
Dergâh-1 Şerîf kâtibi Alâeddin Çelebi Efendi	040	...
Merhûm Ser-tabbağ Dede Efendi oğlu ayinhan Fehmi Efendi	010	...
Şehrönü ölçekçisi Ali Ağa'ya	029	...
Çerkez Arabası atlarının yemleri	...	400		...
Toplam	...	400	1153	...
Sekyûs (?)İsmail Curka(?) satılan	...		1024	102400
Tatar İsmail Şükrü'ye satılan	...	1173		058650
İzmir'de Hacı Toma Mağazasına götürülüp satılan	...	0664	...	114978
Büyük Kalcık'te satılan	176		...	008800
Toplam	176	2237	2177	284828

¹¹¹ MMA, Zarf No: 40/1-b.

Dergâhın bir yıllık mutfak giderlerinde kullanılmak üzere 600 kürek buğdayın sarfedildiği anlaşılmaktadır. Aynı belgeye göre¹¹² Mevlevîhâne zâbitânının isimleri de şu şekildedir: Sertabbâh Hayrullah Çelebi Efendi, Türbedâr Reşîd Dede Efendi, Düâgû Hüseyin Efendi, Bevvâb ve Zâhire Ambarcısı Dervîş Hacı Abdullah, İmam Gümüşzâde Bekir Efendi, Neyzenbaşı Feyzi Dede Efendi, Mûşîr ve Neyzen Dervîş Nûri, Vekilharç ve Mûşîr İbrahim Efendi, Mesnevîhân Hasan Efendi, Dergâh-ı Şerîf kâtibi Alâeddin Çelebi Efendi, Âyinhan Fehmi Efendi.

Kendisine en çok ödeme yapılan Mevlevîhâne zâbitanları Mûşîr ve Neyzen Dervîş Nûrî, bir diğeri ise Sertabbâh Hayrullah Çelebi Efendi'dir.

Vakıftan Ödeme Yapılan Diğer Görevliler¹¹³		
Görev İsmi	Görevli İsimleri	Kuruş
Vekîl-i Harç ve Mûşîr	Sarı Yüzbaşızade İbrahim Efendi	300
İhvân Berberliği	Berber Hüseyin Usta	070
Zâhire Ambarcılığı	İhvândan Dervîş Hacı Abdullah	040
Arabacı	Mehmed	900
İkinci Arabacı	Sadreddin Çelebi Efendi	060
Üçüncü Arabacı	Murtaza Çelebi	060
Dergâh Kâtibi	Alâaddin Çelebi Efendi	060
Dergâh Kilercisi	Hüseyin Çelebi	200
Dergâh Kilercisi Refîki	Abîdüddin Çelebi	200
Dergâh Aşçılığı	Kadından	300
Dergâh Aşçı Kilercisi	Kadından	100
Dergâh Ekmekçisi	Kadından	100
Dergâh Bulaşıkçısı	Kadından	050
	Şeyh Efendi Merhûmun ailelerine	260
	Şeyh Efendi Merhûmun çocuklarına	260
Toplam		2960

¹¹² MMA, Zarf No: 40/1-b.

¹¹³ MMA, Zarf No: 40/1-d.

Mevlevîhâne Zâbitânının dışında, diğerk hizmet görevlerinde bulunan onüç kişi ile birlikte, merhûm Ali Celâleddin Çelebi'nin çocuklarına ve ailesine toplam 2.960 kuruş ödenmiştir.

Mutfak hizmetinde çalışanların çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. Dergâh Aşılığının yanı sıra, Dergâh Kilercisi, Dergâh Ekmekçisi ve Dergâh Bulaşıkçısı kadınlardan olup bu dört bayana toplam 550 kuruş ödenmiştir. Ziyaretçi ve konaklayan misafir sayısının çok olmasından kaynaklanmış olmalıdır ki, mutfaktaki hizmetlerin tamamına yakını kadınlar tarafından yürütülmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

ALİ CELÂLEDDİN ÇELEBİ DÖNEMİ MEVLEVÎHÂNE İDARESİ VE İMAR FAALİYETLERİ

1.DÖNEMİNDE AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİNDE YAPILAN ETKİNLİKLER

1.1. ZİKİR VE SEMÂ TÖRENLERİ

Zikir; Arapça'da unutmanın zıddı olup, hatırlamayı ifade eder¹¹⁴. Allah'ı hatırlayıp, ismini sık sık anmak ve bunu törensel hüviyette icra etmek birçok tarikatın geleneğinde de mevcuttur.

Mevlevî geleneğinde sembolleşmiş zikir olan semâ, derin manevî semboller içeren, kendine özgü ritüelleri olan önemli bir gelenektir. Bunun haricinde İsm-i Celâl zikri de Mevlevîhânelerde titizlikle uygulanagelmıştır. Fakat Mevlevîlikte insanı aşırı derecede meşgul edecek ve yoracak sayıda zikir verilmezdi¹¹⁵. Şeyh efendi müridinin kabiliyeti ve güç yetirebilme özelliğine göre ders verirdi.

Kendi içerisinde önemli prensipleri olan bu zikir geleneğinin, insanları manevî yönden tatmin edici özellikler barındırması gibi, Mevlevî geleneğinin kültürel zenginliğini yansıtması açısından da önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bu hususta, batılı seyyahların Anadolu'yu gözlemlerken, Mevlevîhânelerdeki ağırlanışları ve kendilerinin huzurunda semâ icra edilişi, tarihi gerçekliklerdir. Hatta Mevlevîhâdeki İsm-i Celâl Zikri geleneği, Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Ordusunun muzaffer olması temennisiyle her sabah namazından sonra tekrar edilmiştir. Bu uygulama bir süre sonra Şeyhülislâm'ın fetvasıyla bütün Mevlevîhânelere yayılmıştır¹¹⁶.

Ali Celâleddin Çelebi'nin Şeyh tayin edildiği günün gecesinde, bir nevi icazet programı diyebileceğimiz âyin-i şerif icra edilmiştir. Bu törenin mahiyeti ile ilgili 27 Temmuz 1310/8 Ağustos 1894 tarihinde Dâhiliye Nezâretine tebliğatta

¹¹⁴ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 2005, s.728.

¹¹⁵ H. Hüseyin Top, *Mevlevî Usûl Ve Âdâbı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.180.

¹¹⁶ Nuri Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler (Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye)*, Çizgi Kitabevi Konya 2005, s.56.

bulunulmuştur¹¹⁷. Bunun yanı sıra, Birinci Dünya Savaşı esnasında, 1915 yılında Sultan Reşâd tarafından kurulan Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı'nın Konya'ya giderken Afyonkarahisar'a uğraması ve o gece semâ âyini tertip edilmesi, Ali Celâleddin Çelebi döneminin önemli faaliyetlerindendir¹¹⁸.

Yine Şeyh Ali Celâleddin Çelebi döneminde gerçekleşen önemli cemiyetlerden birisi de Veled Çelebi'nin postnişînliğini tebrike giden Mevlevî topluluğunun Afyonkarahisar'a uğraması ve konaklamasıdır. Veled Çelebi'nin 5 Temmuz 1910 yılında, Sultan Reşâd tarafından Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişînliğine atanmasının ardından, İstanbul'dan hareket eden kalabalık Mevlevî topluluğu, adet olduğu üzere Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin misafiri olmuşlardır. O günün hatırasına çekti oldukları fotoğraf, Yenikapı Mevlevîhânesinin son postnişînlerinden Abdülbaki Dede (ö.1935)'nin torunlarından Abdülbaki Baykara'nın arşivinde mevcuttur¹¹⁹. Topluluk içerisinde; Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülbaki Efendi, Abdülbaki Gölpınarlı, Bahariye Mevlevîhânesi Şeyhi Küçük Nazif Efendi, Selman Tüzün, Afyonkarahisar Mevlevîhanesi Şeyhi Ali Celâleddin Çelebi, Afyonkarahisar Mevlevîhânesi Duâgûsu Hüseyin (Bayık) Efendi, Kasımpaşa Şeyhi Seyfeddin Efendi, Neyzen Osman Dede, Bursa Şeyhi Şemseddin Efendi gibi şahıslar bulunmaktadır¹²⁰.

Mevlevîhânedede, mübarek gün ve gecelerde de zikir tertip etmek, sürekli bir gelenek hâlinde idi. Kandil Gecelerinde olduğu gibi¹²¹, Hicrî Yılbaşı kutlamalarında da Mevlevîhânedede semâ âyin-i şerîfi icra edilmiştir¹²². Mübarek gecenin ihyası ile ilgili ya padişaha ya da Konya Mevlânâ Dergâhı'na bilgi vermek de teâmülden idi¹²³. Zikir töreni esnasında kadınlar kendi mahfillerinde geceyi idrak eder ve Mevlevîhânenin Matbâh-ı Şerîfinde yapılan şerbet, bugün bayanlar mahfilinin alt katı olarak kullanılan *Şerbethâne* 'de ikram edilirdi.

¹¹⁷ BOA, Y.A.HUS., DN:306, GN:39/1,2.

¹¹⁸ Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s. 80.

¹¹⁹ Bkz., Resim-2.

¹²⁰ Fotoğraftaki şahısları Konya'ya vardıklarında, Mevlânâ Dergâhı'nın önünde de görüyoruz. Bkz., Veled Çelebi İzbudak, *Tekke'den Meclise, Sıra Dışı Bir Çelebi'nin Anıları*, Hazırlayanlar: Yakup Şafak-Yusuf Öz, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s.120.

¹²¹ MMA, Zarf No:234/59,92., MMA, Zarf No: 225/1. Bu belgelerdeki ifadelerden, söz konusu zikir törenlerini düzenlemenin vücûbiyet ifade ettiğini de görmekteyiz.

¹²² MMA, Zarf No: 66/14-1.

¹²³ MMA, Zarf No: 225/1.

1.2. AŞÛRE TÖRENLERİ

Aşûre, Arapça *on* sayısı anlamına gelen *aşara* den alınma bir kelime olup *aşûre* denilen bir nevi tatlının adıdır. Yevm-i âşûra (âşûra günü) da Muharrem Ayı'nın onuncu günüdür. Ayrıca İbrânîce *asûr* kelimesi ile ilgili olup, Arâmice'de *âyin* anlamına da gelir¹²⁴.

İslâm Medeniyetinde çok eski dönemlerden bu yana gerçekleştirilen *Aşûre Günü* etkinlikleri, Mevlevîhânelerde XVI. yüzyıldan itibaren farklı bir törensel hâl kazanmıştır. Sultan Dîvânî; İran seyahatinde İmam Rıza'nın türbesinde kendisine hediye edilen kazanda¹²⁵ daha sonraları aşûre karmıştır¹²⁶.

Aşûre günü Mevlevîhâne bahçesinde toplanan dervişler, sırayla kepçeyi alarak aşûre kararlar, karma işlemi esnasında da kepçeyle çifte vav çizerlerdi¹²⁷. Aşûre gecesini mesnevî kürsüsünde Fuzûlî'nin *Hadikat'üs-Süedâ*'sından bölümler okunur, bu esnada ağlama, inleme ve dövünme gibi taşkınlıklara müsaade edilmezdi. Ocaklara büyük kazanlar yerleştirilir, sırayla herkes bu kazanları karıştırabilirdi¹²⁸.

Sultan Dîvânî zamanında başlayan bu uygulama, daha sonraları diğer Mevlevîhânelere de yayılmıştır. Mesela 1327/1911 – 1912 yılında Samsun Mevlevî Dergâhı'nda, aşûre gününde ayin yapılmış, aşûre gülbangi okunmuş ve aşûre pişirilmiştir¹²⁹. Yakın dönem Muğla Mevlevî kültüründe de beyaz tennûreli ve başlarında Mevlevî külahı olan kişilerin *tekke* denilen yerde toplanıp aşûre kardıkları bilinmektedir¹³⁰.

Mevlevîhânedeki pişirilen aşûre, derviş olsun olmasın, herkes tarafından şifalı kabul edilirdi. Hatta aşûre kazanının dibindeki isin, Müslüman ve Gayrimüslim halk tarafından göz ağrılarına derman olacağı umulur, göze sürme gibi çekilirdi¹³¹.

Her kesimden insanın katılımı ile icra edilen bu törenler, hâliyle Şeyh Ali Celâleddin Çelebi zamanında da aksamadan devam etmiştir¹³². Şeyh Ali Celâleddin

¹²⁴ H. Hüseyin Top, *a.g.e.*, s.204,205,206. Ayrıca İslam Medeniyetinde Aşûre geleneğinin dayandığı sebepler için bkz., H.Hüseyin Top, *a.g.e.*, s. 205.

¹²⁵ Mehmed Ziya, *a.g.e.*, s.278.

¹²⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2006, s. 117, 212., H. Hüseyin Top, *a.g.e.*, s. 205.

¹²⁷ H. Hüseyin Top, *a.g.e.*, s. 205.

¹²⁸ H. Hüseyin Top, *a.g.e.*, s. 206.

¹²⁹ MMA, Zarf No: 51/18.

¹³⁰ Güler Yakışır ile 20 Şubat 2011 tarihinde yaptığımız mülakat.

¹³¹ Muhiddin Celal Duru, *Mevlevî*, Kader Basımevi, İstanbul 1952, s.232.

Çelebi, Emvâl-i Gayr-i Menkûlenin Tasarrufu hakkındaki kanûnun müzakere sürecinde gerçekleştirdiği İstanbul seyahatlerinden birinde işlerini yarım bırakmış, Afyonkarahisar'a aşûre pişirmek için geri dönmüş ve akabinde de kalan işlerini takip etmek için tekrar İstanbul'a gitmiştir. Bu durumu Konya Çelebisi'ne bildirerek, Afyonkarahisar'daki Aşûre törenlerinden sonra tekrar İstanbul'a döneceğini haber vermiştir¹³³.

Dergâhın aşûre pişirmekle ilgili bütçesi de ayrıca oluşturulmuştur. XIX. yüzyılda aşûre için cizye malından yıllık 120 kuruş geliri bulunan Mevlevîhânenin söz konusu senedin kaybolmasının ardından, 1849 yılında Sultan Dîvânî Hânkâhı Şeyhi Râşid Çelebi'nin, Maliye Nezâretine müracaatı üzerine yeniden bir adet senet düzenlenmiş ve 1840 yılından itibaren kim şeyh bulunursa aşûre parasının ona verilmesi uygun görülmüştür¹³⁴.

1.3. EĞİTİM VE İLMÎ FAALİYETLER

Mevlevîhâneler, tasavvufî eğitimin yanısıra güzel sanatların birçok alanında da eğitim vermişlerdir. Bu bakımdan Mevlevîhâneler, ilim-irfan dengesinin kurulduğu çok özel mekânlar olarak anılmayı hak etmişlerdir. Aynı şekilde Mesnevî okuyup şerh etmek, Divân-ı Kebir talîm etmek ve bu kıymetli eserleri istinsah edip Hz. Mevlânâ'nın bıraktığı manevî mîrası sonraki nesillere aktarmaya gayret etmek, Mevlevîhânelerde gerçekleştirilen önemli hizmetler arasında idi.

Mevlevîliğe intisap etmiş dervişlerin yetiştirilmesi, tasavvufî eğitimin gereklerinin yerine getirilmesi açısından önem arz ediyordu. Özellikle insan manevîyatının olgunlaşmasının hedef alındığı bin bir günlük süreç olan *çile dönemi*, dervişin olgunlaşmasının yanı sıra ilmî yönden de gelişmesini sağlıyordu. Bu sebepten dolayı *çile çıkarmak* geleneği, Mevlevîhânenin en önemli mesâisi olarak kabul edilmiştir.

Bir dervişin Mevlevîhâneye intisabından sonra, manevî yolda alacağı eğitimin her bir safhasının kendine özgü prensiplerinin olması ve dervişe rehberlik

¹³² Halk arasında anlatılanlara göre, aşûre almak için Mevlevîhâneye gelenlerin oluşturduğu kuyruk, İmaret Camii'ne kadar ulaşır imiş.

¹³³ MMA, Zarf No: 234/72,98.

¹³⁴ Mustafa Karazeybek, "Afyonkarahisar Mevlevîhânesi İle İlgili Vakıflar", *Sultan Dîvânî Ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No:42, Afyon 2002, s. 298–352.

edilmesi gibi önem arz eden bir süreç olan çile dönemi tamamlandığında, özel bir tören düzenlenir ve dervişin *Dede* unvanı tescillenmiş olurdu.

Bunun yanında, Mevlevîhânedeki semâ eğitimi alan kişinin, semâzenlik icazetini aldığı akşamında özel bir semâ töreni düzenlenir ve yeni semâzen olan dervişin kutlaması yapılmış olurdu. Mübtedî Mukabelesi adı verilen bu tören, mevlevîler arasında önemsenmiştir¹³⁵

Mesnevîhanların mesnevî dersi vermesi de hiçbir zaman ihmal edilmemiş faaliyetlerdendir¹³⁶. Semâ âyini öncesinde mesnevîhân tarafından mesnevî okunması, yapılacak olan zikrin motivasyonunu sağlaması açısından çok önemli kabul edilmiştir. Mevlevî âyinlerinin en önemli bölümünün Mesnevî'den ve Dîvân-ı Kebîr'den alınmış ve bestelenmiş olması da önemli bir gerçekliktir¹³⁷.

Mesnevî okuma ve şerh etme geleneğinin, dil öğrenimine de katkısı olmuştur. Mesnevîden dolayı Farsçaya olan ilgi artmış, dolayısıyla birçok mevlevî dervişi, Farsça öğrenmeye gayret göstermiştir.

Ali Celâleddin Çelebi, Afyonkarahisar Mevlevîhânesi Postnişîni olduktan sonraki ilk Konya seyahati dönüşünde, Divân-ı Kebîr'i altı ay müddetle ödünç almıştır. Mevlânâ Dergâhı'ndan ödünç aldığı Divân-ı Kebîr için, Hafız-ı Kütüb Rıza Dede tarafından 27 Rabî-ul Evvel/28 Eylül 1894 tarihli bir senet düzenlenmiştir¹³⁸. Altı ay gibi uzun bir müddetle Dîvân-ı Kebîr'i ödünç alınmasından, onun eseri istinsah etme düşüncesinde olduğu sonucuna varabiliriz. Ali Celâleddin Çelebi 1913 yılında bir kez daha Dîvân-ı Kebîr'in tecdîdiyle ilgilenmiştir. Balkan Savaşları esnasında kendisine verilen tahkikat görevi için İstanbul'a gittiğinde, tecdîd işlemini de yakından takip etmiş, aynı anda Mevlevîhânedeki bazı küçük imar işleri için de girişimde bulunmuştur¹³⁹.

¹³⁵ H. Hüseyin Top, *a.g.e.*, s. 97-98.

¹³⁶ O dönemde Afyonkarahisar Mevlevîhânesi Mesnevîhamı Hasan Bayık (ö.1965) Efendi'dir. Ayrıca, 1334/1918-19 tarihli Sarfiyat Defterinde, Mesnevîhanı Hasan Bayık Efendi'nin ismi mevcut olup, Mevlevîhâne gelirlerinden kendisine ayrılan ödeneğin miktarı da belirtilmiştir. Bkz., MMA, Zarf No:40/1b. Hasan Bayık, Merhum Yönetmen Yücel Çakmaklı (ö.2009)'nın anne tarafından dedesidir. Yücel Çakmaklı'nın öğrencisi Sadık Battal'dan edindiğimiz bilgiye göre usta yönetmen; dedesinden dinlediği mesnevî derslerinin, kendisinin yönetmenlik anlayışını şekillendirdiğini özellikle vurgulamıştır.

¹³⁷ Ahmet Çalışır, *Mevlevî Âyinleri*, C. I., Selçuklu Belediyesi, Konya 2010, s.8.

¹³⁸ MMA, Zarf No: 29/1.

¹³⁹ MMA, Zarf No: 234/65. 1914 yılında, Mevlânâ Dergâhı Şeyhi tarafından Celâleddin Çelebi'ye verilen başka bir görev de Silsilenâme çıkarmak olmuştur. Bkz., MMA, Zarf No:234/32.

Bu ilmî faaliyetlerin yanında Mevlevîhânedede, Mevlevî geleneğinin önemli eserlerinin de satışının olduğu da anlaşılmaktadır. 1913 yılında Konya'dan gönderilen *Sipehsâlâr Tercemeleri*¹⁴⁰ satılmış ve elde edilen hâsılat Konya'ya gönderilmiştir¹⁴¹.

Mevlevîhâneye intisap etmemiş muhibban denilen kesim de, Mevlevîhânenin faaliyetlerinden faydalanabilmişlerdir. Halktan birçok kimsenin Mevlevîhânedede semâ derslerine geldikleri, Kur'an eğitiminden faydalandıkları, özel günlerinde Mevlevîhânedede buluşup cemiyetler tertip ettikleri tarihî gerçekliklerdir¹⁴².

2.BALKAN VE I. DÜNYA SAVAŞLARINDA AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ

2.1.BALKAN SAVAŞLARINDA AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'nın patlak vermesiyle birlikte kısa sürede Avrupa topraklarındaki hâkimiyetini kaybetmişti. Alınan ağır yenilginin sosyal sonuçları da ülkeyi zor duruma düşürmüştü. Yiyecek kıtlığının yanı sıra hükûmetin, memur ve öğretmenlerin maaşlarını ödeyememesi gibi mâlî krizler ülkeyi iyice buhrana sürüklemişti. Anadolu'dan toplanan vergi gelirleri Rumeli'de kaybedilenlerin yerini dolduramayacak durumdaydı. Ordu dağılmış, halk ümitsizliğe düşmüş, İstanbul'da şiddetli protesto gösterileri düzenlendiği gibi Anadolu'nun diğer kesimleri bu gösterilerden etkilenmiştir¹⁴³.

Hâl böyle iken Balkanlar'da bulunan Mevlevîhanelerin de bu süreçten etkilenmemesi mümkün değildi¹⁴⁴. Yaşanan insanlık dramının yanı sıra, Mevlevîhâneler de yakılıp yıkılmaya maruz kalmıştır.

Balkan Harbi'nin başlamasından yaklaşık üç ay sonra yani 30 Ocak 1913/17 Kânûn-u Sâni 1328 tarihinde Konya Mevlevîhânesi Şeyhi'nin,

¹⁴⁰ Sipehsalar Tercemesi: Hz. Mevlânâ'nın müridlerinden Feridun İbn-i Ahmet Sipehsâlâr'ın kaleme aldığı ve Mevlânâ Hazretleri'nin menkıbelerinin yazıldığı ilk eserdir.

¹⁴¹ MMA, Zarf No: 234/84.

¹⁴² Çocukluk yıllarının bir bölümünde (1845-1848) Afyonkarahisar'da yaşadığı bilinen Namık Kemal (ö.1888) 'in, o dönemin önemli neyzenlerinden olan Coşkun Dede'den Semâ dersi aldığı ifade edilmektedir. Bkz., Yusuf İlgar, *Karanisâr-ı Sahib*, s. 104.

¹⁴³ Stanford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.II., Kitap Deyince Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2003, s.352, 354.

¹⁴⁴ Savaşın hemen öncesinde ve sonrasında Girit'te büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Balkan Savaşları patlak verdiğinde, zaten çok zor şartlar altında tutunabilme mücadelesi veren Girit'deki Müslümanları ve Türkler içinden çıkılması zor, daha da buhranlı günlere maruz kalmışlardır. O yıllarda Girit-Hanya Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Şemseddin Dede, Girit'teki Müslümanların durumlarını müdâfaa etmek için üstün gayret göstermiştir. Bkz., Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s.44.

Sadarete gönderdiği mektup, mevcut durumu beyan etmesi bakımından önemlidir. Mektupta, müttefiklerin Balkanlarda Müslüman sivil halka karşı işlemekte oldukları cinayetler ve insanlık dışı davranışların kamuoyu vicdânında üzüntülere yol açtığı belirtilmekte, medeniyetle iftihar eden Avrupa Devletlerinin meseleye kayıtsız kalmalarının, tarikat ehlinde ve Müslümanlarda büyük bir öfkeye sevk ettiği ifade edilmektedir¹⁴⁵.

Mevlevî Şeyhi aynı mektupta; her milletin mâbetleri her türlü saldırıdan masum iken, Bulgar eşkıya ve askerlerinin Siroz Mevlevîhânesine karşı olmadık münasebetsizlikler işlediklerini hatırlatarak, bundan sonra Rumeli'nde bulunan diğer dergâhların haklarının korunması yolunda Sadaretin gerekli tedbirleri şimdiden almasının gerekliliğinden bahsetmektedir. Şeyhin burada sözünü ettiği Rumeli'ndeki diğer dergâhların başında Edirne, İpek, Selânik, Üsküb Mevlevîhâneleri gelmektedir¹⁴⁶.

Yine mektupta ifade edildiği üzere, Mevlevîhânelerce de savaşın başlangıcından itibaren - Şeyhülislâmlığın da fetvası gereği - gece ve gündüz her vakit Fetih Sûresi ve her sabah İsm-i Celâl zikrinden sonra dualar edilmiştir. Bununla beraber hükûmetin peyderpey vuku bulan arzusu gereğince maddî yardımlar toplanması hususunda Mevlevîler, üzerlerine düşen görevi yapmışlar ve halkı yardıma teşvik etmişlerdir¹⁴⁷.

Afyonkarahisar Mevlevîhânesi de bu esnada üzerine düşen görevi yapmakta hassasiyetlik göstermiştir. Savaşlar sırasında, Mevlevîhâne gelirlerinden harp masrafları için %3 harb vergisi ödenmiştir¹⁴⁸. Bu minvalde Şeyh Ali Celâleddin Çelebi, 19 Eylül 1328/2 Ekim 1912 tarihli tebliğatında, bu vergi ile ilgili Mevlânâ Dergâhı Postnişînine bilgi vermiştir. İlgili yazıda, Afyonkarahisâr Mevlevîhânesinin Vâridât-ı Sâfiyesinin ve masraflarının beyan edildiği defterin¹⁴⁹, Evkâf Nezâreti'nin talebine binâen Karahisâr Evkâf Müdiriyyetine takdim edildiği bilgisini iletmiştir. Yaklaşık bir hafta sonra Afyonkarahisar halkı ve Afyonkarahisar Çelebileri

¹⁴⁵ Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s.55.

¹⁴⁶ Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s.55.

¹⁴⁷ Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s.56.

¹⁴⁸ MMA, Zarf No: 234/94.

¹⁴⁹ Aynı verginin sürekli verildiğini, yaklaşık bir yıl (9 Teşrin-i Sâni/22 Kasım 1913) sonraki arzudan da anlıyoruz. Bkz., MMA, Zarf No: 234/84.

tarafından, Balkan Savaşlarına aynî yardım kapsamında iki araba ve bir binek beygiri, yirmi mekkâre beygiri¹⁵⁰, ilgililere teslim edilmiştir¹⁵¹.

Bu hassas dönemde, Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi tarafından Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'ye verilen özel görev de oldukça dikkate değerdir. Çelebi'ye, Balkanlarda bulunan bazı Mevlevîhânelerin durumlarının tahkikatı hakkında özel bir görev verilmiş ve harp ortamına rağmen O, bu görevi memnuniyetle kabul etmiştir. Görevlendirmenin ardından hemen işe başlamış ve 3 Kânûn-u Evvel 1328/16 Aralık 1912 tarihli Emirnâme gereği hazırladığı raporu, 19 Kânûn-u Evvel 1328/1 Ocak 1913 tarihinde Mevlânâ Dergâhı Postnişînine sunmuştur. Raporda; Edirne Mevlevîhânesi Şeyhi'nin Dersaadet'te olduğu, Selânik Şeyhi'nin de Selânik'de olduğu ve Selânik Dergâhı'nın bir ara hastane olarak kullanıldığı, sonradan tekrar dergâhın iade edildiği, yine aynı dergâhın alınan avizesinin geri verildiği, Siroz Dergâhı'nın yağma edildiği ve Şeyhi'nin de İškodra'da bulunan kızının yanına sığındığı ve hasarla ilgili bir tebliğatta bulunmadığını belirtmiştir. Devamında; Üsküb Dergâhı'na bir taarruzda bulunulmayıp, Şeyh Efendi'nin de yerinde bulunduğu, Girit Mevlevîhânesine de bir saldırının söz konusu olmadığı beyan edilmiştir. Aynı rapora düşülen zeyilde, malum Mevlevîhânelerin hukukunun muhafazası için, Evkâf Nezâreti'nin harekete geçmesinin gerekliliği de vurgulanmıştır¹⁵².

Netice olarak Balkan Savaşları sonunda, Osmanlı Ülkesinin Avrupa'daki toprak bütünlüğü korunamamış, bu ağır yenilginin sonucu olarak da Balkanlar'daki Mevlevîhâneler için de sıkıntılı süreç başlamıştır. Osmanlı'nın toprak bütünlüğü açısından sıkıntılar yaşadığı bu süreçte, Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'nin nezdinde Afyonkarahisar Melvevîhânesi, üzerine düşen görevi eksiksiz yerine getirmiştir.

2.2. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'nın ardından kendisini Birinci Dünya Savaşı'nın tarafları arasında bulmuş, Balkan Savaşları'nın yaralarını saramadan yeni bir savaşa girmişti.

¹⁵⁰ Mekkâre Beygiri: Yük hayvanı. Bkz. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük*, C. II, s.1987.

¹⁵¹ MMA, Zarf No: 234/58.

¹⁵² MMA, Zarf No: 234/65.

Orduyu yeniden teçhiz etmek ve elde kalan toprakları savunmak için, tabii olarak seferberlik ilan edilmiştir. Ardından 14 Kasım 1914'te *Cihâd-ı Mukaddes* ilan edilmiştir. Osmanlı Padişahı Sultan Reşad¹⁵³, askerî ve maddî tedbirlerin yanı sıra, ordunun ve halkın manevîyatını canlı tutmak ve Osmanlı Topraklarına dört bir tarafından hücum eden düşmanı durdurmak için bazı manevî tedbirlere başvurulmuştur¹⁵⁴.

Bu manevî tedbirlerden biri de tasavvuf erbabından dua ve mânevi destek almak idi. Kendisi de bir Mevlevî olan ve tahta çıktığında Abdülhâlim Çelebi'nin kılıç kuşattığı Sultan Reşad¹⁵⁵, bu savaşta Mevlevîlerin manevî desteklerini önemsemekle birlikte, bizzat savaşa iştiraklerinin Osmanlı Ordusunun başarıya ulaşmasına önemli katkı sağlayacağını düşünerek, Filistin Cephesine gönderilmek üzere bir Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı¹⁵⁶, Kafkas Cephesine gönderilmek üzere de Mücâhidîn-i Bektâşiye Alayı kurulmasını arzu etmiştir. Bu düşüncesini gerçekleştirmek için İstanbul'daki Mevlevîlere bir alay sancağı ile bir kılıç göndermiş, kurulacak alaya bütün Mevlevîlerin kaydolmasının arzusu olduğunu bildirmiştir¹⁵⁷. Sözkonusu sancağı İstanbul'dan Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülbaki Baykara teslim almış ve Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Veled Çelebi'ye takdîm etmiştir¹⁵⁸. (Bkz., Resim-6)

Mevlevî Alayı'nın kuruluş çalışmaları ve hazırlıklar devam ederken, Veled Çelebi diğer bazı Mevlevî Şeyhlerine maiyetleriyle birlikte, kurulmakta olan birliğe katılmaları yolunda yazılar yazmıştır. Ancak bu işlerin kolaylıkla yürütülmesi için ilgili resmî makamların yardımlarına da ihtiyaç duyulmuştur¹⁵⁹.

¹⁵³ Mevlevî Padişahlardandır. Sultan Reşad, Padişahlığından önce otuz yıl kadar Mesnevî ile meşgul olmuştur. Bkz., Veled Çelebi İzbudak, *a.g.e.*, s.121,123.

¹⁵⁴Sezai Küçük, "Erenler Gönüllüsü Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı" http://www.semazen.net/yazar_yazi.php?id=142.

¹⁵⁵Veled Çelebi İzbudak, *a.g.e.*, s.123.

¹⁵⁶Gönüllü Mevlevî Birliği'nin, *Tabur* mu yoksa *Alay* mı olduğu konusunda iki farklı görüş olsa da genel kanaat; ilk önceleri *Tabur* olarak teşkil eden bu birliğin, sonraları *Alay* vasfını kazanmış olmasıdır. Bkz., Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s.65. Veled Çelebi'nin Mevlevî Birliği'nin Komutanlığı ile ilgili mühründe yazan ifade '*Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı Kumandanlığı*' şeklindedir. Mührün üzerindeki tarih (1332/1916–1917), 1915 te *Tabur* olarak kurulan birliğin, daha sonraları *Alay* kimliğini kazandığını ispatlamaktadır. Bkz., Resim-5. Bu sebepten dolayı, *Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı* demeyi uygun görüyoruz.

¹⁵⁷Sezai Küçük, "Erenler Gönüllüsü, Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı", http://www.semazen.net/yazar_yazi.php?id=142.

¹⁵⁸ Veled Çelebi İzbudak, *a.g.e.*, s.123.

¹⁵⁹ Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s.70.

Alay'ın komutanı Veled Çelebi¹⁶⁰; bayraktarı ise Ankara Mevlevîhânesi Şeyhi Mustafa Nuri Dede idi. Mevlevî olmayanların da iştirak ettiği Alay'da, dervişlere onbaşı, çavuş; şeyhlere de muhtelif rütbelere verilmiştir¹⁶¹.

Veled Çelebi, gerekli hazırlıklar yapılırken 20 Aralık'ta Harbiye Nezâretine bir arıza göndermiş olup, hükûmet ve askerî yetkililerin şeyh efendilerle ortaklaşa çalışma içinde bulunmalarını ve ismi yazılan bütün Mevlevîlerin sevki hususunda her türlü koruma ve yardımın yapılması için ilgili vilâyet ve müstakil liva mutasarrıflıklarına gerekli emirlerin verilmesini istirham etmiştir. Veled Çelebi'nin bu arzısı üzerine bünyesinde Mevlevîhâne bulunan valilik, mutasarrıflık ve kaymakamlıklara ayrı ayrı emirler yazılmıştır¹⁶².

Bu alayın kuruluşu aşamasında Mevlevîhâne mensuplarıyla birlikte, alınan karar gereğince muhibbân ve diğer sûfî kurumlardan da alaya katılanlar olmuştur. Ancak iletişim eksikliğinden olsa gerek, bu katılımlar hususunda ilgili makamlar arasında bazı anlaşmazlıklar çıkmıştır. Mesela; Karahisâr'da Mevlevî olmayıp da muhibbândan bulunan 1301 doğumlu bir nefer Mevlevî Alayı'na katılmak istemiş, ancak Karahisâr Şubesi buna müsaade etmeyerek ilgiliyi Sıhhiye Bölüğüne sevk etmiştir. Bu durum, Karahisar Postnişininin şikâyetine sebep olmuş ve ilgili kolorduyla yapılan yazışmalar sonunda söz konusu kişinin Gönüllü Alay'a imam olarak nakline müsaade edilmiştir. Çelebi Efendi'ye kadar akseden bu olay hakkında ordu komutanlığına bilgi arz eden birinci kolordu Asker Alma Heyeti başkanı, bahse

¹⁶⁰ Veled Çelebi 'nin dokuz yıllık görev süresi içerisinde en önemli hadise, I. Dünya Savaşı'nda Suriye Cephesindeki askerlerin maneviyatını artırmak için Dördüncü Ordu'ya katılan Mücâhidîn-i Mevlevîye Taburu'nun teşkil edilmesidir. O zamanlar tabura yetmiş küsur mevlîhânede bulunan dede ve dervişlerin büyük çoğunluğu katılmıştır. 1915–1918 arasındaki bu sefer, 3,5 yıl kadar sürmüş, o zaman zarfında hayli zorluklar çekilmiş, birçok değerli insan hayatını kaybetmiştir. Bkz., Veled Çelebi İzbudak, *a.g.e.*, s. 8. Bu savaşta Bektaşiler de Kafkas Cephesi'ne katılmışlardır. Bkz., Veled Çelebi İzbudak, *a.g.e.*, s. 123.

¹⁶¹ Yusuf İlgar, *Karahisar-ı Sâhib*, s.187. Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülbaki Baykara, I. Dünya Savaşı'na katılan Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı'nda Binbaşı rütbesiyle hizmet etmiştir. Bkz., Veled Çelebi İzbudak, *a.g.e.*, s.123. Birinci Dünya Savaşı esnasında, Osmanlı Ordusu'na katkıda bulunan Mevlevîhâne şeyhlerinin isimleri şöyledir: Karahisâr Mevlevîhânesi Postnişini Celâleddin Çelebi Efendi, Eğirdir Mevlevîhânesi Postnişini Osman Nuri Efendi, Burdur Mevlevîhânesi Postnişini Fehmi Efendi, Bahariye Mevlevîhânesi Postnişini Nazif Efendi, Sivas Mevlevîhânesi Postnişini Râşid Çelebi, Eskişehir Mevlevîhânesi Postnişini Şemseddin Efendi, Siroz Mevlevîhânesi Postnişini Âgâh Efendi, Humus Mevlevîhânesi Postnişini Kâmil Efendi, Midilli Mevlevîhânesi Postnişini Nâzif Efendi, Kerkük Mevlevîhânesi Postnişini Hayrullah Efendi, Ulukışla Mevlevîhânesi Postnişini Said Efendi, Kütahya Mevlevîhânesi Şeyh Vekili Hüsameddin Efendi, Sakız Mevlevîhânesi Şeyh Vekili Hacı Hayri Dede, Urfa Mevlevîhânesi Şeyh Vekili Hüseyin Hüsameddin Efendi, Çankırı Mevlevîhânesi Postnişini Mustafa Nuri Efendi, Şam Mevlevîhânesi Şeyhi Said Efendi, Trablusşam Mevlevîhânesi Şeyhi Şefik Efendi, Karaman Mevlevîhânesi Postnişini Ferruh Çelebi bkz., Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s.118,119.

¹⁶² Oluşturulan Alay'a katılmaları için emirname gönderilen merkezler şunlar idi: İzmir, Edirne, Ankara, Kastamonu, Halep, Şam, Sivas, Bursa, Karahisâr-ı Sahib, Kütahya, Manisa, Gelibolu, Urfa, Ayıntab, Lazkiye, Maraş, Kudüs, Trablus, Aydın, Muğla, Tokat, Samsun, Erzincan, Burdur, Isparta, Eğirdir, Niğde, Çorum, Amasya, Antalya, Ertuğrul, Kerkük, Kayseri, Eskişehir, Aydın Güzelhisarı, Ermenek, Kilis, Beyşehir, Tire, Denizli, Demirci, Ulukışla. Bkz., Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s.70–71.

konu olan olayın Mevlevî olmayıp da muhibbân veya başka sûfi kollara mensup olanların Gönüllü Alay'a iltihak edip etmeyeceğine dair gerekli emrin bulunmamasından kaynaklandığını ifade etmiştir¹⁶³.

Veled Çelebi, kaleme aldığı hatıratında, Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı ile ilgili şunları yazmıştır:

“...Ben de bu Alay'ın kumandanı oldum Konya'da. Bektâşiler de Kafkas Cephesi'ne gittiler. Alay'ın bayraktarı Ankara Mevlevî Şeyhi Mustafa Nuri Dede idi. Mevlevîlere silah verildi. Mevlevî Alayı trenle Şam'a geldi. Karargâhımız Cebel-i Lübnan'a indi. Burada talimlerimize devam ettik fakat harbe iştirak etmedik. Ordunun mânevîyatını yükseltmek amacıyla Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı teşkil edilmişti. Cemal Paşa da bizim alayla meşgul idi. Üç sene Şam'da kaldık. Fakat Suriye bozgunu başlayınca Konya'ya geri döndük. Bu tarihî Mevlevî Alayı dağılarak dergâhlarına geri gittiler¹⁶⁴.”

Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı'na Karahisâr-ı Sâhib'den altmış üç derviş katılmıştır. Bunlar arasında isimleri bilinenler şunlardır¹⁶⁵: Şeyh Ali Celâleddin Çelebi, Bursalı Mehmed Raşid Dede, Neyzen Feyzi Dede (Doğaner), Yahya Dede (Tekin), Kazanlı Tatar Hacı Abdullah Dede, Karlıklı Süleyman Dede, Mollazade Azmi Bey, Berber Ömer Efendi, Saatçi Con Ali Dede (İdemen), Ahmet Gümüş, Ferruh Çelebi oğlu Arif Çelebi¹⁶⁶.

Şubat'ın ilk haftası içinde Ankara, Kastamonu, Çankırı ve diğer Mevlevîhâne Şeyhleri, Afyonkarahisar üzerinden trenle Konya'ya doğru yola çıkarlar. Bu heyet Afyonkarahisar'a geldiğinde Mevlevîhâneye misafir olmuşlar ve birkaç gün burada kalmışlardır.

Kaldıkları ilk günün yatsı namazından sonra da dergâhta coşkulu bir mevlvî mukâbelesi (semâ) düzenlenmiştir. Gelenlerle birlikte semâyâ katılanlar kalabalık olduğu için, semâhane semâzenleri almamış ve sırayla semâ edilmiştir. Mukâbele sonrasında vatan mücadelesinin hayırla ve başarıyla bitmesi dileğiyle Musullu Âyinhan Hafız Osman Efendi, caminin müezzinler bölümünde dua etmiş, buradaki

¹⁶³Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s.74.

¹⁶⁴ Veled Çelebi İzbudak, *a.g.e.*,s.123, 124. Mevlevî Alayı'nın İstanbul'dan Konya'ya uğurlanma tarihi 13.2.1915; Konya'dan hareket ettiği tarih 26.2.1915; Şam'a varış tarihi 27.3.1915'tir . Alay, 1918 Eylül'ün sonlarında dağılmıştır. Bkz., Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s.79, 88, 91, 120. Ayrıca Veled Çelebi'nin Mevlevî Alayı Kumandanlığı Mührü, 2011 yılında, kimliği bilinmeyen bir şahıs tarafından bir sahafa satılmış, yaklaşık yüz sene sonra ortaya çıkmıştır. Bkz.,Gülizar Baki, *Zaman Gazetesi*, 10 Şubat 2011, Sayı:16619. Mühür için bkz., Resim-4.

¹⁶⁵ Süheyl Ünver, *a.g.e.*, s.35

¹⁶⁶ Arif Çelebi, bağlı bulunduğu Ortaköy Orhaniye Alayı 2. Bölük, 2. Tabur'dan Mevlevî Alayı'na nakl olunur. Daha sonraları esir düşen nefêrler arasında Arif Çelebi'nin de ismini görmekteyiz. Bkz., Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s. 75.

merasimden sonra topluluk Belediye Parkı karşısındaki (şu anda yıkılmış bulunan) Hükûmet Binası önüne gitmiş ve burada da büyük bir tören yapılmıştır. Çok sayıda Afyonkarahisarlı'nın da iştirak ettiği bu tören sırasında Müftü Hüseyin (Bayık) Efendi'nin sekiz yaşındaki oğlu Kemal (Bayık)¹⁶⁷, o günlerdeki heyecanı veciz bir şekilde dile getiren ve orada bulunanları da coşturan bir heyecanla, şu şiiri okumuştur:

“Mevlevî taburu teşkil eyledi Sultan Reşâd
Avn-i Hakk'la eyleriz meydan-ı harbde biz cihâd
Sâlikân-ı Mevlevî meydan-ı harbe hû salâ
İşte hâzırdır gelin aşkıyla meydan-ı vikâ
Pirimiz pîşvamız Hazret-i Molla Celâl
Azmimiz düşman ile savletle etmektir cidâl
Hâlik-i kalb-i aduvdur fahrimiz serde külâh
Emr-i Hayr harbe sevk etti bizi çün Pâdişâh
Velvele-endâz-ı âfâk ola çün nay kudûm
Allah Allah hû deyü düşmana etmekte hücum¹⁶⁸.”

Coşkulu geçen bu törenin bitiminde Mevlevî Alayı Konya'ya hareket etmiştir. Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'nin maiyetinde altmış üç derviş olduğu alayın toplam mevcudu 1026'dır. (Bkz., Resim-7)

Birinci Dünya Savaşı'nda kurulan Mevlevî Alayı ile vatan savunmasında bulunan Afyonkarahisar'lı Mevlevîlerden üç kişi İngilizlere esir düşmüştür. Bunlardan biri Ahmet Nuri Gümüş'tür. Basra Cephesi'nde İngilizlere esir düşerek Hindistan'ın Bombay şehrine götürülmüştür. Mevlevî Alayı'nda bulunan Ali Dede

¹⁶⁷ Son dönem Afyonkarahisar Mevlevîliğinin önemli şahıslarından olan Kemal Bayık 1904 yılında Afyonkarahisar'da doğmuştur. Müftü Hüseyin Bayık'ın oğludur. Ordört yaşlarında dedesi müezzin Hacı Mehmet Dede'nin yanında ikinci müezzin olarak göreve başlamış daha sonra dedesinden ve babası Müftü Hüseyin Feyzi Bayık'dan; kudüm, ayin-i şerif ve Neyzen Fevzi (Doğaner) Dede'den de ney üflemeyi ve hamparsum nota bilgisini öğrenmiştir. 17 Aralık 1951 günü Konya'da Mevlânâ İhtifallerini başlatan heyetin içinde yer almıştır. Bu başlangıç daha sonra 1954'den sonra bu ihtifallerin Afyonkarahisar'da yapılmasını sağlamış ve 1969 yılına kadar Afyonkarahisar Mevlevî/Türbe Camiinde müezzin olarak görev yapmıştır. Neyzenliği yanında kudümzen, ayinhan ve naathan idi. 17 Aralık 1983'te vefat etmiştir. (Oğlu Seniğ Bayık ile 18 Haziran 2009 tarihli mülakatımız)

¹⁶⁸ Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s.80., MMA, Zarf No: 149/2.

(İdemen) de, Sıhhiye Bölüğünde çalışırken İngilizlere esir düşerek Kıbrıs'a götürülmüştür. Kıbrıs'daki Mevlevîhâne Şeyhliğinin kefaletiyle oradaki Mevlevî Dergâhı'na gidip gelmiştir¹⁶⁹.

Birinci Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak Şam'da askerlik görevini ifâ ederken, buradan Kudüs'e, oradan da Mısır'a gönderilen Hz. Mevlânâ torunlarından Ferruh Çelebi oğlu Arif Çelebide Mısır'da Kanal Harekâtı'na katılmış¹⁷⁰, bu sırada İngilizler'e esir düşmüştür. Kahire'de esir Türk Kampında kalan Arif Çelebi'nin 1919 yılının Aralık ayında serbest bırakıldığı sanılmaktadır¹⁷¹.

Şeyh Ali Celâleddin Çelebi ve Bursalı Mehmed Raşid Dede, heyetle birlikte Şam'a kadar gitmişler, yaşlı olmaları sebebiyle Afyonkarahisar'a geri gönderilmişlerdir¹⁷².

Şeyh Ali Celâleddin Çelebi, Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı'nın oluşumundaki katkısı ve gayreti ile önemli bir liderlik görevini başarıyla tamamlamıştır. Zaten Mevlevî Alayı'nın teşekkül ettirilmesinin ana gayesi cephede savaşmak değil, Mehmetçiğe moral kaynağı olup ordunun manevîyatını yükseltmek idi¹⁷³.

3. İMAR FAALİYETLERİ

Osmanlı Padişahları, Hz. Mevlânâ gibi manevî şahsiyeti yüce şahısların hatırasının temsil edildiği türbe ve dergâhlara sürekli ilgi ve alâka göstermişlerdir. Gerek türbelerinin inşâsı, gerek dergâhlarının tadilatı gibi imar faaliyetleri konusunda hem cömert hem de hürmetkâr davranmışlardır. Afyonkarahisar Mevlevîhânesi de, Osmanlı Hânedânı'ndan sürekli ilgi gören dergâhlardan olmuştur. Çok önemli yangınlara maruz kaldığı yıllarda dahi Osmanlı Devleti'nin gözetiminde yeniden inşa edilmiştir.

¹⁶⁹ Yusuf İlgar, *Karahisâr-ı Sâhib*, s.197.

¹⁷⁰ Arif Çelebi (1889–1965): Celâleddin Çelebi'nin yeğenidir. Medrese eğitimi almış Arif Çelebi, Birinci Dünya Savaşı'nda Şam'da askerlik görevini yerine getirmiştir. Mevlevî Alayı Şam'a geldiğinde onlara askerî eğitim vermiştir. Kanal Harekâtı'na da katılan Arif Çelebi, bu esnada esir düşmüştür. Abdülhalim Çelebi'nin girişimleriyle esaretten kurtulan Arif Çelebi, bir müddet sonra Afyonkarahisar'a geri dönmüştür. Milli Mücadele sırasında gösterdiği başarılarından dolayı da TBMM tarafından İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Cumhuriyet Döneminde (1950'li yıllarda) Konya'da yapılan sema törenlerine katılmıştır. Bkz. Yusuf İlgar, *Karahisâr-ı Sâhib*, s.145,146, 197.

¹⁷¹ Yusuf İlgar, *Karahisâr-ı Sâhib*, s.197, 198. Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s. 122,123.

¹⁷² Yusuf İlgar, *Karahisâr-ı Sâhib*, s.191.

¹⁷³ Veled Çelebi İzbudak, *a.g.e.*, s.124.

Sultan II. Abdülhamid de aynı şekilde hayrâtın ihya ve tamiri hususunda son derece hassas idi. Ali Celâleddin Çelebi'nin şeyhlik makamına atanmasından hemen önce, Sultan II. Abdülhamid'in arzusuyla Hazîne-i Hâssaca, Sultan Dîvânî'nin sandukası için yapılan pûşîde¹⁷⁴ ve pirinçten mamul parmaklıklar¹⁷⁵; Miralay Osman Bey, Mülkiye Memurları, Askeriye ve Ulemâ Eşrafi, Postnişîn Kemâleddin Çelebi ve Müfti Efendi'nin de hazır bulunduğu törenle¹⁷⁶, 30 Nisan 1310/2 Mayıs 1894 tarihinde yerine tevdi edilmiştir¹⁷⁷. II. Abdülhamid tarafından Sultan Dîvânî'nin sandukası üzerine örtülmek üzere gönderilen örtünün üzerindeki talik hat, Afyonkarahisarlı Hattat Kirâmî tarafından hazırlanmış, sarayda altın sırma ile işlenmiştir¹⁷⁸.

Şu anda Sultan Dîvânî'nin sandukasında bulunan pûşîde, 1331/1312–13 tarihlidir. Sultan Reşad'ın gönderdiği bu yeşil, murassa ve musanna örtünün de Sultan Dîvânî sandukasına örtüldükten sonra, boşa kalan 1894'te Sultan II. Abdülhamid'in hediyesi olan kırmızı örtü hâl-i hazırda. Abâ Pûş Mehmed Bâli Çelebi'nin sandukası üzerinde bulunmaktadır.

1331/1312–13 tarihli pûşîdenin üzerinde destarlı sikke içerisinde '*Yâ Hazret-i Mevlânâ*', sağ tarafında '*Ve kefâ billâhi şehîdâ*'¹⁷⁹, sol tarafında '*Muhammed Rasûlüllâh*' yazılıdır. Daha sonra alt alta; '*Elâ inne evliyâallâhi lâ havfün aleyhim velâhüm yahzenûn*'¹⁸⁰; '*Destûr yâ Hazret-i Sultan Dîvânî*'; '*Baver bekün ki ber serem eğer âyet Mesih, derdi ki yâdigârı küdarem deva kûnet*'¹⁸¹, ifadeleri nakşedilmiştir. Örtünün yanlarında '*innallahe yağfir'uz-zunûbe cemîan innehû hüve-el ğafûr-ur rahîm*'¹⁸², (Zümer Sûresi 53. Ayet) ayeti ta'lik üzere yazılmıştır.

Sultan Reşad'ın hediye ettiği, bugün mevcut olan pirinçten mamul parmaklıklar, 1960'lı yıllara kadar bir sandıkta beklemiş ve Kemal Bayık'ın

¹⁷⁴ Pûşîde: Farsça, '*pûşî=örtmek, örtünmek*' ten. Örtü. Bkz., İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük*, C. III, s.2535. Sözkonusu pûşîde, 1876–77 yılında, Kemâleddin Çelebi'nin Postnişînliği zamanındaki yangın sonrası, yeniden yapılan pûşîde olsa gerektir.

¹⁷⁵ BOA, DH. MKT, DN:234, GN:76/1.

¹⁷⁶ 1265/1849–50 tarihli eski pûşîde, şu anda Sultan Dîvânî Mevlevihâne Müzesinde sergilenmektedir.

¹⁷⁷ BOA, DH. MKT, DN:234, GN:76/1.

¹⁷⁸ Süleyman Gönçer, *Afyon İli Tarihi*, C. II, İleri Ofset Matbaacılık, Afyon 1991, s.100, 188.

¹⁷⁹ "Şahid olarak Allah yeter". (Nisa Sûresi 79. Ayet)

¹⁸⁰ "Haberiniz olsun; Allah'ın velîleri, onlar için korku yoktur, mahzun da olmayacaklardır". (Yunus Sûresi 62. Ayet)

¹⁸¹ Sultan Dîvânî'ye âit olan bu beyitin anlamı: Benim derdim öyle bir derttir ki, başucuma Mesih bile gelse, ancak senin yadigârın olan deva eder.

¹⁸² "Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayıcı, çok merhametlidir" (Zümer Suresi/53)

müezzinlik yaptığı yıllarda şimdiki yerine monte edilmiştir. (Sultan Reşad'ın hediyesi olan parmaklıkların, uzun bir dönem bekledikten sonra yerine monte edildiği böylece anlaşılmaktadır)¹⁸³.

Afyonkarahisar Mevlevihânesi, 1292/1876–77 yılında, büyük bir yangına maruz kalmıştır. Şeyh Kemâleddin Çelebi zamanındaki yangın sonrası yeniden inşa için gerekli mâlî kaynak mevcut olmadığından - padişaktan yardım istenmiş olsa da - borç alma yoluna gidilmiştir. Alınan borç çok yüksek meblağlara ulaştığından Çelebi'nin ömrü bu borcu kapatmaya kifayet etmemiş, bu borç yükü Şeyh Ali Celâleddin Çelebi dönemine sarkmıştır¹⁸⁴.

Ali Celâleddin Çelebi, babası zamanından kalan tamir ve tevsi' çalışmalarının devamı niteliğinde, mâlî durumu tekrar yapılandırmak üzere girişimde bulunmuştur. Şûrâ-yı Devlet'e, 6 Rabû'1 Âhir 1321/14 Eylül 1896 tarihli müracaatının ardından, alınan karar gereği; dedegân ve ehl-i mutribân aylıkları ile Mevlevihânenin tamiri için, beş karye ağnam rusûmu tahsis edilmiştir¹⁸⁵.

6 Haziran 1312/18 Haziran 1896 tarihli bu karara göre tahsisi yapılan köyler, buralardaki koyun, keçi, tiftik miktarları ile toplam tahakkuk eden vergi şöyledir¹⁸⁶:

1305 / 1889 Senesi ¹⁸⁷					
Köy	Tahakkuk Eden Vergi	Toplam	Koyun	Keçi	Tiftik
Çukur	1506	307	282	8	17
Karaarslan	6690	1552	1356	0	196
Büyük Kalecik	14103	3332	2739	5	588
Küçük Kalecik	08433	2036	1549	1	486
Gezler	02752	0666	0503	0	163
Toplam	33484	7839	6429	14	1450

¹⁸³ Senih Bayık ile 16 Şubat 2010 tarihli mülakat. Hamdi Özkara'nın ifadesinde, Sultan Dîvânî'nin sandukasının etrafında sarı tunç parmaklıklardan söz edilmektedir. Bkz., Hamdi Özkara, *a.g.e.*, s.81.

¹⁸⁴ Mustafa Karazeybek, *a.g.m.*, s.298-352.

¹⁸⁵ BOA, Şûrâ-yı Devlet Evrakı (Ş.D.), DN:2977, GN:56/1.

¹⁸⁶ BOA, ŞD, DN:1567, GN:10/3.

¹⁸⁷ MMA, Zarf No: BOA, ŞD, DN:1567, GN:10/3.

Aynı uygulama ertesi yıllarda da devam etmiş olup, ayrıntıları şöyledir:

1306 / 1890 Senesi¹⁸⁸					
Köy	Tahakkuk Eden Vergi	Toplam	Koyun	Keçi	Tiftik
Çukur	2398	604	376	15	213
Karaarslan	7480	1761	1465	00	296
Büyük Kalecik	16186	3855	3079	02	774
Küçük Kalecik	05137	1273	0879	00	394
Gezler	06018	1452	1107	01	344
Toplam	37221	8945	6906	18	2021

Koyun, keçi ve tiftik sayısındaki artışla birlikte ikinci yılda tahsil edilen verginin, ilk yıla göre daha fazla olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle Gezler Köyü'nden tahakkuk eden miktar, iki katından daha fazla artmıştır.

1307 / 1891 Senesi¹⁸⁹					
Köy	Tahakkuk Eden Vergi	Toplam	Koyun	Keçi	Tiftik
Çukur	2368	1011	890	000	121
Karaarslan	6172	1455	1205	000	250
Büyük Kalecik	16660	4007	3079	016	912
Küçük Kalecik	02436	0583	0458	000	125
Gezler	04017	0979	0682	038	259
Toplam	31653	8035	6314	54	1667

1308 / 1892 Senesi¹⁹⁰					
Köy	Tahakkuk Eden Vergi	Toplam	Koyun	Keçi	Tiftik
Çukur	1809	417	0372	000	45
Karaarslan	6177	1425	1268	000	157
Büyük Kalecik	17490	4206	3232	016	958
Küçük Kalecik	05448	1383	0856	010	517
Gezler	01072	0246	0223	000	023
Toplam	31996	7677	5951	26	1700

¹⁸⁸ BOA, ŞD, DN:1567, GN:10/3.

¹⁸⁹ BOA, ŞD, DN:1567, GN:10/3.

¹⁹⁰ BOA, ŞD, DN:1567, GN:10/3.

1309 / 1893 Senesi ¹⁹¹					
Köy	Tahakkuk Eden Vergi	Toplam	Koyun	Keçi	Tiftik
Çukur	4870	1132	983	00	149
Karaarslan	7818	1791	1630	00	161
Büyük Kalecik	19155	4593	3549	35	1009
Küçük Kalecik	03852	1000	0558	00	432
Gezler	05586	1324	1476	00	248
Toplam	41281	9840	7796	35	1999

1310 / 1894 Senesi ¹⁹²					
Köy	Tahakkuk Eden Vergi	Toplam	Koyun	Keçi	Tiftik
Çukur	03313	822	549	16	257
Karaarslan	16323	3891	3096	04	791
Büyük Kalecik	07176	1656	1472	00	184
Küçük Kalecik	05113	1198	1012	01	185
Gezler	01840	0432	0363	00	069
Toplam	33766	7999	6492	21	1486

1311 / 1895 Senesi ¹⁹³					
Köy	Tahakkuk Eden Vergi	Toplam	Koyun	Keçi	Tiftik
Çukur	8823	2105	1671	1	433
Karaarslan	20140	4777	3868	5	904
Büyük Kalecik	06204	1524	1087	1	436
Küçük Kalecik	06522	1509	1330	0	179
Gezler	03275	0866	716	2	148
Toplam	45364	10781	8672	9	2100

1312 / 1896 Senesi ¹⁹⁴					
Köy	Tahakkuk Eden Vergi	Toplam	Koyun	Keçi	Tiftik
Çukur	4917	1196	866	000	310
Karaarslan	5871	1330	1254	000	076
Büyük Kalecik	20133	4814	3783	011	1025
Küçük Kalecik	04999,20	1239	0866	033	0384
Gezler	04154	1088	0887	002	199
Toplam	40074,20	9667	7632	46	1994

¹⁹¹ BOA, ŞD, DN:1567, GN:10/3.

¹⁹² BOA, ŞD, DN:1567, GN:10/3.

¹⁹³ BOA, ŞD, DN:1567, GN:10/3.

¹⁹⁴ BOA, ŞD, DN:1567, GN:10/3.

BEYANI ¹⁹⁵					
Tahakkuk Eden Vergi	Toplam	Koyun	Keçi	Tiftik	Sene
33.484,20	7939	6429	14	1450	1305
37.221,00	8945	6906	18	2021	1306
31.652,20	8035	6314	54	1667	1307
31.996,20	7677	5951	26	1700	1308
41.281,20	9840	7792	35	1999	1309
33.766,00	7999	6492	21	1486	1310
45.364,20	10781	8672	09	2100	1311
40.074,20	9667	8632	46	1994	
294.842,00	70883	56192	223	14417	Yekün

Yedi yılda toplam 294.842,00 kuruş vergi tahsil edilmiştir. En az tahsilâtın olduğu yıl 31.652 kuruş ile 1307/1891 iken, en fazla tahsilât da 1310/1895 ve 1311/1896 yıllarında olmuştur¹⁹⁶.

Yukarıdaki ek gelirler devam ederken Kemâleddin Çelebi döneminden kalan imar gayretlerinin bir diğeri de; derviş odaları, matbah ve diğeri müstemilâtın tamamlanmasına yönelik çalışmalardır. Zirâ Mevlevî dedeleri ve dervişlerinin barınması açısından önemli olan bu müstemilâtın ikmalî zarûrî olduğundan, özellikle takibatı yapılmış ve konu Sadaret Makamı'na havale edilmiştir. Yapılacak imâr çalışmasıyla ilgili ayrıntılar 20 Şevval 1315/13 Mart 1898 tarihli tezkirede mevcut bulunmaktadır. Sadaret Makamı'nın söz konusu tezkiresinde dergâhın, odalar, mutfak ve diğeri müstemilâtının hâlen inşa edilemediği, daha önceki inşâ faaliyetlerinin Hazîne-i Hassa tarafından gerçekleştirildiği, yine aynı Mevlevîhâne için 49.494 kuruşa ihtiyaç olduğu bildirilmiştir¹⁹⁷.

Bu çalışmalar tam bitirilmeden, 1876–77 yangınından yaklaşık yirmi beş sene sonra Mevlevîhâne tekrar büyük bir yangına maruz kalmıştır. Bu yangından sonra tekrar inşa edilip 1908'de hizmete açılan mevlevîhanenin bazı imar işleri, ilerleyen yıllarda da devam etmiştir.

5 Muharrem 1331/15 Aralık 1912 tarihinde, Padişah'a bir keşifname arz edilmiş olup¹⁹⁸, buna göre Mevlevîhânenin pûşîde, şebeke-i saadet¹⁹⁹ ile birlikte,

¹⁹⁵ BOA, ŞD, DN:1567, GN:10/3.

¹⁹⁶ Bu iki yıl, Celâleddin Çelebi'nin Postnişînlığının ilk yıllarıdır.

¹⁹⁷ BOA, Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO), DN: 8245, GN:6/1.

¹⁹⁸ MMA, Zarf No: 234/69.

¹⁹⁹ Şebeke: Ağ. Türbe ve mezarların etrafını çevreleyen parmaklık.

minber, kapı ve sanduka kaidesinin mermerinin yapımı dışında, boya ve tesviye için bazı gerekli malzemelere ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir²⁰⁰.

1912 ve 1913 yıllarındaki bu imâr çalışmalarının ardından, sebebini bilmediğimiz küçük bir yangın daha vuku bulmuştur. Tadilat faaliyetleri için Hazine-i Hassâ'ya müracaat hususunda, Konya Mevlânâ Dergâhı'nın da tensîb ve tasvîbine müracaat edilmiştir²⁰¹. Yangının dumanından oldukça etkilenen Râşid Çelebi'nin tedavisi de uzun sürmüştür²⁰². Buradan hareketle, yanan bölümün Şeyh Dairesi olduğunu söyleyebiliriz.

4. 1902 YANGINI VE YENİDEN İNŞA

4.1. YANGININ SEBEP VE SONUÇLARI

1902 tarihinde zuhur eden yangının geride bıraktığı maddî hasarın ardından, Afyonkarahisar'ın altından kalkmakta çok zorlanacağı bir bilanço ortaya çıkarmıştır. Mevlevîhânenin de tamamen yandığı bu felâket, hem Afyonkarahisar'ı hem de Afyonkarahisar Mevlevîhânesi'ni ilgilendiren ciddiyette idi. Aşağıdaki başlıklarda ayrıntılarına değindiğimiz 1902 yangını, Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin tarihindeki en önemli inşâ sorununu da beraberinde getirmiştir.

4.1.1. Yangın Öncesi Mevlevîhânenin Mîmârî Yapısı

Daha önceki dönemlerde de büyük yangınlar yaşamış olan²⁰³ Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin son (belki de en büyük) yangın öncesi mîmârî durumunu zikretmek faydalı olacaktır. Mevlevîhânenin 1902 yangınından önceki hâlinin detayları, Agnes Dick Ramsay'ın Ağustos 1890 tarihli notlarında, şu şekilde yer almaktadır:

“Tekke; merkezinde, mermer sütunların taşıdığı bir çatıyla kaplı, güzel bir mermer şadırvanın bulunduğu, taşla pekâlâ döşenmiş, temiz bir avluyu çevreleyen, birtakım muhkem görünüşlü haneler ve zarif bir camiden meydana gelmektedir. Su, her birinin yanına, bir içme bardağının zincirle iştirilmiş olduğu bir düzine emzikten akmaktadır. Cami, murabbain bir tarafında kendi başına durmaktadır. Cami ve en yakın hane arasında; Şeyhin hanımlarının ikamet ettikleri ev olan, kafesli pencereli, büyük, beyaz bir hane ve koyu, zarif servileri ve Müslüman kadınların kabirlerini

²⁰⁰ MMA, Zarf No: 234/52,65,97.

²⁰¹ MMA, Zarf No: 234/92. Yine aynı belgeye göre; yanan bu bölüm, daha önceden de iki defa yanmış, ikisinde de Sultan Abdülmecid'in, özel ilgisi sayesinde, Hazine-i Hassa'dan yardım alınmıştır.

²⁰² MMA, Zarf No: 234/129-a, 225/1.

²⁰³ Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin maruz kaldığı yangınlar: 1560, 1683, 1876, 1902 yılları. Bkz., Hasan Özönder, “Afyon Mevlevîhânesi”, 5. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler) 3-4 Mayıs 1991, Ayrı Basım, Konya 1991, s.97-124. Hamdi Özkara'ya göre, 1844'te de Mevlevîhâne tamamen yanmıştır. Bkz., Hamdi Özkara, a.g.e., 79.

işaretleyen, düz, sivri taşlarıyla bir kabristan göze çarpmaktadır. Caminin içerisi geniş, azametli ve arkadaki pencereler vasıtasıyla iyi aydınlatılmıştır. Musikî erbabı için, dar bir merdivenle erişilen, küçük bir mahfil bir köşede bulunmaktadır. Son derece iyi cilalanmış zeminiyle geniş bir murabba, semazenler için korkulukla çevrilmiştir. Girince soldakiler, korkuluğun dışında, çift sıra hâlinde, müteveffa derviş şeyhlerin kabirleridir. Bunlar, koyu yeşil kumaşlarla ve güzel ve pahâli nakışlarla örtülü meyilli üstleri ve her birinin başında dev, beyaz bir sarıkla; mutat, yüksek, tabut şekillidirler. Korkuluğun bir köşesinde, bir kabir, kalanlardan öteye çıkmıştır ve ayakucunda; yakılmamış, uzun mumlar taşıyan, tunçtan, gümüş kakmalı, dört kocaman şamdanı olan bir mihrap bulunmaktadır²⁰⁴.

Mîmârî yapısıyla, ulvî bir havayı barındıran ve insanı etkisi altına alan bu Mevlevîhâne, 1902'deki büyük yangında sandukalar hariç tamamen yanmış ve ne yazık ki yukarıda anlatılan güzelliklerden günümüze bir şey kalmamıştır.

4.1.2. Yangının Sebebi

Daha önceden bu yangınla ilgili yayımlanmış bazı makaleler; yangının başlangıcı, bıraktığı hasar ve sonraki süreç hakkında net bilgi vermemektedir. 1902 yangınının hem Mevlevîhâneye, hem de kente getirdiği maddî-mânevi hasar, elimizdeki belgelerde daha net ve ayrıntılı bir şekilde mevcuttur.

Yangının çıkış noktasının bir Ermeni evinin olduğu konusunda fikir birliği vardır. Özellikle Ömer Fevzi Atabek (ö.1971)²⁰⁵ ve Hamdi Özkara'nın henüz yayımlanmamış eserlerinde, yangın ile ilgili detaylar yer almaktadır.

Yangın, Ağustos 1318 (1902)'de, bir Perşembe gecesi çıkmıştır. O gece Ömer Fevzi Atabeklerin komşusu Cırıkların Kâmil'in düğünü yapılmıştır. Eğlence için düğün evine davet edilen bando takımı, kısa bir süre çalgı çalmayı bırakmış ve ardından şehirde yangın olduğuna dair bir duyuru mahiyetinde olan tüfek sesleri gelmeye başlamıştır. Yangının bir Ermeni evinde çıktığı hemen anlaşılmış, ateşin şiddetinden gece karanlığı gün gibi aydınlanmıştır. Hızlı bir şekilde diğer evlere de sirayet eden yangın, halkı korkuya sevketmiştir. Bu hengâmede insanlar hâliyle evlerindeki eşyaları kurtarmanın telaşına düşmüşlerdir. Alevler, Kale ile Hıdırlık arasını esir almış, çoğunlukla Ermeni vatandaşların evleri yanmıştır. Yangından kaçırılarak Hıdırlık yamaçlarına konulan eşyalar, ulaşım yollarının kapanmasına

²⁰⁴ W. Mitchell Ramsay, *a.g.e.*, s.269–277.

²⁰⁵ Ömer Fevzi Atabek (1883–1971): İlk (mahalle mektebi), orta (Sultanî) yi Afyonkarahisar'da, lise (İdadi) yi Bursa da, üniversiteyi de İstanbul Muallim Mektebinde okumuştur. Sivas, Silifke, Ankara, Bilecik'te öğretmenlik ve Milli Eğitim Müdürlüğü yapmıştır. Süleyman Demirel öğrencilerindendir. 1948 yılında kendi isteği ile emekli olmuştur. *Hayatım* ve *Afyon Tarihi* adlı iki eseri vardır. (Torunu Selahattin Ural ile 22 Şubat 2011 tarihli mülakatımız).

sebepe olmuştur. Yeterli söndürme takviyesinin olmayışından olsa gerek, yangın üç gün sonra kendiliğinden sönmüştür. Yangın esnasında dikkat çekici bir diğer durum ise, Ermeni evlerinin alt katlarından patlama seslerinin duyulmuş olmasıdır. Bu patlamalardan anlaşılan odur ki Ermeniler, evlerini cephaneliğe çevirmişlerdir²⁰⁶.

Özkara da yangının Ermeni mahallesinde başladığını, kendisinin o günlerde altı yaşında olduğunu ifade etmektedir²⁰⁷. Muharrem Bayar'a göre yangın, Yenice Mahâllesi'nden, Tüccar Şirpenyan Arakli isimli Ermeni'nin evinde çıkmıştır.

Atabek'in notlarına göre yangının hududu şu şekilde idi:

“Hıdırlık ile Kale yan tarafları, yangının hududunu teşkil etmekle beraber, üst taraf hududu [ise] kale eteğinde bulunan Ermeni Kilisesi önünden aşağı Pazar Mescidi[ne kadardır]. Arka tarafından Protestan Kilisesi'ne hizadan kuleli tahtalı denilen camiler ve buradan hark teşkil eder. Alt taraf sınırına gelince, Atiye Camisi, Kireç Pazarı, Ak Mescid ve bu hizadan ibaret idi. Yangın bitimi[ne] müteakip Eskişehir'den, bir vagon, harikzedegâne²⁰⁸ dağılmak üzere ekmek gönderilmişti ve vagon açıldığı zaman ekmeklerin küflenmiş olduğunu gördük.²⁰⁹”

Yangının şiddetine de değinecek olursak; Mevlevîhânenin civarında üçüncü Germiyan Hükümdarı Süleyman Şah Çelebi tarafından yaptırılan iki lulalı mermer kitabeli bir çeşme²¹⁰, etrafını çevreleyen evlerin ateş yığınları arasında kalması neticesinde kireç ve toprak hâline dönüşmüştür²¹¹. Hamdi Özkara bu mâlumâtı, kütüphane memuru Bekir Sıdkı Efendi'den almıştır²¹².

Yangının, Afyonkarahisar Tarihi'ndeki kalıcı etkisi, Çizmecizade Vehbi Efendi (ö.1937)'nin²¹³ Yangın Destanı adlı şiir yazmasına da ilham kaynağı olmuştur²¹⁴:

²⁰⁶ Ömer Fevzi Atabek, *a.g.e.*, s.89–93.

²⁰⁷ Hamdi Özkara, *a.g.e.*, s.80,81.

²⁰⁸ Harikzedegân: Yangında zarar gören.

²⁰⁹ Ömer Fevzi Atabek, *a.g.e.*, s.89–93.

²¹⁰ Yangından önce var olduğu bilinen çeşmenin kitabesi : ‘*Bismillâhirrahmanirrahîm, Bünüye hâzihi's-sikâye fi eyvâmu devleti sultân Süleyman Şah Bin Muhammed Şah Bin Yakub Şah, sene erbaa ve sitte mie.*’

²¹¹ Hamdi Özkara, *a.g.e.*, s.76.

²¹² Hamdi Özkara, *a.g.e.*, s.11.

²¹³ Çizmecioğlu Vehbi (1878–1937): Afyonkarahisar'lı şair bir ailedendir. Liseyi bitirince Tapu Kalemünde çalışmaya başlamıştır. Bir süre trenlerde seyyar katar polisliği, Maarif ve İl Dâimî Encümen başkâtiplikleri yapmıştır. Daha sonra Nâfia Evrak Kayıt memurluğu görevinde bulunmuş, birçok ilde (Bursa, İzmir, İstanbul) şiirleri genç yaşta iken yayımlanmıştır. Bkz., İbrahim Yüksel, *Sessiz Tanıklar*, Afyonkarahisar Valiliği, Ankara 2008, s. 56,57.

²¹⁴ Mustafa Eravcı, “Afyonkarahisar Mevlevîhânesi”, *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No: 42, Afyon 2002, s. 204–231.

Yangın Destanı

Ağustos bin üç yüz on sekiz idi
Karahisâr'da harîk oldu nümâyân
Bu yangın ateşten bir deniz idi
Kaplayıp beldeyi eyledi umman.

Dört cami, bin üçyüz onsekiz hane
İki hamam kül oldu hep yâne yâne
İki dergâh-i şerîf, bir de dersane
Oldu bir gün içre, hâk ile yeksan.

4.1.3. Yangının Sonuçları ve Hasar

Her hâliyle Afyonkarahisar tarihinin en esef verici olaylarından biri olan bu büyük yangın neticesinde, ilgili makamlara tebliğ edilen hasar tespit raporları, maddî hasarın vehametini göstermektedir. Mevlevîhâneyle birlikte, içerisinde bulunan ilmî ve fikrî eserlerin de yanması, manevî zenginliğin de hasara uğradığını gösteren diğer bir gerçekliktir²¹⁵. Tek tesellî kaynağı ise bu büyük felakette hiç can kaybının olmayışdır.

Yangının hemen ardından, 16 Ağustos 1318/29 Ağustos 1902 tarihinde, Karahisâr-ı Sâhib Mutasarrıfı Muhammed ve Karahisâr-ı Sâhib Fırkası Kumandanı Ferit Bey'lerin ortaklaşa tebliğ ettikleri telgrafta yangın Padişaha ihbar edilmiş; Eskişehir ve İzmir'den yardım geldiği, İzmir ve Şucurbolu (?) kumpanyaları tarafından yangında mağdur olanlar için on günlüğüne otuz vagonun (prefabrik ev) meccanen verildiği bildirilmiştir²¹⁶. Aynı gün Hüdavendigâr Valisi'nin, Mâbeyn-i Humâyûn-u Mülûkâne Başkitabet-i Celîlelesi'ne çektiği telgrafta; 3 cami, 2 tekke, 1 kilise, 2 mektep, 2 hamam, 25 dükkân, 245 İslâm, 804 Ermeni Hanesi'nin yandığı; 25 İslâm, 8 Ermeni olmak üzere toplam 33 dükkânın kullanılamaz hâle geldiği ifade edilmektedir. Toplam 1313 yapının zarar gördüğünün beyan edildiği telgrafta, 1225 İslâm ve 4020 nüfus Ermeni'nin meskensiz kaldığı da bildirilmiştir²¹⁷.

²¹⁵ Hamdi Özkara, *a.g.e.*, s.51.

²¹⁶ BOA, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabeti (Y.PRK. BŞK.), DN:67, GN:7/1.

²¹⁷ BOA, Y.PRK.BŞK., DN:67, GN:7/5. Yangında Jandarma birliklerinin nasıl çalıştıkları ve kullanılan araç-gereçler için bkz., BOA, Y.PRK.BŞK. DN:67, GN:7/6. Yangın sonrası ile ilgili, bugüne kadar yapılmış hasar tespitleri şöyledir: İbrahim Yüksel'e göre; 4 cami, 1318 ev, 2 hamam, 2 dergâh ve 1 dersane. Bkz., İ.Yüksel,

Elem verici bu durumun haberini alan Sultan II. Abdülhamid, öncelikle Sultan Dîvânî Dergâhî'nin ve diğer dînî yapıların inşâsı için ferman yazmıştır²¹⁸.

4.2. YENİDEN İNŞA ÇALIŞMALARI

4.2.1. Yeniden İnşa Kararı ve Ödenek Sorunu

Yangından sonra yapılan ilk iş hâliyle Mevlevîhânedeki hasarın detaylı olarak tespiti ve yeniden inşa için gereken paranın miktarının belirlenmesi olmuştur. Bunun için, Ali Celâleddin Çelebi'nin de içinde olduğu bir komisyon kurulmuştur. Heyetin tespitleri ve Nezâret-i Evkâf-ı Humâyûn müfettişlerinin tetkikinden sonra ortaya çıkan inşa bedeli de, 600.000 kuruş olarak çıkarılmıştır²¹⁹.

Mevlevîhâne vakıflarının bu mevcut hâli ile gereken meblağı temin edemeyeceği aşikâr olduğundan, durum Evkâf Nezâretinin de dikkatinden kaçmamıştır. Hazırlanan raporda mesele beyan edilmiş ve çare olarak paranın büyük bir kısmının Maliye bütçesinden tedarik edilmesi gerektiği bildirmiştir.

Türbeler hariç, hemen hemen tamamen yanan Mevlevîhânenin inşâsında kullanılacak malzeme için gerekli bilgi Dâire-i Umûr-u Dâhiliyeden Sadaret Makamına iletilmiştir. Buna göre ihtiyaç duyulan kereste ve sairenin gümrük ve orman vergisinden muaf tutulması istenmiştir²²⁰. Bu da oldukça dikkate şayandır. Bu vesikadan, devlet kurumlarının Mevlevîhânelerin inşâsı ile yakından ilgilendikleri ve maliyetin düşürülmesi için çare aradıkları anlaşılmaktadır. Bu ve benzeri istekler, Mevlevîhânenin tekrar inşâsı için, Osmanlı kurumlarının hamiyetperverliğini göstermesi açısından önemlidir.

Sultanın ve nazırlarının başlangıçtaki kararlılıkları ve hızlarına rağmen gerek bürokratik engeller, gerekse mâlî zorluklar nedeniyle, inşâ beklendiği gibi hemen başlamamıştır.

a.g.e., s. 131., Muharrem Bayar'a göre; 3 cami, 1 Mevlevîhâne, 2 dergâh, 1 medrese, 2 mektep, 1 kilise, 2 hamam, 21 dükkân 172 Müslüman, 848 Ermeni evi yanmış. 33 adet dükkân kullanılmayacak halde 4800 nüfus açıkta kalmıştır. Ömer Fevzi Atabek'e göre: 1318 Hane, 4 cami, 2 hamam, 2 dergâh, 1 dersane yanmıştır. Bkz., Ömer Fevzi Atabek, *a.g.e.*, s.89-93.

²¹⁸ BOA, BEO, DN:1915, GN:143581/1. Bu belge, yangınla ilgili tarihin, ay, gün, yıl olarak tespiti açısından önemlidir. Günümüze kadar yangının günü ile ilgili tam bir tespit yapılamamışken, ilgili belgede, 25 Ağustos 1318 tarihinde Sadaret Makamından, Dâhiliye ve Evkaf-ı Humâyûn Nezâret-i Celîlesine gönderilen tezkeredeki ifade şu şekildedir: '*Şehr-i hâlin onbeşinci gecesini* [15 Ağustos 1318 / 28 Ağustos 1902] *Karahisâr-ı Sâhib'de vuku' bulan harikta Sultan Dîvânî Dergâh-ı Şerîfiyle müştemilatının muhterik olduğu beyanyla...*'.

²¹⁹ BOA, BEO, DN:2150, GN:161243/2.

²²⁰ BOA, ŞD, DN:2426, GN:32/1.

Nitekim yangının üzerinden nerede ise bir sene geçmiş olmasına rağmen inşasının başlamamış olması, Evkâf Nezâretinin 5 Temmuz 1319/18 Temmuz 1903 tarihinde konuyu tekrar gündeme getirmesine neden olmuştur²²¹.

Başlangıçta 600.000 kuruş olarak takdir edilen tamir bedelinden 400.000 kuruşunun Maliye hazînesinden karşılanacağı vurgulanmış, akabinde bunun 200.000 kuruşunun acilen tedariki istenmiştir²²².

Kalan 200.000 kuruşun ise Evkaftan karşılanması kararına varılmış ancak bu meblağın Evkâf İdaresi'nin anılan yılda Hüdavendigar Vilâyeti Mal Sandığından alacağı olan 5.624.000 kuruştan tahsil edilebileceği belirtilmiştir²²³.

Ne var ki Hazîne-i Celîle'ce ödenmesi gereken meblağın karşılığı, ilgili bütçede bulunmamaktadır. Zaten, ilgili sene bütçesinden 75.000 kuruşun kaldığı, bir sonraki yılın bütçesinden de 100.000 kuruşluk bir miktarın bile, zarûrî ihtiyacı olan diğer dinî kurumlar için şimdiden ayrıldığı, Mâliye Nezâreti tarafından beyan edilmiştir²²⁴.

Yazışmaların uzaması, bütçe ile alakalı problemin çözülememesi, inşa faaliyetinin daha da gecikmesine sebep olmuştur. Yangının üzerinden on dört ay geçmiş olmasına rağmen, ödenek ile ilgili sorunun çözülmediği, Bursa Hüdavenigar Vilayeti Valisi Reşîd Bey'in 15 Teşrîn-i Evvel 1319/28 Ekim 1903 tarihli telgrafından da anlaşılmaktadır²²⁵.

Naticede, Ali Celâleddin Çelebi'nin gayretleri ve Bursa Valisi'nin durumu sahiplenmesi sonucu mâli problem çözülmüştür. Nihayetinde, bir önceki sene (1318) bütçesinin bakiyesi, bir sonraki seneye (1320) aktarılarak, ilgili ödeneğin tahsisatı karara bağlanmıştır²²⁶.

²²¹ BOA, BEO, DN:2150, GN:161243/2.

²²² Bu gibi durumlarda kullanmak üzere, Maliye Bütçesinde o yıl için 300.000 kuruşun bulunmaktadır. Bkz., BOA, BEO, DN:2156, GN:161699.

²²³ BOA, BEO, DN:2156, GN:161699., BEO, DN,2156, GN,161699/3.

²²⁴ BOA, BEO, DN:2179, GN:163396/1,2,3., M.V., DN:107, GN,59/1.

²²⁵ BOA, BEO, DN:2215, GN:166079/3.

²²⁶ BOA, BEO, DN:2179, GN:163396/12.

4.2.2. Yeniden İnşa ²²⁷

Yeniden inşa süreci, mâlî yönden hesabı yapıлып ödeneğin karşılanması hususunda gerekli girişimlerin gerçekleşmesinin hemen ardından başlamıştır.

İnşaatın nihayete ermesi ve müstemilatının tamamlanıp Mevlevîhânedeki geleneksel yaşantı biçiminin bir an önce hayata kavuşmasını, hem şeyh ailesi hem de dervişler büyük bir özlemlerle beklemişlerdir. Belirli aralıklarla düzenlenen semâ törenlerinin bir an önce icrâ edilmeye başlanması için dervişlerin ve halkın katkısı takdire şayandır.

İnşaat sırasında ne yazık ki kubbeler yıkılmış, çare olarak saraydan gönderilen Hacı Bey isimli mimarın nezaretinde tekrar yapılmıştır. Bu beklenmedik durum, Mevlevîhânedeki etkinliklerin yeniden başlama sürecini uzatmış ve bütçeye 20.112 kuruşluk, ek bir külfet getirmiştir²²⁸. Akabinde, yangında hasar gören 1844 yapımı minare de tamir edilmiştir²²⁹.

Mevlevîhânenin yeniden inşası sırasında uygulanan yerleşim düzeyinde değişiklikler de olmuştur²³⁰. Semâhane ve mescit bölümünün iç içe olduğu, kadın mahfilinin yine eskisi gibi türbelerin doğu yönünde inşa edildiği bu günkü durumuna kavuşan Mevlevîhâne bünyesine, çelebi ailesi için de yeni bir konak ilave edilmiştir²³¹.

İnşa sırasında, halkın iş gücü olarak katkısının olduğu önemli bir gerçeklik olduğunu yukarıda da belirtmiştik. Halkın yardımına başvurmak konusunda bununla yetinilmemiş, nakdî yardım konusunda da önemli destek sağlanmıştır. Bunun için, her biri 10 kuruşluk makbuz koçanı bastırılmış olup, muhtevası şöyledir:

“Taht-ı Himâye-i Mufâhhara-i Hazret-i Hilâfetpenâhî’de teşkiline irâde-i merâhim-i âde-i Hazret-i Cihanbânî şeref ü mûtaallık buyurulan iâne makbuzu. Karahisâr-ı Sahib’de vuku’ bulan harîk-ı hâilerin musâb olan İslâm ve Hıristiyan tebea-i şâhânenin âcilen (...) (...) ihtiyacı için tertib olunan iâne biletidir. 10 Guruş. (Arkadaki Mühür): Karahisâr-ı Sahib İâne Komisyon-u Âlî’si /1320²³².”

²²⁷ Mevlevîhânenin inşasında İzmir’li Ermeni usta Andon’a görev verilmiştir. İnşa sırasında kış mevsiminin girmesi sebebiyle üzeri geçici unsurlarla kapatılmıştır. Bu zayıf örtü bir akşam çökmüşse de elverişsiz hava şartlarından dolayı müdahale edilememiştir. Yapı kârgir olarak inşa edilmiştir. Bkz., H. Özönder, *a.g.m.*, s. 97-124.

²²⁸ Ş. Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s.454., H. Özönder, s. 97-124.

²²⁹ Mustafa Eravcı, *a.g.m.*, s.204-231.

²³⁰ Ş. Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s.461.

²³¹ Mustafa Eravcı, *a.g.m.*, s.204-231. Eravcı, bu yapının Birinci Dünya Savaşında tamamen yanmış olma ihtimalini düşünmektedir.

²³² Bkz., Belge No-2.

4.2.3. Açılış

Sıkıntılı ve zor bir süreçten geçen Afyonkarahisar Mevlevîhânesi, âdetâ büyük bir mücadelenin başarıyla sonuçlanmasının sembolü niteliğinde, ihtişamlı yapısıyla 1908 yılında güzel bir törenle açılmıştır²³³.

Halkın ve resmî erkânın heyecanlı katılımıyla, Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'nin riyasetinde ve dönemin müftüsü Çil Hafız Efendi'nin de eşlik ettiği duâ ile açılışı yapılmıştır. Törende bulunan, o dönemin önde gelen şahıslarının isimleri şöyledir: Şeyh Ali Celâleddin Çelebi, Şeyh Ali Celâleddin Çelebi Oğlu Veled Çelebi, Çil Hafız Ali Rıza Efendi, Müftü Yunus Hoca Oğlu Ömer Efendi, Ermenî Papazı Ardeşir, Nuri Paşa Oğlu Mollazade Besim Bey, Sardeddin Çelebi, Hamza Hoca, Nuri Dede Oğlu Saatçi Con Ahmet, Hacı Ali (Bayraşa) Dede, Mollzade Sadık Bey, Fahreddin Hoca (Müderris), Türbedar Hilmi Dede, Mehmed Dede, Neyzen Feyzi Dede, Nuri Dede Oğlu Saatçi Ali Dede (İdemen), Mollazade Hacı Nuri Paşa, Musamcızade Müftü Ali Rıza Efendi, Sarı Hacı Oğlu Ahmet Bey, İskender Bey, Nihat Niyazi, Nakibzâde Salim Bey, Ömer yahut Bekir Çelebi, Mollazade Azmi Bey, Ermeni Cemaatinden Tüccarİşiloğlu²³⁴.

1908'den günümüze kadar, ana yapısının orjinalliğini korumuş olan Mevlevîhânenin bazı bölümleri muhafaza edilememiştir. Mevlevîhânenin doğu kısmındaki *harem dairesi* ile batı cihetindeki selamlık mevcut değildir. Korunamayan diğer alan ise, Mevlevî geleneğinin önemli unsurlarından olan hamuşândır²³⁵. Mevlevî geleneğinin temsilcilerinin mezarlarının bulunduğu bu alanın, Mevlevîhânenin doğu kısmında olduğu bilinmektedir. Bahçede kalan yegâne mezar, Namık Kemal'in annesi Fatma Zehra Hanım (ö. 1848)'in mezarıdır.

²³³ Bkz., Resim-9.

²³⁴ 1980'li yıllarda, Yusuf İlgar'ın Kemal Bayık'tan tespiti olan bu isimler için bkz., Yusuf İlgar, *a.g.m.*, s.241-270.

²³⁵ Hamûşân: Susanlar demektir. Ölmüş olanlar, vefat etmiş olanlar arlamına kullanıldığı gibi mezarlık anlamına da gelir. Bkz., Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevîlik Âdab*, s. 21.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALİ CELÂLEDDİN ÇELEBİ DÖNEMİ'NDE AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ'NİN VAKIF MESELELERİ

1.VAKIF İŞLERİ

Vakıflar, İslâm Dini'nin temel prensiplerine dayanarak hizmet veren kurumlardır. Ayrıca günümüzde devletin îfâ etmekle yükümlü olduğu birçok kamu hizmetleri de özellikle Osmanlı döneminde vakıflar yoluyla yerine getirilmiştir.

Tanzimata kadar, başta Osmanlı Devleti olmak üzere bütün İslâm Devletlerinde; ilköğretim müesseseleri olan sıbyan mektepleri, ortaöğretim ve yüksek öğretim müesseseleri olan medreseler, tamamen vakıf yoluyla kurulmuş ve hizmet vermişlerdir.

Sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin îfâsında da vakfın önemli bir yeri vardır. Belediyelere ait birçok hizmetler, esnaf teşkilatları ve ordu yardımlaşma kurumlarının gerçekleştirdiği hizmetler de vakfın görevleri arasındadır. Kısaca kamu yararı bulunan her hizmetin, ihmale uğramadan ve sürekli olarak uygulanması için vakıf müessesesine başvurulmuştur²³⁶.

İçerisinde; eğitimden barınmaya, ibadetten sanat eğitimine kadar çok çeşitli etkinlikleri bünyesinde barındıran birçok tarikatın tekke ve dergâhları da vakıflar tarafından inşa ve imar edilmiştir. Bununla da kalınmayarak gerektiğinde ihya ve tamiri, yettiği kadarıyla kendi vakıflarından, yetmediğinde ise yeni tesis edilen vakıflardan gerçekleştirilmiştir. Hâliyle aynı durum Mevlevîhâneler için de geçerlidir.

Afyonkarahisar Mevlevîhânesi, kendi vakıflarının yanısıra Osmanlı Devleti tarafından da sürekli sahiplenilmiş, korunmuş ve imâr faaliyetleri de sürekli desteklenmiştir. Bu sayede Sultan Dîvânî Mevlevîhânesinin çok sayıda ve zengin vakıfları teşekkül etmiştir.

²³⁶ Ahmet Akgündüz, *a.g.e.*, s. 42.

1.1. AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ VAKIFLARI

Şeyh Ali Celâleddin Çelebi Dönemindeki vakıf işleri ile ilgili mevzumuzaya geçmeden önce, Afyonkarahisar Mevlevîhânesi Vakfiyelerine kısaca bir göz atmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1.1.1. Celâleddin Çelebi Döneminden Önce Oluşturulan Vakıflar

Osmanlı Devleti asırlar boyunca Mevlevîhânenin masraflarını karşılamak üzere muhtelif vakıflar kurmuştur. Osmanlı Devleti, genel bir uygulama olarak diğerleri gibi Mevlevîlik ile ilgili vakıfları korumuş ve gelir kaynaklarına yapılan müdahaleleri engelleme hususunda her zaman titizlik göstermiştir²³⁷.

Afyonkarahisar Mevlevîhânesine ilk vakıf, Germiyan Hükümdarı I. Yakub Bey tarafından yapılmıştır. Ulu Arif Çelebi (ö.1320), Mevlevîliği yaymak için yaptığı seyahatler sırasında Afyonkarahisar ve Kütahya'yı da ziyaret etmiş, akrabalık ilişkisi bulunan I. Yakub Bey, onun için bazı köyleri vakfetmiştir. Bu vakıf, Afyonkarahisar'da Mevlevîlik ile ilgili ilk vakıf olarak bilinmektedir.

Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin ve burada yaşayan dervişlerin bir takım ihtiyaçlarının temini ile Mevlânâ torunlarının çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için hayırsever kişiler tarafından tahsis edilen vakıflar şu şekilde tasnif edilmiştir.

1- Germiyan Alişîr oğlu Yakup Han yahut Sultan Dîvânî Efendi Vakfı: Yukarıda da zikrettiğimiz bu vakıf, *Sultan Divânî Mehmed Efendi Vakfı* diye meşhur olmuştur. Vakfiyesi 1392 yılında yenilenmiştir. Vakfiyede; Kozluca Kalecik, Orta Kalecik, Sivrice Kalecik, Karaarslan ve Çöği köylerinin çayır, dükkân, fırın ve değirmen gelirleri ile vergi mükellef olan kişilerden alınan vergi paraları vakfın gelirleri arasında yer almaktadır²³⁸.

2- Müfdî Beşe Vakfı: Fakih Paşa Mahallesinden Mahmud Oğlu Müfdî Beşe, Süğlün Köyü'nde Yoncalık bahçesini, Veled Çelebi Oğlu Şeyh Arif Çelebi evlâdına Mevlevîhâneye Recep-Şaban 1045/Ocak 1636 tarihinde vakfetmiştir²³⁹.

3- Cizye Gelirleri: Karahisar'da yaşayan 40 nefer Gayr-i Müslim'den alınan cizye geliri, vakıf gelirlerine ilave edilmiştir. XIX. yüzyıl ortalarından itibaren cizye

²³⁷ Mustafa Karazeybek, *a.g.m.*, s. 298-352.

²³⁸ *Afyonkarahisar Vakıfları*, C.I, Hazırlayanlar: Mustafa Karazeybek, Zekif Polat, Yusuf İlgar, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Yayın No:60, Ankara 2005, s.209-212.

²³⁹ *Afyonkarahisar Vakıfları*, s.211.

gelirlerinin Mevlevîhânedede bulunanlar ile dervişler için pişirilen aşûre masraflarına harcandığı tespit edilmiştir²⁴⁰.

4- Mevlevîhâne ve Mescit Vakfı: Germiyanoğlu Yakup Bey zamanında yapıldığı bilinmektedir. Ancak burada ismi geçen şahsın, Birinci Yakup mu yoksa İkinci Yakup mu olduğu belli değildir. Bu vakfa ait; boyahane, debbağhâne, 1 başhane, 1 sabunhane, 2 değirmen, 1 ev, 1 debbağhane ambarı, çeşitli bahçe ve tarlalardan gelirleri bulunmaktadır²⁴¹.

5- İsmihan Vakfı: Hacı Yahya Mahâllesi'nden Ali kızı İsmihan Hanım, 1675 yılında Süğlün Köyü'ndeki üç dönüm ağaçlık, üç dönüm bostan olmak üzere tahmini altı dönüm bahçesini Dîvânî Mehmed Efendi Tekkesine vakfetmiştir. Bahçe gelirin bir kısmını, tekkedeki mesnevîhanın ücretini karşılmasını, buna karşılık onun da her gün Nebe sûresini okuyarak kendisinin ve akrabalarının ruhuna hediye etmesini şart koşmuş, bahçeden gelecek olan diğer gelir ile mescidin – tekkenin aydınlatılmasını istemiştir²⁴².

6- Hacı Ahmet Ağa Vakfı: Karahisâr-ı Sâhip ve Kütahya mütesellimi olan Hz. Mevlânâ sülâlesinden Mollazâde Seyyid Hacı Ahmet Ağa, bir vakıf tesis etmiş; vakfettiği Balık Hanı'nın kira gelirinden Mevlevîhânedede oturanların yemesi için günlük yüz buçuk vukıyye²⁴³ koyun eti alınarak Mevlevîhâneye teslim edilmesini istemiştir²⁴⁴.

7- Turunçzade Ali Bey Vakfı'ndan Dîvânî Mehmed Efendi Türbesine Hisse: Turunçzade Mustafa Ağa oğlu Ali Bey, 8 Zi'lhicce 1270/1 Eylül 1854 tarihinde kurduğu vakfın gelirinden karşılamak üzere, vefat ettiğinde Sultân Dîvânî Türbesi avlusunda olan kabristana gömülmesini istemiş, her sabah kabri başında Yasin Sûresi okuyan kişiye yıllık 200 kuruş, yine kabri başında her akşam bir adet kandil yakılarak, yeteri kadar haşhaş yağı, Sultan Dîvânî Türbesi'ndeki iki âvize ve kandilleri için her yıl yenisinin alınmasını, Mevlevîhânedede dede hücrelerinde yaşayan dedelere ramazanda onsekizer kuruş verilmesini istemiştir²⁴⁵.

²⁴⁰ Mustafa Karazeybek, *a.g.m.*, s. 298-352.

²⁴¹ *Afyonkarahisar Vakıfları*, s.211.

²⁴² *Afyonkarahisar Vakıfları*, s.211.

²⁴³ Vukıyye: Dört yüz dirhemlik Osmanlı ağırlık ölçüsü, okka.Bkz., İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük*, C. III., s. 3329.

²⁴⁴ *Afyonkarahisar Vakıfları*, s.211.

²⁴⁵ *Afyonkarahisar Vakıfları*, s.213.

8- Turunçzade Mustafa Ağa Vakfı'ndan Sultan Dîvânî Mehmed Efendi Vakfı'na Hisse: Turunçzade Hacı Ali Ağa oğlu Mustafa Ağa, 2 Şaban 1163 /7 Temmuz 1750 tarihinde kurmuş olduğu vakıf için Kâhil Mahâllesi'nde yaptırdığı mektebi, Sinan Hâlife Mahâllesi'nde arsası ve binası kendisine ait olan evini, Tuz Pazarı yanındaki Kadı Hamamı'nı, Uzun Çarşı'daki Müfti Hanı'nı, Tahıl Pazarı yanında arsası ve binası kendisine ait olan bir hanı vakf etmiştir. Bunlardan Kadı Hamamı'nın arsa kirası için Dîvânî Mehmed Efendi Vakfı'na senede 1200 akçe kira ödenmesi şart koşulmuştur²⁴⁶.

9- Fâtıma Hanım Vakfı: Ayrıca Turunçzade Dede Bey Kızı Fâtıma Hanım, Serdar Değirmenindeki hissesinden dört kile buğdayı vakfederek 1270/1854-55 tarihinde dergâhda bulunan imam ve müezzin efendilere Kur'ân okumak üzere verilmesini şart koşmuştur²⁴⁷.

1.1.2. Ali Celâleddin Çelebi'nin Mütevellîliği Döneminde Oluşturulan Vakıflar²⁴⁸

1- Şeyh Ahmed Kemâleddin Çelebi Vakfı: Şeyh Ahmed Kemâleddin Çelebi'nin 15 Recep 1309/14 Şubat 1892 tarihli vakfiyesinden anlaşıldığına göre Çelebi, Büyük Kalecik Köyü Tülüce mevkiindeki Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin vakıf arazisi üzerine tek taşlı bir değirmen yaptırarak vakf etmiştir. Bu değirmen, Baş Değirmen diye anılmaktadır. Ahmed Kemâleddin Çelebi, değirmenin yıllık gelirinden İstanbul kilesi ile onikişer kilo buğdayın Sultan Dîvânî Hazretleri'nin camii şerifinde imam ve müezzin olan efendilere verilmesini; buna karşılık onların her ay Kur'an-ı Kerîm'den on beşer cüz okuyarak Peygamberimiz ile Sultan Dîvânî'nin mübarek ruhlarına hediye edilmesini, fazla para olursa erkek çocuklar arasında pay edilmesini şart koşmuştur.

2- Münîre Hanım Vakfı: Şeyh Ali Efendi'nin kızı Münîre Hanım, 22 Mayıs 1893 tarihli vakfiyesinde, kendi mülkü olan Gecek Hamamı civarındaki üçtaş devreder değirmen hissesini vakfetmiş, buradan gelen gelirin bir kısmının Sultan Dîvânî Hazretleri'nin camii şerifindeki türbedara verilmesini, onun da buna karşılık her ay Kur'an-ı Kerîm'den on beş cüz okumasını şart koşmuştur.

²⁴⁶ *Afyonkarahisar Vakıfları*, s.213.

²⁴⁷ *Afyonkarahisar Vakıfları*, s.213.

²⁴⁸ *Afyonkarahisar Vakıfları*, s.212-213.

3- Rabia Hanım Vakfı: Şeyh Efendi'nin haremi Rabia Hanım, Serdar Değirmeni'ndeki hissesinden dergâh imamı Hafız Mehmed Efendi'ye her sene üçer kile buğday verilmesini istemiş, ancak buna karşılık, Huzûr-ı Sultan Dîvânî'de her sabah Kur'ân okunmasını şart koşmuştur. Bu kayıt Şevval-Zi'lkade 1283/Mart 1867 tarihli sicil ile kayıt olunmuştur.

4- Şeyh Ali Celâleddin Çelebi, Münîre Hanım, Sadreddin Çelebi, Ferruh Çelebi, Güneş Hanım, Zehra Hanım ve Kasım Bey Vakfı: Bu vakıf, Sultan Dîvânî Dergâhı Postnişîni Ahmed Kemâleddin Çelebi oğlu Şeyh Ali Celâleddin Çelebi ve yakınları tarafından kurulmuştur. Belirtilen kişiler, Büyük Kalecik Köyü'nde Ümmühan Pınarı civarında, arsası Hz. Celâleddin-i Rûmî'nin vakfına ait olan arsa üzerine bir değirmen yaptırmışlardır. 3 Cemaziye'l-Ahir 1312/2 Aralık 1894 tarihli olan vakfiyenin şartnamesinde işletilen değirmenin gelirinden arsa kirası olarak senelik onsekiz kuruş ücret ile İstanbul kilesiyle onsekiz kile buğday Sultan Dîvânî Camii'nde sabah namazında yarım cüz Kur'ân okuyan hafız efendiye verilecektir. Vakfiyede ayrıca annesi Münîre Hanım'ın vefatından sonra hissesi, bir cüz okuyan ve bunları Hz. Peygamber ile Sultan Dîvânî'nin ruhuna hediye eden hafız efendiye verilmesi şart koşulmuştur.

1.1.3. Afyonkarahisar Mevlevîhânesi Vakfının Aldığı İsimler

Mevlevîhâne vakıflarının tarih boyunca aldığı isimler şöyledir: Sultan Dîvânî Mehmed Efendi Vakfı, Dîvânî Mehmed Efendi Vakfı, Mevlevîhâne Vakfı, Hz. Dîvâne Efendi Vakfı, Sultan Dîvânî Mehmed Efendi Zaviyesi Vakfı, Dîvâne Mehmed Efendi Türbe-i Şerîfleri Vakfı ve Dîvânî Mehmed Efendi Tekkesi Vakfı²⁴⁹.

Afyonkarahisar Mevlevîhanesi'nin tarih içerisinde kazandığı önem sebebiyle, Mevlevîhâneyle ilişkili vakıflar onu, sancağın en fazla gelir getiren vakıf gelirine sahip müessesesi konumuna getirmiştir²⁵⁰.

2.EMVÂL-İ GAYR-İ MENKÛLENİN TASARRUFU HAKKINDAKİ KANÛN VE AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ

5 Cemâziye'l-Evvel 1331/12 Nisan 1913 tarihli, 19 maddeden oluşan Emvâl-ı Gayr-ı Menkûlenin Tasarrufu hakkındaki kanûn ve uygulanma sürecini tetkik

²⁴⁹ Mustafa Karazeybek, *a.g.m.*, s. 298-352.

²⁵⁰ Mustafa Karazeybek, *a.g.m.*, s. 298-352.

etmeden önce, Osmanlı Devletinde vakıflarla ilgili uygulamaların ve yasal düzenlemelerin tarihî seyrine değinmek yerinde olacaktır.

2.1. EVKÂF-I HUMÂYÛN NEZÂRETİ'NİN KURULUŞU

Evkâf-ı Humâyûn Nezâreti kurulmadan önce, vakıfların ve vakıf gelirlerinin etkin denetimi ve tasarrufu genellikle ulemâ sınıfına mensup kimselerin denetimi altında idi. Dolayısıyla dinî müesseseler büyük bir ekonomik güce sahiptiler²⁵¹. Sonraki dönemlerde, bu ekonomik gücün yönetiminde düzensizlikler yaşanmış ve vakıf müesseselerinin yapısı iyice karmaşık hâle gelmişti. Bunun ardından bütün vakıf teşkilatını tek çatı altında toplama mecburiyeti ortaya çıkmıştı.

Nitekim 1826'da Yeniçeri Ocağının ilgasıyla II. Mahmud, bu güce darbe indirme cesaretini bulmuştur. II. Mahmud'un amacı, evkâf gelirlerinin tahsilini ve harcamasını kendi elinde merkezîleştirmek olmuştur. Bundan sonra hükûmet bütün şeyhlerin, hocaların ve kutsal mekânların çalışanlarının aylıklarını, onlara bağlı bütün kurumların onarım ve masraflarıyla birlikte ödemeyi ve vakıfların gelir fazlasını devletin bütçesine kanalize etmeyi hedeflemiştir²⁵².

Vakıf müessesesinde yaşanan dağınıklık ve keyfiliğe son vermek, vakıf yönetimini toplum ve müessese lehine ıslah etmek gibi iyi niyetli düşünceler, Evkâf-ı Humâyûn Nezâretinin kuruluşunun ana prensipleri olmuştur²⁵³. Buna göre, nezâret bünyesinde oluşturulacak '*Evkâf Hazinesi*' kanalıyla vakıflar arası kaynak aktarımını sağlamak ve gelir giderini karşılayamayan vakıflara destek olmak hususunda yeni düzenlemeler de planlanmıştır.

Aslında Sultan Vakıflarının gelirlerini toplamak, korumak, bu vakıflara ait hayır müesseselerindeki görevlilerin maaşları, işleri ve müesseselerin tamir ve inşalarının devamını sağlamak amacıyla kurulan Evkâf Nezâreti, zamanla genişleyerek mütevellîleri bulunmayan veya vakfa zararları olan vakıfları da, vâkıfların amaçlarına uygun olarak işletmek üzere idarelerini üstlenerek bunların mütevellîsi hâline gelmiştir. Özetle Evkâf Nezâreti, kısa bir zaman sonra bütün

²⁵¹ Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s.74.

²⁵² Nazif Öztürk, *a.g.e.*, s. 74.

²⁵³ Nazif Öztürk, *a.g.e.*, s. 69.

Osmanlı ülkesinde mevcut ve müstesnâ vakıfların dışındaki tüm vakıfların nezâret görevini üstlenerek muhasebelerini yapmaya başlamıştır²⁵⁴.

2.2. TANZÎMAT DÖNEMİ UYGULAMALARI

Evkâf Nezâreti tarafından zapt olunmadan ve Tanzimat ilan edilmeden önce vergilendirme, vergilerin tashili, ferağ, intikal ve benzeri muâmeleler Gayr-i Sahih vakıflarda mütevellîleri tarafından, mirî arazide ise Sahib-i Arz denilen mutasarrıfları tarafından icra olunmaktaydı²⁵⁵.

Tanzimat Fermanı'nda, vergi alanında ve vergi usullerinde düzeltme yapılacağı da bildiriliyordu. 21 Şevval 1255/28 Aralık 1839 tarihli bir ilmuhâber ile Hazine-i Evkâf'ça idare olunmakta olan Beytü'l-mâl maddesi, Zilhicce 1253/Şubat-Mart 1838'de kurulmuş bulunan Maliye Nezâreti'ne devredilmiş ve bu nezârette bir Evkâf Muhasebesi dairesi açılmıştır. 18 Zi'l-kade 1255/23 Ocak 1840 tarihli Muhassılîn (tahsildarlar) Talimatı ile de bütün arazilerin ve bu arada Gayr-i Sahih Vakıf arazilerinin devlet tarafından tahsili ile bedellerinin sahiplerine ve vakıflara verilmesi kararlaştırılıp, akabinde 3 Zi'l-hicce 1255/7 Şubat 1840 tarihli zeyl olan Mevâdd-ı Nizamiye ile eksikler giderilmiştir²⁵⁶.

Nezâretin kuruluşu ile birlikte başlayan ve Tanzîmat'ın ilanı ile hızlanan Evkâf Hazînesinden Devlet Hazinesi'ne çeşitli yollardan nakit aktarma işlemi, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar devam etmiştir²⁵⁷.

2.3. MÜSTESNA VAKIFLAR

Bütün mirî arazi ve Gayr-i Sahih vakıf arazilerin ta'sîr muâmelesini yani vergilendirme ve vergi tahsil işlemlerini devlet üzerine alınca, bazı vakıflar maliyece verilen bedeli az bulmuş ve '*elde edilen hâsılatın tamamının vakfa*' verilmesini, aksi takdirde vakfın amacına hizmet edemeyeceğini ileri sürerek padişaha durumu arz etmişlerdir. Şikâyetleri inceleyen Osmanlı Devlet İdaresi, asırlardan beri ataları tarafından da hürmet gören bazı gazilere ait vakıfların kadimden beri devlet tarafından idaresine karışılmadığını göz önüne alarak, bunların vergi konusundaki yeni muâmeleden yani bedele bağlanma usûlünden de müstesnâ tutulmasını kararlaştırmıştır. Böylece hem idârî açıdan hem de vergi tahsili açısından devletin

²⁵⁴ Ahmet Akgündüz, *a.g.e.*, s.362.

²⁵⁵ Ahmet Akgündüz, *a.g.e.*, s.558.

²⁵⁶ Ahmet Akgündüz, *a.g.e.*, s.558.

²⁵⁷ Nazif Öztürk, *a.g.e.*, s. 72.

müdahele edemeyeceği bazı vakıflar ortaya çıkmış ve bunlar *Müstesnâ Vakıflar* diye meşhur olmuştur. Bunlarla ilgili mülknamelerde ‘...*min külli’l-vücûh serbestlik üzere tasarruf olunup, hukûk-u şer’iyye ve rûsûm-u örfiyeleriyle vakfiyyeti mukarrer...*’ denmektedir ki, bu da istisnâiyetin ifadesidir²⁵⁸.

Tanzimattan sonra da istisnâiyeti kabul edilen bu vakıflar iki grupta toplanmıştır. 1- Guzât Vakıfları 2- E‘ızze vakıfları.

2.3.1. Guzât Vakıfları

Bunlar Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde fetihler yapan bazı gazilere ait vakıflardır. Zamanın padişahları, gösterdikleri başarının karşılığı kendilerine, Mülknâme-i Hümâyûn usulü ile bazı arazileri tefviz etmiş, bunlar da bu arazileri vakfetmişlerdir. Sayıları dörttür: Gazi Evranos Bey, Gazi Ali Bey, Gazi Mihâl Bey ve Gazi Süleyman Bey vakıflarıdır²⁵⁹.

2.3.2. E‘ızze Vakıfları

E‘ızze; *aziz* kelimesinin çoğuludur. *Din Büyükleri* demektir. Bazı din büyükleri adına yapılan vakıflara bu ad verilmiştir. Sayıları dörttür. Mevlânâ Celâleddin Rumî (Evkâf-ı Celâliye), Hacı Bektâş-ı Velî, Abdül Kadir-i Geylânî ve Hacı Bayrâm-ı Velî adına yapılan vakıflardır²⁶⁰.

Daha sonraları muhtelif tarihlerde bazı vakıfların da müstesnâ vakıflar arasına dâhil edilmesi için yapılan müracaatlar üzerine, müstesnâ vakıfların sayısı onbeşe yükseltilmiştir²⁶¹. Sözkonusu vakıfların isimleri şöyledir: Zağanos Paşa, Şeyh Sinan Erdebilî, Himmet Efendi, Emir Ahmed-ül Buharî, Firuz Bey, Tur Ali Bey, Şeyh Şücaattin Veli, Bezirgân Hacı Mehmed Efendi, Çandarlı Gazi Halil Paşa, Germiyanzade Yakup Çelebi, Şücaaddin Veli, İshak Fakih, Bedreddin Fâris Bey, Molla Şemseddin Fenârî, Abdülcebbarzade Mustafa Bey Vakıfları. Bunun ardından bütün Mevlevihâneler Evkâf-ı Celâliye’ye tabi kılınarak müstesnâ evkaf durumuna getirilmiştir²⁶².

Müstesnâ vakıfların sayısı arttıkça müdaheleler de artmıştır. İlk sekiz vakfin istisnaiyetini te’kiden 5 Zi’l-hicce 1292/2 Ocak 1876 tarihli bir irâde sadır olmuştur.

²⁵⁸ Ahmet Akgündüz, *a.g.e.*, s.559.

²⁵⁹ Ahmet Akgündüz, *a.g.e.*, s.559,560.

²⁶⁰ Ahmet Akgündüz, *a.g.e.*, s. 560.

²⁶¹ BOA, 1310 Sonrası İrâde Meclis-i Mahsûsa, (İ.MMS), 1333.Ş.16/3.

²⁶² Ahmet Akgündüz, *a.g.e.*, s.560,561.

20 Cemaziyelahir 1291/4 Ağustos 1874 tarihli talimat ile sayıları çoğaltılan müstesnâ vakıflarla ilgili önemli bazı düzenlemeler getirilmiş, kadimden beri istisnaiyetleri kabul edilen setiz vakıf, müstesnâ vakıf olarak kabul ve diğerleri hakkında sarih bir irade kullanılmamıştır. Yine bazı müracaatlar sonucu müstesnâ vakıfların sayısı çoğalınca, 23 Şaban 1307/14 Nisan 1890 tarihli Meclis-i Mahsûs-u Vükelâ Mazbatası ve 11 Muharrem 1308/27 Ağustos 1890 tarihli İrade-i Seniyye ile sekiz kalemin dışındaki vakıfların istisnaiyetleri iptal olmuş, a'şârı bedele bağlanmış, ancak yine de bazı ayrıcalıklı hükümler kabul edilmiştir²⁶³.

1911 tarihinde ise, ta'şîrde istisna usulü kaldırılmış ve her çeşit gelirlerin tahsil hakkı devlete devredilmiştir. Ancak yine de istisnası kabul edilen bazı vakıflar vardır:

1- Sekiz Kalem, eski müstesnâ vakıflar,

2- Büyük Peygamberlere ait vakıflar,

3- Evkaf Nezareti'nin idare ettiği icâre-i vahideli çiftliklerdir. Bunların dışında ne kadar vakıf varsa ta'şîrde istisna kabulü kaldırılmıştır.

Müstesnâ vakıflarda iki çeşit istisna mevcuttur:

Birincisi; Evkâf İdaresinin bunların idaresine hiçbir şekilde müdahaleleri kabul edilmemiştir. Bu vakıflarda Evkâf Teşkilatının sadece Velâyet-i Âmmeden neş'et eden bir nezâret hakkı vardır. Bunların idarelerini, vâkıflarının şartlarına göre mütevellîleri yürütecektir. Tasarruf ve muamelelerle ilgili istisnâî hüküm, 5 Cemâziyelevvel 1331/12 Nisan 1913 tarihli Tasarruf Kanûn-u Muvakkat'ı ile kaldırılmıştır. Bu tarihten itibaren müstesnâ vakıflara ait bütün muameleler, sadece Defter-i Hâkânî İdarelerinde icra olunmuş ve mutasarrıflara Sened-i Hâkânî verilmiştir. Ancak harçlar yine vakıflar uhdesine bırakılmıştır²⁶⁴.

İkincisi; vergi tahsili açısından tanınan imtiyazdır. Bu imtiyaz, müstesnâ vakıfların vergi tahsiline maliyenin karışmaması şeklinde olmuştur.

²⁶³ Ahmet Akgündüz, *a.g.e.*, s.561.

²⁶⁴ Ahmet Akgündüz, *a.g.e.*, s. 560.

2.4. EMVÂL-İ GAYR-İ MENKÛLE'NİN TASARRUFU HAKKINDAKİ KANÛNUN MÛZAKERE VE UYGULAMA SÛRECİ

Mevzûbahis olan kanûnun müzâkere süreci başladıktan itibaren Ali Celâleddin Çelebi, süreci yakından takip etmiş ve kanûnun yürürlüğe girmesinin ardından yaşanabilecek sorunları önceden kestirebilmiştir. Zirâ sözü edilen kanûn, mütevellînin yetkilerine ciddî anlamda sınırlamalar getiriyor ve vakfın ekonomik yapısını da zor duruma düşürüyordu.

5 Cemâziyelevvel 1331/12 Nisan 1913 tarihli, 19 maddeden oluşan, Emvâl-i Gayr-i Menkûlenin Tasarrufu hakkındaki kanûnun ilk dört maddesi şu şekildedir²⁶⁵:

Madde-1: Arâzi-i Emîriye ve mevkûfenin tasarrufuna dâir bi'l cümle muâmelât, münhasıran Defter-i Hâkânî İdârelerinde icrâ ve mutasarrıflarına Sened-i Hâkânî i'tâ kılınur. Senedsiz tasarruf memnu' olduğu gibi Kânûn-u Cedîd mûcibince tahrîr ve tahdîd icrâ olunan mahâllerde Sened-i Hâkânî ibrâz edilmeyen yerler için Mahâkim-i Şer'ıyye ve Nizâmiye'de da'va ictimâ'î ve devâir-i hükûmette bir güne muâmele icrâsı dahî memnu'dur. Bu hüküm her türlü emlak ile evkâf-ı mazbûta ve mülhaka ve müstesnâya merbût müsakkafât ve müstağillâtta dahi câridir ancak müstesnâ evkâfa merbût mahâller hakkında icrâ kılınacak muâmelâttan alınan harçlar tamamen vakıfları cânibine îfâ ve her ay bâ defter ma'lûmat i'tâ kılınacaktır ve şimdiye kadar vakıfları nezdinde bulundurulmuş müsakkafât ve müsteğillât defterlerinden bir nüshası da Defter-i Hâkânî idârelerine teslim edilecektir.

Madde-2: Müsakkafât ve müstağillât-ı vakfiyeye âit bi'l cümle muâmelâttâ mütevellî hâzır olmadığı takdirde Defter-i Hâkânî müdürü ve me'mûru ve kâtibleri ve kâimmekâm ve mütevellî sıfatını hâiz olarak doğrudan doğruya îfâ-yı muâmeleye me'zûndur

Madde-3: Senedât-ı Hâkâniye ma'mûlun bih mu'teberdir. Bunların ve kayıtlarının mazmunlarıyla Mahâkim-i Şer'ıyye ve Nizâmiyede bilâ beynehû hüküm ve amel olunur ve bir sebep-i kânûnî ile mazmûnu hilâfına bir mahkemedden hüküm lâ hakk olmadıkça bir Sened-i Hâkânî ibtâl edilemez. Şu kadar ki kuyûd ve evrâk-ı resmiyenin sarâhatine muhâlif olan hataların alâkadârâne ma'lûmât verilerek mecâlis-i idâre kararlarıyla ıslâhı Defter-i Hâkânî idârelerine âittir.

²⁶⁵ M. K., T.C. Adliye Vekaleti Kanunnâme Mecmuası 1926, Cilt I, Poz 457,458., Tertib-i Sâni Düstür, C.V, s. 239.

Madde-4: Bâ Sened-i Hâkânî, tasarruf olunan bi'l cümle emlâkın ve emvâl-ı ğayr-ı menkûlede mevâzıa ve nâm-ı müsteâr da'vâları mesmû' değildir.

Fıkra-i Muvakkata: Mukaddemen bir deyn mukabilinde veya bir sebab ve zarûretle mevâziaten nâm-ı âhıra bey' ve ferâğ edilmiş olan emlâkın ve emvâl-ı ğayr-ı menkûlenin müvâfakat-ı tarafeyn ile doğrudan doğruya Defter-i Hâkânî idârelerine mürâcaatla tashîhan sened alınmak ve da'vâyı istilzâm ider bir hâle mütelhaddis ise mahkemeye mürâcaatla ikâme-i da'vâ edilmek üzere iki sene müddet ta'yîn kılınmıştır.

İlgili kanûnun maddelerinin müzakeresi başladığında, Şeyh Ali Celâleddin Çelebi durumdan haberdar olmuş ve konu ile ilgili ilk arzmasını 22 Teşrîn-i Evvel/ 4 Kasım 1911 tarihinde Konya Mevlânâ Dergâhı'na, 29 Zi'l-hicce 1329/21 Aralık 1911 tarihinde de Padişah'a yazmıştır²⁶⁶. Arzısında Ali Celâleddin Çelebi, Evkâf-ı Müstesnâ ile ilgili düzenlenmekte olan nizamnamenin yürürlüğe girmesi durumunda müşkülât çıkacağını ve Evkâf-ı Müstesnânın hâl-i hazırdaki gibi yürürlükte kalmasının uygun olduğunu vurgulamıştır. Yaklaşık iki hafta sonra Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhine görüş ve niyetlerini arz ettiği gibi, ilaveten durumun takibi için bir komisyon kurulmasının da faydalı olacağını bildirmiş ve komisyona; Manisa, Gelibolu, Selânik, Sivas, Halep vesaire gibi mühim Mevlevîhânelerin dâhil edilmesini teklif etmiştir. Bundan böyle beraber hareket edilebileceğini ve Mevlânâ Dergâhının son görevlilerinden olan Sertarîk Âdil Dede'nin (Hacı Arif Çelebizâde) de bu komisyonun temsilcisi olmasının isabetli bir karar olacağını ifade etmiştir. 15 Kanûn-u Evvel 1327/28 Aralık 1911 tarihini taşıyan yazısında ise, Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Abdûlbaki Efendi'nin de kendisiyle aynı fikirde olduğunu da eklemiştir²⁶⁷.

²⁶⁶Celâleddin Çelebi'ye durumdan haberdar eden, kardeşi Ferruh Çelebi olmalıdır. İlgili arzıda, Şeyh Celâleddin Çelebi, evlatlarının Kurban Bayramı münasebetiyle İstanbul'a koyun satışı için geldiklerini, satışların iyi gitmemesi sebebiyle kendisinin de çocuklarına yardım etmek gayesiyle İstanbul'a geldiğini ve akabinde kardeşi Ferruh Çelebi'nin oğlunun sünnet töreni için İstanbul'da kaldığını bildirmektedir. Bkz., MMA, Zarf No: 234/100.

²⁶⁷ MMA, Zarf No: 234/72,82. Celâleddin Çelebi, kanûn maddelerinin müzakere sürecini sıkı takib edebilmek amacıyla kurulmasını tavsiye ettiği komisyonun teşekkülü konusunda ısrarcı davranmış ve Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişinine daha teferruatlı malumat veren 20 Kânûn-u Evvel 1327/2 Ocak 1912 tarihli yeni bir mektup yazmıştır. Bkz., MMA, Zarf No: 234/81. Ayrıca, 1 Kânûn-u Sâni 1327/14 Ocak 1912 tarihli arzısında da, müzakere sürecine meşâyihin de davet edildiğini, katılmak konusunda iradenin kendilerine ait olduğunu Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişinine bildirmiştir. Bkz., MMA, Zarf No: 234/68.

Ali Celâleddin Çelebi, mezkûr kanûnun Şer‘î Hukuk açısından da sakıncalarının olduğunu ısrarla vurgulamıştır²⁶⁸. Bu minval üzere kanûnun vakıflara zarar vereceği yönünde Gazi Evranos Bey Vakfı mütevellîsinin gayreti de dikkat çekicidir. O, gelişmeleri ânında Ali Celâleddin Çelebi’ye bildirerek, durumdan sürekli haberdar etmiştir. Ali Celâleddin Çelebi Meşihat-i Ulyâ’ya, Evkâf Nezâreti’ne, Âyân ve Meb‘ûsân Meclisi’ne bıkmadan usanmadan arzular yazarak, kendi vakfı için de istisnâiyet istemiştir²⁶⁹.

Bu esnada Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Abdûlbaki Efendi²⁷⁰ de Şeyh Ali Celâleddin Çelebi’ye, Evkâf Nâzırı’nın Sadâret Makamına müstesnâ vakıflar ile ilgili takrîr verdiğini bildirmiştir²⁷¹. Bunun üzerine Ali Celâleddin Çelebi tekrar harekete geçmiş, hemen Konya Dergâhına bir arzı yazmış, hiç olmazsa söz konusu layihânın Meb‘ûsâna iadesinden önce, alt komisyona taleplerin iletilmesinin faydalı olacağını vurgulamıştır²⁷². 16 Haziran 1328/29 Haziran 1912 tarihinde Çelebi’ye, ilgili lâyiha hakkında bir cevapname gönderilmiştir²⁷³.

Bu tartışmalar yapılırken süreç ilerlemiş ve söz konusu kanûn ile ilgili detaylar ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin Evkaf Nezâreti’nin Sadâret’e sunduğu lâyiha şöyledir:

“Muâmelât-ı İstisnâiyeye Tâbi‘ Evkâfların Ref‘i İstisnâiyeti Hakkında Mevâdd-ı Kanûniye Lâyihası.

Birinci madde: Şimdiye kadar bir sûretle muâmelât-ı istisnâiyeye tâbi‘ tutularak mütevellîleri tarafından idâre oluna gelen evkâfın istisnâiyetleri ref‘ edilmiştir. Bu nev‘i evkâfa merbût kurâ ve mezârî‘ ve ağnâmı hükûmetçe ta‘şîr-i ta‘dât edileceği gibi ferâğ ve intikâl muâmelâtında Defter-i Hâkânî idârelerince icrâ olunacaktır.

İkinci madde: Bu kâbil evkâfa âit kurâ ve mezârî‘-i a‘şâriyyenin her sene bi‘l-müzâyede tahkîk idilen bedelât ihâlesi tamâmen ve emâneten idâre edildiği sûrette hâsılât-ı öşriyyesinin yüzde onu mesârîf-i ta‘şîriye mukâbili olunmak olursa da ba‘de’t-tenzîl mütebâkîsi ale’l-usûl vakfî cânibine i‘tâ olunur.

²⁶⁸ MMA, Zarf No: 234/70. Şeyh Celâleddin Çelebi, Hacı Bektâş-ı Velî ve Gazî Evranos Bey Vakıfları mütevellîlerinden, gelişmelerle ilgili aldığı telgrafın hemen ardından, Konya Mevlânâ Dergâhı’na malumat verip, vakf-ı şerîf namına verilecek istid‘ânamede arazi ve emvalin senedât-ı tasarrufiyesinin, şer‘an mütevellî tarafından i‘tası lâzım geleceğini bildirir. Ayrıca Gazi Evranos Bey Vakfı’nın mütevellîsinin, bu süreçte mücadele eden diğer bir vakıf olarak da dikkatimizi çekmektedir. Bkz., MMA, Zarf No: 234/59,99,93.

²⁶⁹ MMA, Zarf No: 234/99.

²⁷⁰ Abdûlbaki Dede, o yıllarda Meclis-i Meşâyih azalığı görevinde bulunmaktadır. Bkz., Ahmet Cahit Haksever, “20. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi: Veled Çelebi, Abdûlbaki Baykara, Ahmet Remzi Akyürek”, *Tasavvuf İlmî ve Akademi Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2005, Yıl 6, Sayı: 14, s.383- 415.

²⁷¹ MMA, Zarf No: 234/59. Celâleddin Çelebi’nin bu husustaki mücadelesi gerçekten dikkate şayandır. Nitekim bu husus Konya başta olmak üzere diğer Mevlevîhâne Şeyhleri tarafından da takip edilmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi, Celâleddin Çelebi’ye bir takrîr yazarak konu ile ilgili Evkaf Nâzırının Sadârete ilettiği konudan haberdar etmiştir.

²⁷² MMA, Zarf No: 234/59.

²⁷³ MMA, Zarf No: 234/62.

Üçüncü madde; evkâf-ı mezkûre ağnâmının vaktiyle bedel-i maktû'ası rabt edilmiş olanların bedelen maktû'ası kemâkân verileceği gibi bedel-i maktû'a rabt edilmemiş olanların ağnâm ve rüsûmunun yüzde beşi ta'dât ve tahsîl mesârifi olarak ba'de't tenzîl mütebâkîsi usûleten vakfi cânibine verilecektir.

Dördüncü madde; evkâf-ı mezkûreye müteallık ferâğ ve intikâl muâmelâtının icrâsı ve Senedât-ı Hâkânî'nin i'tâsı, Defter-i Hâkânî idârelerine âittir. Bu hususta istisnâ olacak harç ve rusûm tamâmen vakfi cânibine verilecektir.

Evkâf Nâzırı

Sadrâzam²⁷⁴.”

Ali Celâleddin Çelebi de içinde olmak üzere, o güne kadar müstesnâ kabul edilen vakıf mütevellîlerinin verdiği karşı mücadeleden anladığımızı göre Osmanlı Hükûmeti, Müstesnâ Vakıf uygulamasını kaldırmak konusundaki kararlı görünmektedir.

Devletin bu dönemde vakıflar üzerinde yapmaya çalıştığı düzenlemelerin ekonomik sebepleri olduğu gibi, sosyolojik ve siyasi sebeplerinin mevcudiyeti muhakkaktır. Vakıf yönetimindeki aksamalar nedeniyle ortaya çıkan karmaşa bir yana, iyi idare edilmemesi nedeniyle devletin sırtına yük olması oldukça sıkıntılı olmuştur.

Ayrıca bu konuda anılan tarihte iktidarda olan İttihad ve Terakki hükûmetinin, devletin dizginlerini ele alma gayreti de kaçınılmazdır. Çünkü hem İslâm Hukuku'nun vakıflara tanıdığı hükmi özerklik, hem de önceki dönem Osmanlı Hukuku'nun özellikle üst düzey tarikat erbabının vakıflarına verdiği önem, idarî mekanizmanın da zayıflaması ile zor kontrol edilir hâle gelmişti.

Bununla birlikte tekke ve zaviyelerdeki vakıf yönetimlerinde bazı mâlî usûlsüzlüklerin yaşanmış olması, yeni düzenlemelerin de tetikleyicisi olmuştur. Emvâl-i Gayr-i Menkûle'nin Tasarrufu hakkındaki kanûnun müzakerelerinin başlamasının arefesinde Mısır Mevlevîhanesi ile ilgili iddia oldukça dikkat çekicidir. Konu ile ilgili 7 Zi'l-kade 1328/10 Kasım 1910 ve 30 Zi'l-hicce 1328/13 Aralık 1910 tarihli ihbar mektupları konuya ışık tutmaktadır²⁷⁵. *Muhbir* mahlaslı bir şahsın yazdığı mevzûbahis mektupta, Mısır Mevlevîhânesi Hücrenîşini Malatyalı Derviş Osman Nuri Bey'in, Mısırlı merhûme Zeyneb Hanım Vakfından usulsüz harcamalarının mevcûdiyetinden bahsedilmekte ve bu dervişin Mısır Evkâf Dîvânı'na ve taraf-ı Reşâdpenâhiye'ye şikâyet edildiği vurgulanmaktadır. Malesef

²⁷⁴ MMA, Zarf No: 234/5. Belgede isim ve tarih olmasa da muhtevâsından nezâretin lâyihası olduğu anlaşılıyor.

²⁷⁵ MMA, Zarf No:38,42.

dergâha gitmeye mecbûr olan fukarânın ve dergâhtaki dedegânın bu durumu dillendirebilecek cesaretlerinin bulunmayışından da söz edilen mektupta, başka şahısların da mağduriyeti ifade edilmektedir²⁷⁶.

Yukarıdaki ihbarnâmenin akabinde bir tahkikat gerçekleşmemiş olacak ki aynı şahıs, durumun ciddiyetini bildiren yeni bir ihbar mektubu kaleme almıştır²⁷⁷.

Kavalalı Mehmed Ali Paşa da daha önceleri, mütevellîlerin suistimallerinden dolayı vakıfları iptal yoluna gitmiş ise de muvaffak olamamıştır. Hatta Osmanlı Devletinde, Evkâf Teşkilâtı bu yüzden kurulmuş ve son zamanlarda nezâret hâline gelmiştir²⁷⁸.

Verdiğimiz bu örneklerden yola çıkarak, suistimaller ile ilgili durumu genellememiz elbette mümkün değildir.

2.5. EMVÂL-İ GAYR-İ MENKÛLE’NİN TASARRUFU HAKKINDAKİ KANÛNUN YÜRÜRLÜĞE GİRMESİNİN ARDINDAN DEVAM EDEN MÛCADELE

Evkâf-ı Celâliye’nin Bedele Rabtı ile ilgili düzenlemenin yürürlüğe girmesiyle birlikte, müstesnâ kabul edilmeyen vakıfların Defter-i Hâkânî’ye kaydı zorunlu hâle gelmiştir. Yani, ayrıcalıklı kabul edilmeyen, senedi olmayan vakıflarla ilgili yeni sened düzenlenmiş ve düzenlenen Sened-i Hâkânî ile birlikte, Sultan Dîvânî Vakfî’nin da fiilen bedele rabtı tescillenmişti²⁷⁹.

Emvâl-ı Gayr-i Menkûle’nin Tasarrufu hakkındaki kanûnun müzakere sürecinde, kanûnun getireceği ağır sonuçlardan dolayı önemli bir mücadele verilse de kanûnun yürürlüğe girmesiyle gereklerinin yerine getirilmesi konusunda bir aksama yaşanmamıştır. Hatta Afyonkarahisar Mevlevîhânesine ait bir arazinin kiraya verilmesi esnasında Ziraat Bankasından borç talep edilmiş, ilgili kanûn mucibince Sened-i Hâkânî üzerinden işlem yapılmak istenmiştir. Ancak henüz Sened-i Hâkânî düzenlenmemiş olduğundan istenilen işlem gerçekleşmemiştir. Bunun akabinde Ali Celâleddin Çelebi, Konya Mevlânâ Dergâhı’na bilgi vermiş, kendilerinin istenilen

²⁷⁶ MMA, Zarf No: 234/38.

²⁷⁷ MMA, Zarf No: 234/42.

²⁷⁸ Ahmet Akgündüz, *a.g.e.*, s.325.

²⁷⁹ İlgili kanunun yürürlüğe girmesinin arefesinde, Şeyh Celâleddin Çelebi’nin endişelerini ifade eden başka bir arz-ı hâlde, endişelerini dile getirmektedir: “...işbu rapora karşı icâb eden tedabiri tasvîb ve tensîb-i celîl-i cenâb-ı reşâdetpenahîlerine arz eylerim....”. Bkz., MMA, Zarf No: 234/85.

defter kayıtlarını ve evrakları Defter-i Hâkânî'ye teslim etmiş oldukları hâlde, bunun karşılığında henüz gerekli senedâtın tertip edilmediğini bildirmiştir.²⁸⁰

Özellikle 1902 ve bir önceki yangın sebebiyle, Mevlevîhânenin mâlî sıkıntılarının had safhaya çıktığı bir dönemde, Emvâl-ı Gayr-i Menkûle'nin Tasarrufu hakkında çıkan kanûn yaşanan sıkıntıları artırmıştır. Bu halde beklendiği gibi, mâlî durumun gittikçe zayıflaması üzerine Celâleaddin Çelebi bir kez daha Konya haricindeki diğer Mevlevîhânelerin de aynı kapsama alınması girişiminde bulunmuştur²⁸¹. Her ne kadar Ali Celâleddin Çelebi mevcut durumu kabullenip gereklerini yerine getirirse de özellikle Konya Merkez Dergâhı'nın müstesnâ tutulmasından hareketle, kanûn çıktıktan sonra da mücadelesine ara vermemiş, her fırsatta kanûn ile alakâlı merkez dergâh başta olmak üzere meşîhata kadar müracaatını sürdürmüştür. Bu süreçte Sultan Dîvânî vakıflarının da müstesna kabul edilmesi yönünde yeni hukûkî deliller getirmiştir²⁸².

Şeyhülislam'a yapılan müracaatta dikkatimizi çeken ilk itiraz, Mevlevîhânenin vakfiyesinin Gayr-i Sahih kabul edilmiş olmasına karşıdır. Çelebi, uygulamanın şer'î hukuka göre caiz olmadığını belirtmiş, eldeki vakfiyenin her şeyi vuzuha kavuşturduğunu da savunmuştur²⁸³. Buna istinaden vakfiyenin sahihliği üzerinde ısrarla durmuştur:

“...yediyüz seneye karîb bir zamandan beri hükmü carî olan iş bu vakfiye-i ma'mûlunbihâ nakz ve iptâlî hiçbir sûretle mesâni-i şer'îyyeye makrûn olmasa gerekir. Çünkü temlîkin sıhhati vakfiye-i ma'mûlunbihâda mûnderiç hükm-ü şer'îyyeye müstenid ve adem-i zimmetini iddiâ ile ahkâmü'l-evkâfın 125. maddesi müdaheleye merdûddur²⁸⁴...”

Ayrıca konu ile ilgili İbn-i Âbidîn isimli esere de atıfta bulunulmuştur:

“İbn-i Âbidîn'in onuncu cildinin babü'l-uşr ve'l-harac (vakıftan alınacak öşür ve haracın caiz olmayacağı delili) ve'l cizye bahsinde 302. sahîfesinde mestûr (ve yecibü'l harâci fi'l arzi'l-vakfi ille'l müşterâtü min beyt'il-mâl izâ vakafehâ müşterihâ felâ uşra velâ harace)²⁸⁵ ibâresi de temlike müstenid olan hukûk-ı vakfiyenin her müdâheleden masun olduğunu isbata kâfidir²⁸⁶...”

²⁸⁰ MMA, Zarf No: 234/84. Ayrıca aynı belgede, Harb Vergisinin de tahsil edilmiş olduğunu ifade etmektedir.

²⁸¹ MMA, Zarf No: 234/87. Sadece Konya Mevlânâ Dergâhına merbût olan vakıflar *Evkâf-ı Celâliye'den* kabul edilmiş, diğer Mevlevîhâneler *Müstesna Vakıf* kapsamına alınmamıştır.

²⁸² MMA, Zarf No: 234/87.

²⁸³ MMA, Zarf No: 234/7. Ali Şir Germiyânî'nin ilgili vakfiyesi.

²⁸⁴ MMA, Zarf No: 234/7.

²⁸⁵ *و يجب الخراج في أرض الوقف المشتراة من بيت المال إذا وقفها مشترئها فلا عشر ولا خراج (Beytü'l mâldan satın alınan mal, satın alan kimse tarafından vakfedilirse, o mal için vergi ve öşür yoktur)*

²⁸⁶ MMA, Zarf No: 234/7.

Bu delillere rağmen, müstesnâ vakıflara müdahale sürdürülürse, Kânû-ı Esâsînin 85. maddesine göre hareket edileceği de beyan edilmiştir²⁸⁷.

2.6. KANÛNUN UYGULAMA SÜRECİNDE YAPILAN İTİRAZIN SONUCU

İlgili kanûn, vakıflardaki mütevellînin tasarruf yetkisine önemli sınırlamalar ve işlerinin yürütülmesinde aksamalar getirmiş, ayrıca vakıf gelirlerinin bedele rabtı ile de Mevlevîhânenin mâli durumu daha da sıkıntılı bir sürece girmiştir.

Bu sıkıntının halli için yaklaşık iki yıl kadar süren mücadele sonunda istenilen sonuç alınmıştır. 12 Kânûn-u Sâni 1330/25 Ocak 1915 tarihli Şûrâ-yı Devlet Mazbatabası'nda, ilgili müracaat Tanzimat Dairesi'nde görüşülmüştür²⁸⁸.

2 Şaban 1333/15 Haziran 1915 tarihli, Muhâsebe-i Umûmiye Müdüriyeti'nin Sadâret Makamına gönderdiği tahriratında, Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin de Müstesnâ Evkâftan sayılması hususunun ayrıntıları daha net bir şekilde arz edilmiştir.

İlgili tahrirde, Müstesnâ Evkâf uygulamasının tarihi seyri anlatılmış, akabinde Sultan Dîvânî Hazretleri'nin de Evlâd-ı Mevlânâ'dan olması sebebiyle, Afyonkarahisar Mevlevîhânesine ait vakıfların Müstesnâ Vakıf hüviyetinde kabul edildiği beyan edilmiştir. Ayrıca bu uygulamanın diğer vakıflara örnek teşkil etmemesi de karara bağlanmıştır²⁸⁹.

Sonuçta Çelebi, yaptığı mücadeleyi kazanmış ve mütevellîsi olduğu vakfı istisnâ sınıfına dâhil ettirmiştir.

3. DİĞER MESELELER

3.1. MEVLEVÎHÂNENİN VE ÇELEBİLERİN MÂLÎ DURUMU

Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin vakfiyelerine baktığımızda, önemli meblağlara ulaşan bir kaynağa sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin vakıflarla ilgili düzenlemeleri, çelebilerin hane sayısının artması, Mevlevîhâne'de yaşanan büyük yangınlar, XIX. yüzyıldan itibaren mâlî problemlerin daha da ağırlaşmasına sebep olmuştur.

²⁸⁷ Kanun-u Esasi Madde 85: Her dâva ait olduğu mahkeme ru'yet olunur. Eşhas ile hükûmet beynindeki davalar dahi Mehâkim-i Umûmiyeye aittir.

²⁸⁸ BOA, İ.MMS,1333.Ş.5.

²⁸⁹ BOA, Meclis-i Vükalâ Mazbataları (MV) , DN:241, GN:2., İ.MMS, 1333.Ş.16-2., İ.MMS, DN: 197, GN:5., İ.MMS, 1333.Ş.1., MV, DN:200, GN:53/1.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Kemâleddin Çelebi, vefatının ardından herhangi bir mal-mülk bırakmadığı gibi yüklü miktarda da borç bırakmıştı²⁹⁰. Hâlbuki Mevlevîhânenin mutad gelirleri, ancak kendi fukarâ ve dervîşânına yetiyordu²⁹¹. Son dönemdeki (1318 / 1902) yangın, Mevlevîhânenin mâlî sıkıntısını daha da artırmış, devlet yardımı olmadan tekrar inşasını imkânsız hâle getirmişti²⁹². Bu yangının ardından yaşanan mâlî kriz, oldukça uzun bir yazışma ve bürokratik muâmele sürecini de beraberinde getirmiştir²⁹³.

Kemâlettin Çelebi'nin vefatından sonra, oğulları Sadreddin Çelebi ve Ferruh Çelebi'ye²⁹⁴ muhtaciye maaşı bağlanması için yapılan müracaat, ailedeki ekonomik sıkıntının bir göstergesidir²⁹⁵. Önceleri herhangi bir teşebbüste bulunulmasa da, sonraları Ali Celâleddin Çelebi'nin amcası Bahâeddin Çelebi için de maaş tahsis edilmesi talep edilmiştir²⁹⁶. Müracaatın neticesinde Sadreddin Çelebi'ye muhtaciye maaşı bağlanmış, kardeşi Ferruh Çelebi'nin borcu sebebiyle de böyle bir tahsisat yapılmamıştır²⁹⁷.

Çelebi Ailesinin ekonomik durumunun izahı açısından, Gezler Köyü hakkındaki uygulama da konuya açıklık getirici özelliktedir.

3.2. GEZLER KÖYÜ İLE İLGİLİ SORUN

Hâlen Afyonkarahisar'a bağlı olan Gezler Köyü, Germiyanoglu Yakup Bey'in vakıflarındandır. Yakup Bey burayı Konya Mevlevîhânesi Postnişini Âdil Çelebioğlu Cemâleddin adına Ekim 1422 tarihinde vakfetmişti²⁹⁸.

XIX. ve XX. Yüzyıl belgelerinde Gezler Köyü gelirinin Mevlânâ torunlarının tıraş masrafı için harcandığı kayıtlıdır.

Ne var ki XX. yüzyılın başlarında Gezler Köyü gelirleri çelebilerin elinden alınarak öşür arazisi olarak halka tahsis edilmiştir²⁹⁹. Bunun üzerine Abdülbâki

²⁹⁰ BOA, İ.ML, 1314.Ş.23/4,6.

²⁹¹ BOA, DH. MKT. DN:349, GN:54/1.

²⁹² BOA, BEO, DN:161243, GN:2.

²⁹³ BOA, BEO, DN:143581, GN:1., ŞD, DN:32/1., BEO, DN:161243/1,2,4., BEO, DN:160152, GN:1., BEO, DN:161699, GN:3., BEO, DN:163396, GN:1,2,3., MV, DN:59, GN:1., BEO, DN:166079, GN:3., BEO, DN:169183, GN:1,3.

²⁹⁴ Celâleddin Çelebi'nin mütevellî olması sebebiyle, mağduriyeti sözkonusu değildir.

²⁹⁵ BOA, DH.MKT., DN:349, GN:54/1.

²⁹⁶ BOA, BEO, DN:74057.

²⁹⁷ BOA, DH.MKT., DN:349, GN:54/2,3.

²⁹⁸ Yusuf Ilgar, *Karahisâr-ı Sâhib*, s.73.

²⁹⁹ MMA, Zarf No: 234/43-44a-44b.

Çelebi uygulamadan vazgeçilmesi talebiyle Şeyhülislamlığa bir dilekçe yazmıştır. Bu dilekçeye 6 Rabiü'l-Evvel 1323/11 Mayıs 1905 tarihinde bir fetva ile cevap verilmiş olup, çelebilerin meşrû haklarının iade edilmesi istenmiştir. Şeyhülislâm Mehmed Cemâleddin Efendi ilgili fetvada, çelebilerin mağduriyetine de ayrıca vurgu yapmıştır. Meşihat Makamının fetvası uygulamaya konulmuş ve Gezler Köyü'nün çelebilere ait hissesinin artırılması talebi için de müracaatta bulunulmuştur³⁰⁰.

Ne var ki, Gezler Köyü'nün gelirlerinin taksimatında, çelebiler arasında da ihtilaf çıkmıştır. 25 Teşrîn-i Sâni 1329/8 Aralık 1913 tarihli Sadreddin Çelebizade Hüseyin Alaaddin Çelebi'nin mührünü taşıyan bir nevi şikayetnâme, Konya Mevlânâ Dergânına tevdi edilmiştir. Taksimat yapılırken, keyfi davranıldığı, kendi hanesinin hesaba katılmadığı, her ne kadar hakkının iade edilmesi için gayret ettiyse de sonuç vermediği, şikâyetçi Hüseyin Alâaddin Çelebi tarafından açıkça anlatılmıştır. Taksimatın ne örf ne de ahkâm-ı şer'iyeye uygun olduğundan, mağduriyetinin giderilmesini istemektedir. Hüseyin Alâaddin Çelebi'nin marûzatındaki ifadeler, kendisinin maddî yönden oldukça sıkıntılı olduğu, yaklaşan kış mevsimi sebebiyle herhangi bir hazırlık yapamadığı şeklindedir³⁰¹.

3.3. TİCARİ FAALİYET

Ali Celâleddin Çelebi, mâlî sıkıntıları aşmak için yaptığı hukûkî mücadelenin yanı sıra kendisine ve Mevlevîhâneye gelir olması için değişik faaliyetlerde de bulunmuştur. Bunlardan birisi, şehrin hayvancılık potansiyeline uygun olan kurbanlık koyun satışıdır. Çelebi, 1914 yılında Afyonkarahisar çevresinden topladığı kurbanlık koyunları satış için İstanbul'a götürmüştür. Aynı dönemde Balkan Savaşları'nın getirdiği vergi yükü de buhranlı bir sürecin başlangıcı olmuştur.

Ancak dönemin şartları icabı satışlar beklenildiği gibi gitmemiş ve hayvanların çoğu Çelebi'nin elinde kalmıştır. Bu hususun akabinde yukarıda bahsettiğimiz Emvâl-ı Gayr-ı Menkûlenin Tasarrufu Hakkındaki kanûnun uygulamaya girmesi, sıkıntıyı katlamıştır³⁰². Bunun üzerine bir de Balkan Savaşları'nın patlak vermesi tüm Osmanlı toplumu gibi Mevlevîleri ve o sırada şeyh

³⁰⁰ MMA, Zarf No: 66/13-1, 66/12. Gezler Köyü'nün tekrar iadesiyle birlikte; ağnam rusûmu, afyon ve gugerî a'sân oranı artırılmıştır. Bu durum, zaten hane sayısı artan çelebileri zor durumda bırakmıştır. Hane sayısının artması da, yeni uygulamaya itiraz gerekçesi gösterilmiştir. Ayrıca bu durum, Çelebilerin mâlî durumunu göstermesi açısından da anlamlıdır.

³⁰¹ MMA, Zarf No: 234/43-44a-44b.

³⁰² MMA, Zarf No: 234/72,100.

olan Ali Celâleddin Çelebi'yi de etkilemiş ve Çelebi sıkıntının halli için Şeyhülislamlığa başvurmuştur³⁰³.

³⁰³ MMA, Zarf No: 234/98.

SONUÇ

Ali Celâleddin Çelebi, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin vefatının ardından tesis edilen Mevlevîlik Tarîkati'nin ilk kurumlarından olan Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin Postnişînlik / Şeyhlik makamında, yirmi beş yıl şeyh olarak görev yapmıştır. Yirmi dördüncü şeyh olan Ali Celâleddin Çelebi, babası Kemâleddin Çelebi hayattayken Mevlevîhâne idaresinde Mütevellî konumunda söz sahibi olmuştur.

Aldığı iyi derecedeki eğitimin neticesi, Mevlevî Âyini icra edebilecek vasma sahip olan Ali Celâleddin Çelebi, döneminin önde gelen Mevlevî büyükleri ile de iyi ilişkiler kurmuş, İstanbul'daki etkinliklere davet edilmiş, önemli heyetleri Afyonkarahisar Mevlevîhânesinde ağırlamış, kritik zamanlarda kendisine verilen görevleri üstlenmiş ve Osmanlı Devleti Yönetimi ile de sık sık görüşebilecek güce sahip olması ile dikkat çekmiştir.

Dönemin İstanbul Mevlevî büyüklerinden olan Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülbaki Dede ve Bahariye Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede ile olan yakınlığının yanı sıra diğer Mevlevîhâneler ile olan ikili ilişkileri sürekli üst seviyede olmuştur. O dönemde henüz çocukluk/gençlik çağlarında olsalar da Abdülbaki Gölpinarlı (ö.1982), Selman Tüzün (ö.1995) ve Tahir'ül-Mevlevî (ö.1951) gibi, ileride Mevlevî kültürünün önemli sîmâları olacak şahıslar, Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'yi bizzat tanıma fırsatı bulmuşlardır.

XIX. yüzyılın sonlarında, yaptığı seyahatlerin neticesinde Afyonkarahisar Mevlevîhânesini ve şeyh ailesini yakından tanıma fırsatı bulan yerli ve yabancı iki seyyah da olmuştur. Agnes Dick Ramsay ve İhtifalci Mehmed Ziya Efendi'nin ayrı ayrı tarihlerdeki Afyonkarahisar seyahatleri de bu dönem için önemli gözlemlerdir.

Ali Celâleddin Çelebi, döneminde mücadele gerektiren olaylarla da karşılaşmıştır. Mevlevîhânenin imâr ve vakıf işleri, babası zamanından kalan borçlar, 1876 yangınından kalan imâr problemleri bunların bir kaçıdır. Onun dönemindeki en önemli olay şühesiz 1902'deki Afyonkarhisar Yangınıdır.

1902 yangını herşeyden önce, kenti etkisi altına alan bir felâket olmuştur. 1300'den fazla yapının yandığı yangın neticesinde, şehrin yeniden inşâsı

gerekmekteydi. Bu kadar büyük bir sorun ile karşı karşıya olan Karahisâr-ı Sâhip (Afyonkarahisar), Mevlevîhâneyi yeniden inşâ edecek güce sahip değildi. Ödenek sorununun çözülmesi bir yıldan fazla bir zaman aldığı için yeniden inşâ faaliyetleri 1903 yılına kadar sarkmıştır.

Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü buhranlı dönemler olan Balkan ve Birinci Dünya Savaşları, Mevlevîhâne ve Şeyh Ali Celâleddin Çelebi için oldukça önem arz etmiştir. Balkan Savaşları esnasında Edirne, Selânik, Siroz, Üsküb, Girit Mevlevîhâneleri ve şeyhlerinin durumları hakkında rapor sunmuştur.

Afyonkarahisar Mevlevîleri ve Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'nin Birinci Dünya Savaşı sürecinde oluşturulan Mevlevî Alayı'na olan katkıları da oldukça dikkate şayandır. İstanbul'dan yola çıkan Mevlevî Alayı, Konya'ya varmak üzere hareket ettiğinde Afyonkarahisar'da konaklamış ve Afyonkarahisar Mevlevîhânesi tarihî günlerinden birini yaşamıştır.

Her vakıf yönetiminin kendine ait problemlerinin mevcudiyeti gibi, Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin de vakıf sorunlarının olması pek tabiidir. Küçük bazı problemleri bir kenara bırakacak olursak, 1913 yılında yürürlüğe giren Emvâl-i Gayr-i Menkûlenin Tasarrufu Hakkındaki kanûnun getireceği zorluklar, Şeyh Ali Celâleddin Çelebi tarafından daha önceden tespit edilmiştir. Mevlevîhâne gelirlerini ve mütevellînin yetkilerini önemli ölçüde sınırlayan bu kanûn uygulanmaya konsa da Şeyh Ali Celâleddin Çelebi yasal yollardan mücadelesine devam etmiştir. Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin de Müstesnâ Vakıflardan kabul edilmesine yönelik alınan karar Şûrâ-yı Devlet tarafından da onaylanınca, Ali Celâleddin Çelebi önemli bir başarıya da imza atmıştır.

Netice olarak biz tezimizde, aşağıdaki sonuçlara ulaşmış bulunmaktayız:

1-Şeyh Ali Celâleddin Çelebi, Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin son dönemindeki en önemli postnişînlerindendir.

2- Afyonkarahisar Mevlevîhânesi, Ali Celâleddin Çelebi döneminde de hareketli ve önemli bir merkez olmuştur.

3-Afyonkarahisar Mevlevîhânesi ve Ali Celâleddin Çelebi, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları'nda etkin rol oynamıştır,

4-Emvâl-i Gayr-i Menkûle'nin Tasarrufu Hakkındaki Kanûn, birçok vakıf mallarına ve mütevellîlerine önemli kısıtlamalar getirirken, Ali Celâleddin Çelebi'nin üstün gayreti sonucu, Sultan Dîvânî Vakıfları bu uygulamadan istisna tutulmuştur,

5-Afyonkarahisar yakın tarihinin en önemli olaylarından olan 1902 yangını, sadece Mevlevîhâneye değil şehre de büyük hasar vermiştir fakat can kaybı olmamıştır.

Mevlevilik Tarihi'nin en seçkin kurumlarından olan Afyonkarahisar Mevlevîhânesi, her dönemde olduğu gibi, Şeyh Ali Celâleddin Çelebi Dönemde de çok önemli icraatlerin merkezi olmuştur.

Bu icraatler ve hareketlilik sonraki dönemlerde de Mevlevîler ışık tutmuş ve Sultan Dîvânî Mevlevîhânesi 1925-1950 arasındaki zor sürece rağmen faaliyetlerini kısmen de olsa devam ettirmiştir.

KAYNAKÇA

BELGELER

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ARŞİVİ

BOA. BEO, DN: 8245, GN:6/1.

BOA. BEO, DN:82456, GN:1.

BOA. BEO, DN:161243, GN:2.

BOA. BEO, DN:143581, GN:1.

BOA. BEO, DN:161243, GN:1,2,4.

BOA. BEO, DN:160152, GN:1.

BOA. BEO, DN:161699, GN:3.

BOA. BEO, DN:163396, GN:1,2,3.

BOA. BEO, DN:166079, GN:3.

BOA. BEO, DN:169183, GN:1,3.

BOA. BEO, DN:74057.

BOA. BEO, DN:1915, GN:143581/1.

BOA. BEO, DN:1915, GN:143581/1.

BOA. BEO, DN:2215, GN:166079/3.

BOA. BEO, DN:2150, GN:161243/2.

BOA. BEO, DN:2150, GN:161243/2.

BOA. BEO, DN:2150, GN:161243/4.

BOA. BEO, DN:2156, GN:161699.

BOA. BEO, DN:2156, GN:161699.,

BOA, BEO, DN:2156, GN,161699/3.

BOA. BEO, DN:2179, GN:163396/1,2,3,
BOA. BEO, DN:2179, GN:163396/12.
BOA. DH.MKT., DN:1773, GN:47-1.
BOA. DH.MKT, DN:234, GN:76/1.
BOA. DH.MKT. DN:349, GN:54/1.
BOA. DH.MKT., DN:349, GN:54/1.
BOA. DH.MKT., DN:349, GN:54/2,3.
BOA. İ.ML, 1314.Ş.23-6.
BOA. İ.ML, 1314.Ş.23/4,6.
BOA. İ.MMS, 1333.Ş.16-2.
BOA. İ.MMS, DN: 197, GN:5.
BOA. İ.MMS, 1333.Ş.1.
BOA. İ.MMS, 1333. Ş. 16/3.
BOA. İ.MMS, 1333.Ş.5.
BOA. MV, DN:59, GN:1.
BOA. M.V, DN:241, GN:2.
BOA. MV, DN:200, GN:53-1.
BOA. M.V., DN:107, GN,59/1.
BOA. ŞD, DN:2977, GN:56/1.
BOA. ŞD, DN:1567, GN:10/3.
BOA. ŞD, DN:32, GN:1.
BOA. ŞD, DN:2426, GN:32/1.
BOA.Y.A.HUS., DN:306, GN:39–1,2.
BOA. Y.PRK.BŞK., DN:67, GN:7/1.
BOA. Y.PRK.BŞK., DN:67, GN:7/5.

MEVLÂNÂ MÜZESİ HAZİNE-İ EVRAK ARŞİV DEFTERİ

ZARF NO: 29/1.

ZARF NO: 40/1-c.

ZARF NO: 51/18.

ZARF NO: 54/03–45.

ZARF NO: 66/12,13–1,14–1.

ZARF NO: 129-a.

ZARF NO: 149/2.

ZARF NO: 159/01-a-b-c.

ZARF NO: 225/1.

ZARF NO: 234/1, 5, 27, 32, 33, 52, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 72, 75, 76, 78, 82, 84, 85, 87, 92, 94, 97, 98, 99, 100.

MİLLİ KÜTÜPHANE

T.C. Adliye Vekaleti Kanunname Mecmuası 1926, C. I, Poz 457,458., Tertîb-i Sâni Düstûr, C.V, s. 239.

KİTAPLAR

AKGÜNDÜZ, Ahmet. *İslâm Hukuku ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, OSAV Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1996.

ARPAGUŞ, Sâfi. *Mevlevilikte Eğitim*, Vefa Yayınları, İstanbul 2009.

AYVERDİ, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Yayına Hazırlayan: Kerim Can Bayar, Kubbealtı Neşriyat, C. I.,II.,III., İkinci Baskı, İstanbul 2006.

BİLMEN, Ömer Nasûhî. *Hukuki İslâmiyye ve İstilâhat-ı Fıkhiyye Kamusu*, C. IV, Bilmen Yayınevi, İstanbul (Tarihsiz).

BULAÇ, Ali. *Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*, Girişim Yayınları, İstanbul (Tarihsiz).

BURSALIOĞLU, Nazım. *Afyonkarahisar Mutasavvıfları ve Din Bilginleri*, Taraşlı Ofset Matbaası, Denizli 2000.

CAN, Şefik. *Mevlânâ İle Bir Ömür*, Hazırlayan: Sezai Küçük, Sûfi Kitap, Tasavvuf Sohbetleri Dizisi, İstanbul 2009.

CEBECİOĞLU, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005.

ÇALIŞIR, Ahmet. *Mevlevî Âyinleri*, C. I., Selçuklu Belediyesi, Konya 2010.

ÇIPAN, Mustafa. *Dîvâne Mehmed Çelebi, Afyon Mevlevîhânesi Şeyhi*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları:34, Konya 2002.

DURU, Muhiddin Celal. *Mevlevî*, Kader Basımevi, İstanbul 1952.

GÖLPINARLI, Abdülbaki. *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayınları, Konya, Tarihsiz.

_____, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2006.

GÖNÇER, Süleyman. *Afyon İli Tarihi*, C. II, İleri Ofset Matbaacılık, Afyon 1991.

İŞİK, Ali. *Mevlevî Mektupları*, Metro Kültür Yayınları, Birinci Baskı, Konya 2010.

İLGAR, Yusuf ve SARI, Mehmed. *Mevlevî Dîvân Şâiri Semâi Mehmed Çelebi*, Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları, Afyonkarahisar 2008.

İLGAR, Yusuf. *Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, 1992.

_____, *Tarih Boyunca Afyon'da Mevlevîlik*, Türkeli Yayınları, Afyon 1985.

_____, *Karahisâr-ı Sâhib Sultan Dîvânî Mevlevîhânesi ve Mevlevî Meşhurları*, Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları:14, Afyonkarahisar 2008.

_____, *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No: 42, Afyon 2002.

İMAMOĞLU, Ahmet Hilmi. *Tuhfe-i Şâhidî*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2005.

İZBUDAK, Veled Çelebi. *Tekke'den Meclis'e – Sıra Dışı Bir Çelebi'nin Anıları*, Yayına Hazırlayanlar: Yakup Şafak-Yusuf Öz, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

KÖSTÜKLÜ, Nuri. *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler (Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye)*, Çizgi Yayınevi, Konya 2005.

- KÜÇÜK, Sezai. *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yayınları, İstanbul 2003.
- OLGUN, Tahir. *Mevlevî Çilesi*, Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz, Gülgün Yazıcı, İstanbul 2008.
- ÖNDER, Mehmed. *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, İstanbul 1998.
- ÖZKARA, Hamdi. *Sultan Dîvânî Hayatı Ve Şiirleri*, Basılmamış, 1955.
- ÖZTÜRK, Nazif. *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, TDV Yayınları. Ankara 1995.
- RAMSAY, W. Mitchell . *Everyday Life in Turkey*, Hodder And Stoughton, London 1897.
- SAMÎ, Şemseddin. *Kâmûs-i Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010.
- SERTOĞLU, Mithat. *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.
- SHAW, Stanford J. - SHAW Ezel Kural. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.II., Kitap Deyince Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2003.
- ŞAFAK, Yakup. *Mevlevî Gülbangleri*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Yayın No:207, Konya 2010.
- TANRIKORUR, Barihüda. *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimârî Özellikleri Cilt I*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, C. I., Konya 2000.
- TOP, H.Hüseyin. *Mevlevî Usûl Ve Âdâbı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007.
- ÜNVER, Süheyl. *Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhâneleri ve Son Şeyhleri- Mevlânâ Güldestesi*, Konya 1964.
- YAZICIOĞLU, H. Fikri. *H. Mevlânâ'nın Torunlarından Sultan Dîvânî*, İleri Basımevi, Konya 1963.
- YÜKSEL, İbrahim. *Sessiz Tanıklar*, T.C. Afyonkarahisar Valiliği Yayınları, Ankara 2008.
- ZİYA, Mehmed. *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, Hazırlayanlar: Mehmed Fatih Birgül, Dr. Levent Ali Çanaklı, Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, Ankara 2008.

SÜRELİ YAYINLAR

Servet-i Fünun, “Afyonkarahisar”, 8 Haziran 1311 / 20 Haziran 1895, Sayı 223, s.234.

Şehbal Dergisi, Sayı 57, s.168.

Zaman Gazetesi, “Mevlevî Alayı’nın Komutanlık Mührü, 100 Yıl Sonra Evinde” 10 Şubat 2011, Sayı:16619.

MAKALELER

DURU, Rıza. “Agnes DICK RAMSEY’in Seyahatnamesinde Afyonkarahisar Mevlevihanesi Ve Mevleviler”, http://akademik.semazen.Net/article_detail.php?id=644.

ERAVCI, Mustafa. “Afyonkarahisar Mevlevîhânesi”, *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar’da Mevlevîlik*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No: 42, Afyon 2002, s. 204-231.

HAKSEVER, Ahmet Cahit. “20. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi: Veled Çelebi, Abdülbaki Baykara, Ahmet Remzi Akyürek”, *Tasavvuf İlmî ve Akademi Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2005, Yıl 6, Sayı: 14, ss.383- 415.

İLGAR, Yusuf. “Afyonkarahisar Mevlevîhânesi Postnişinleri ve Mevlevî Meşhurları” *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar’da Mevlevîlik*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No: 42, Afyon 2002, s.241–270.

KARAZEYBEK, Mustafa. “Afyonkarahisar Mevlevîhânesi İle İlgili Vakıflar”, *Sultan Dîvânî Ve Afyonkarahisar’da Mevlevîlik*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No:42, Afyon 2002, s. 298–352.

KÜÇÜK, Sezai. “Erenler Gönüllüsü Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı” http://www.semazen.net/yazar_yazi.php?id=142.

_____. “Bir Sahil-i Silâmet- Bahariye Mevlevîhânesi”, *Keşkül Dergisi*, Yaz 15, Mayıs 2010.

ÖZÖNDER, Hasan. “Afyon Mevlevîhânesi”, 5. *Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)* 3–4 Mayıs 1991, Ayrı Basım, Konya 1991, s.97–124.

ÖZTÜRK, Nazif. “Mütevelli”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006, s.217–219.

YAZICI, Nesimi. “İslâh-ı Medâris Öncesi Karahisâr-ı Sahib’de Medreseler”, *III. Afyonkarahisar Sempozyumu Bildirileri*, 22–24 Ekim 1993 Afyon. s.43–47.

MÜLAKATLAR

ALPERGÜL, Kemal: Afyonkarahisar 1922 doğumlu.

BAYIK, Senih: Afyonkarahisar 1941 doğumlu.

ÇELEBİ, Semai: İstanbul 1972 doğumlu.

DOĞANER, Yalçın: Afyonkarahisar, 1937 doğumlu.

ÖZKARA, Gülper: Afyonkarahisar 1938 doğumlu.

ÖZKARA, Muzaffer: Afyonkarahisar 1925 doğumlu.

SAGUN, Peyker: Afyonkarahisar 1945 doğumlu.

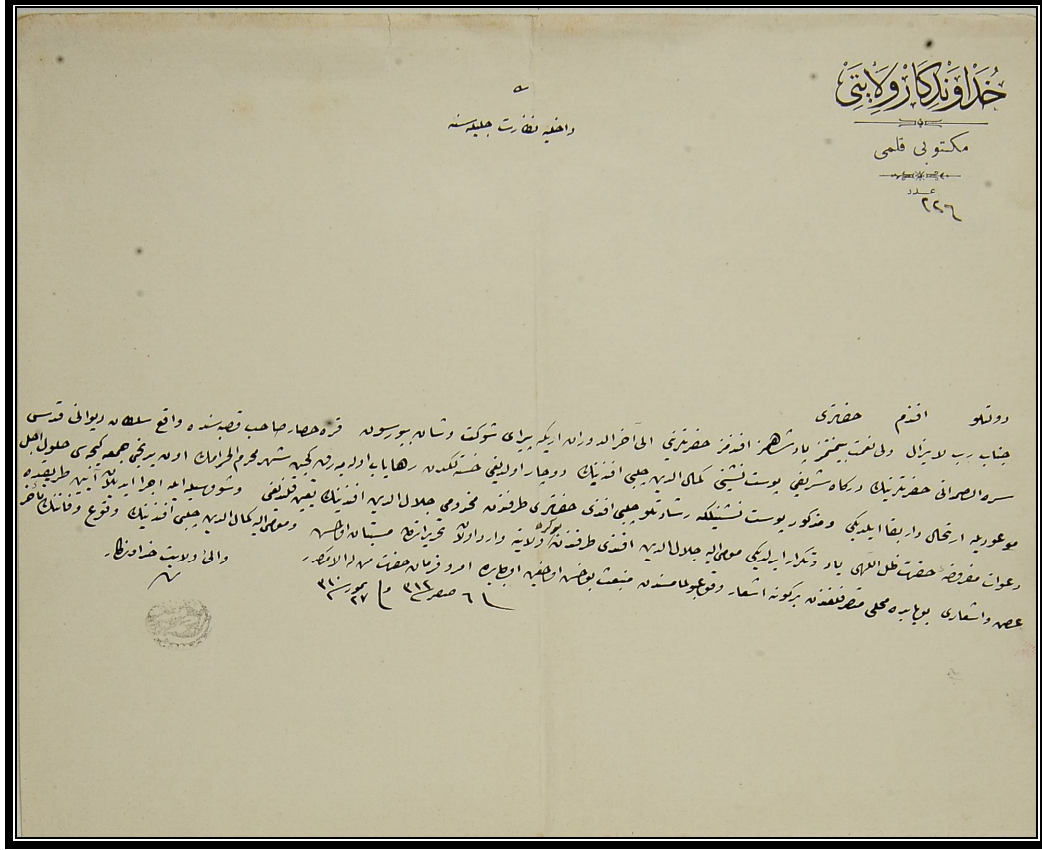
SARI, Rıza: Afyonkarahisar 1920 doğumlu.

YAKIŞIR, Güler: Muğla 1935 doğumlu.

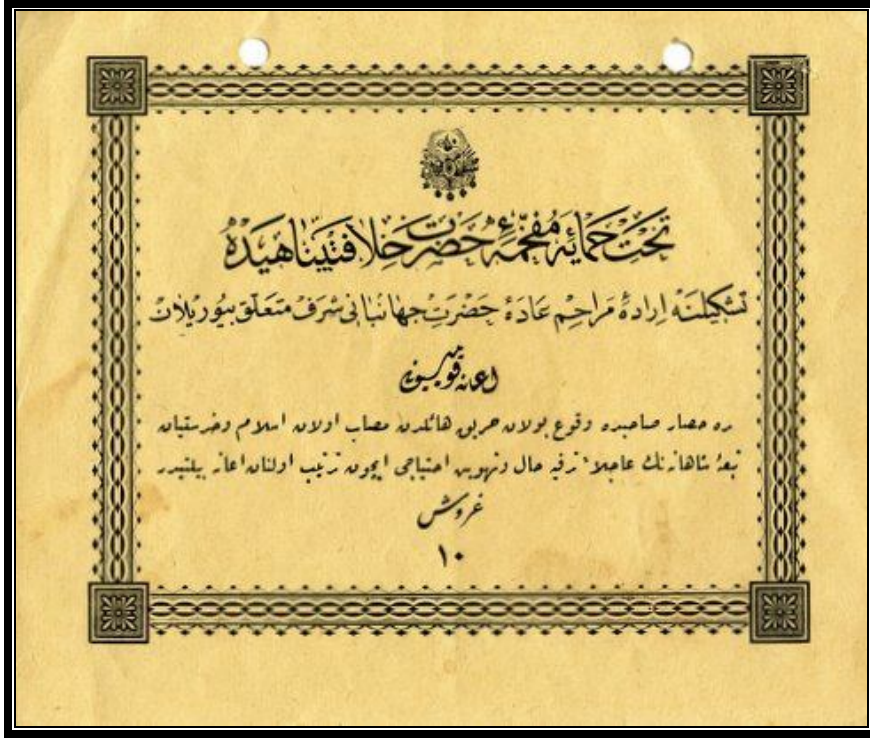
(Yaptığımız mülakatların kayıtları elimizde mevcuttur)

EKLER

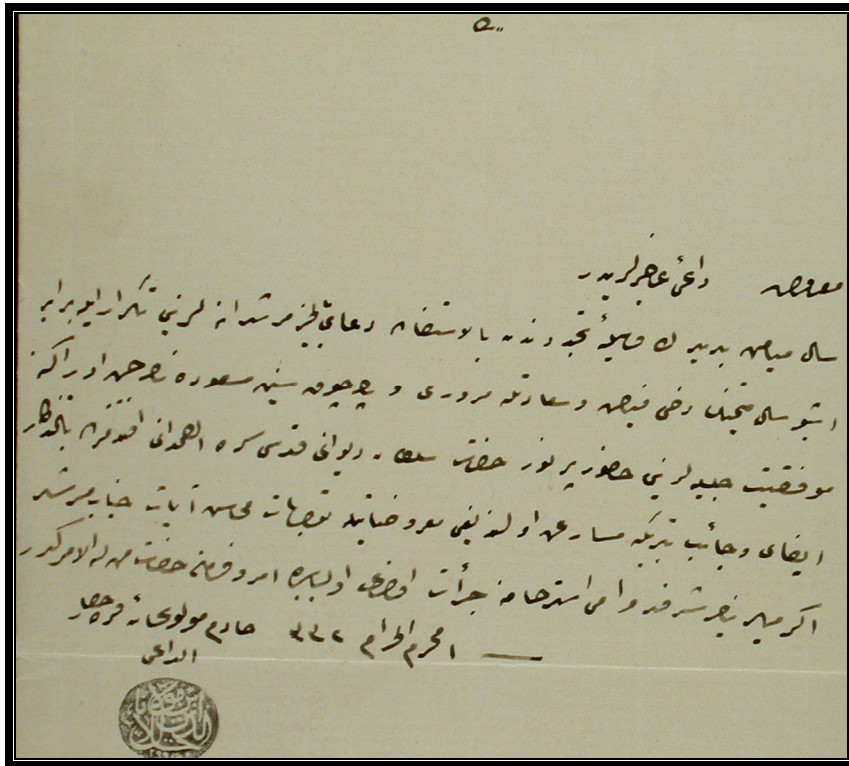
BELGELER

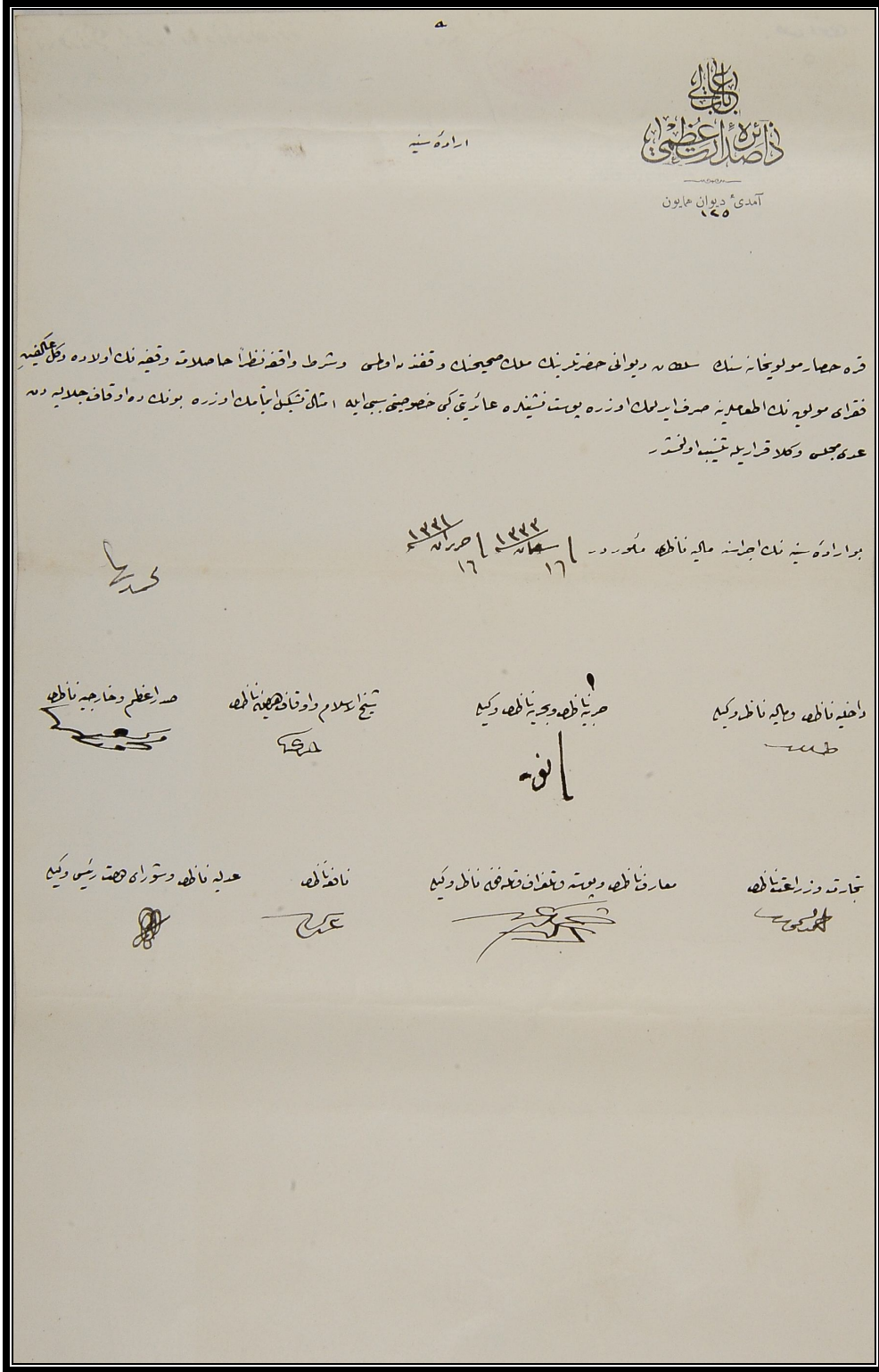
Belge - 1 : Ali Celâleddin Çelebi'nin şeyhlik makamına atanmasının ardından Hüdevendîgâr Vilâyeti Valisi'nin 27 Temmuz 1310/ 8 Ağustos 1894 tarihinde Padişah'a yazdığı tebliğat. (BOA, Y.A.HUS., DN:306, GN:39/1,2.)

Belge – 2: 1902 Yangınından sonra, Mevlevîhânenin tekrar inşâsı için toplanılan yardımda kullanılan bağış makbuzu koçanı.
(Afyonkarahisar Yerel Tarih Araştırmaları Merkezi- AYTAM – Arşivi)

Belge - 3: Şeyh Ali Celâleddin Çelebi'nin yazdığı, Muharrem tebrîği.
(MMA, Zarf No: 66/14-1.)

Belge - 4 : Karahisar Mevlevihânesinin Müstesnâ Vakıflardan kabulüne ait Meclis-i Vukela Mazbatası . (BOA, İ.MMS, 1333.Ş.16/3)

RESİMLER

Resim – 1: Şeyh Ali Celâleddin Çelebi. (Selahaddin Çelebi Ergun (ö.2008) Arşivi)

Resim – 2 : 1910 yılında, Veled Çelebi'nin Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişînliğine atanmasının ardından, tebrik için Konya'ya giden Mevlevî Topluğunun Afyonkarahisar'da konakladığı tarihteki fotoğraf.
(Doç. Dr. Abdülbaki BAYKARA arşivi)

Resim - 3: Ali Celâleddin Çelebi'nin Mühürleri.

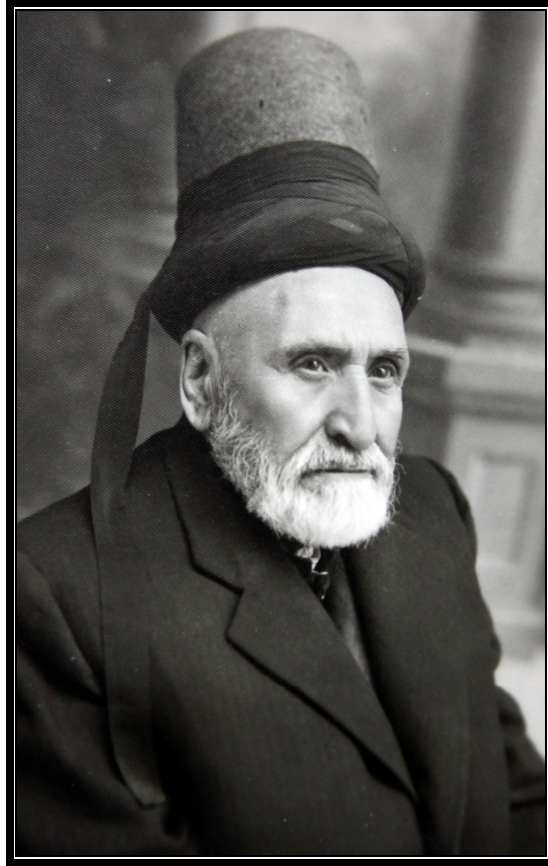
Resim – 5: Veled Çelebi'nin şahsına ait mühürü ve Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı Kumandanlığı Mührü. (Fotoğraf: Yusuf ÇAĞLAR, Zaman Gazetesi)

Resim – 6: Bugün Konya Mevlânâ Kültür Merkezi'nde sergilenmekte olan Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı'na ait bayrak. Üzerindeki Mevlevî destârının içinde “Yâ Hazret-i Mevlânâ” ve altta “Mücâhidîn-i Mevleviyye ” yazmakta.

Resim – 7: Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı, Konya Mevlânâ Dergahında, tören hâlinde. Sağ taraftaki beyaz sakallı şahıs, Afyonkarahisar Mevlevihânesi Şeyhi Ali Celâleddin Çelebi. (Sarim Sagun arşivi)

Resim - 8: Duâgû Hüseyin Bayık/ Müftü Dede (1874–1965)
(Uğur Bayraşa Arşivi)

Resim - 9: 1902 Yangınından sonra yeniden inşa edilen Afyonkarahisar Mevlevîhânesi açılış töreni. (MMA, Zarf No:230/1)

Resim – 10: Hüseyin Bayık'ın oğlu Kemal Bayık. Mücahidîn-i Mevleviyye Alayı Afyonkarahisar'a geldiğinde şehir meydanında halka şiir okumuştur. (Adnan Bayık Arşivi)

Resim – 11 : Afyonkarahisar Mevlevihânesinin Günümüzdeki Hâli
(Lokman Derya Solmaz Arşivi)

Resim - 12: Afyonkarahisar Mevlevihânesinin Günümüzdeki Hâli –Kale'den Görüntü (Afyonkarahisar Belediyesi Arşivi)